תלמוד בבלי · אחרונים · אור הישר · סדר נזיקין

אור הישר על סנהדרין

הרב שמואל יצחק הילמן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור הישר על סנהדרין

הרב שמואל יצחק הילמן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-הישר-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 7
דף ב: 8
דף ג. 9
דף ג: 10
דף ד. 11
דף ד: 12
דף ה. 12
דף ה: 13
דף ו. 14
דף ו: 14
דף ז. 15
דף ז: 16
דף ח. 16
דף ח: 17
דף ט. 17
דף ט: 18
דף י. 18
דף י: 19
דף יא. 19
דף יא: 20
דף יב. 21
דף יב: 21
דף יג. 22
דף יג: 22
דף יד. 23
דף יד: 23
דף טו. 24
דף טו: 24
דף טז. 25
דף טז: 26
דף יז. 26
דף יז: 26
דף יח. 27
דף יח: 27
דף יט. 28
דף יט: 28
דף כ. 29
דף כ: 30
דף כא. 30
דף כא: 31
דף כב. 31
דף כב: 32
דף כג. 32
דף כג: 33
דף כד. 33
דף כד: 33
דף כה. 34
דף כה: 35
דף כו. 35
דף כו: 35
דף כז. 36
דף כז: 37
דף כח. 37
דף כח: 37
דף כט. 38
דף כט: 40
דף ל. 41
דף ל: 42
דף לא. 42
דף לא: 43
דף לב. 43
דף לב: 44

דף לג. 44
דף לג: 45
דף לד. 45
דף לד: 45
דף לה. 46
דף לה: 47
דף לו. 47
דף לו: 48
דף לז. 48
דף לז: 48
דף לח. 49
דף לח: 50
דף לט. 51
דף לט: 51
דף מ. 51
דף מ: 52
דף מא. 52
דף מא: 53
דף מב. 53
דף מב: 54
דף מג. 54
דף מג: 54
דף מד. 55
דף מד: 55
דף מה. 56
דף מה: 56
דף מו. 57
דף מו: 58
דף מז. 58
דף מז: 59
דף מח. 60
דף מח: 60
דף מט. 61
דף מט: 62
דף נ. 62
דף נ: 62
דף נא. 62
דף נא: 63
דף נב. 63
דף נב: 63
דף נג. 64
דף נג: 65
דף נד. 65
דף נד: 66
דף נה. 66
דף נה: 67
דף נו. 67
דף נו: 67
דף נז. 68
דף נז: 69
דף נח. 70
דף נח: 71
דף נט. 71
דף נט: 73
דף ס. 73
דף ס: 74
דף סא. 74
דף סא: 75
דף סב. 75
דף סב: 75
דף סג. 79
דף סג: 80
דף סד. 80
דף סד: 80

דף סה. 81
דף סה: 82
דף סו. 83
דף סו: 83
דף סז. 84
דף סז: 84
דף סח. 85
דף סח: 87
דף סט. 87
דף סט: 88
דף ע. 88
דף ע: 88
דף עא. 88
דף עא: 89
דף עב. 90
דף עב: 90
דף עג. 91
דף עג: 92
דף עד. 92
דף עד: 93
דף עה. 94
דף עה: 94
דף עו. 94
דף עו: 94
דף עז. 95
דף עז: 96
דף עח. 96
דף עח: 98
דף עט. 98
דף עט: 99
דף פ. 100
דף פ: 100
דף פא. 100
דף פא: 101
דף פב. 101
דף פב: 102
דף פג. 102
דף פג: 103
דף פד. 103
דף פד: 103
דף פה. 105
דף פה: 106
דף פו. 107
דף פו: 107
דף פז. 107
דף פז: 109
דף פח. 110
דף פח: 110
דף פט. 111
דף פט: 111
דף צ. 111
דף צ: 112
דף צא. 113
דף צא: 113
דף צב. 114
דף צב: 114
דף צג. 114
דף צג: 114
דף צד. 115
דף צד: 115
דף צה. 115
דף צה: 116
דף צו. 116
דף צו: 116

דף צז. 116
דף צז: 117
דף צח. 117
דף צח: 119
דף צט. 119
דף צט: 119
דף ק. 120
דף ק: 121
דף קא. 121
דף קא: 123
דף קב. 124
דף קב: 126
דף קג. 126
דף קג: 128
דף קד. 128
דף קד: 129
דף קה. 129
דף קה: 130
דף קו. 131
דף קו: 131
דף קז. 131
דף קז: 132
דף קח. 132
דף קח: 132
דף קט. 133
דף קט: 133
דף קי. 133
דף קי: 134
דף קיא. 134
דף קיא: 135
דף קיב. 135
דף קיב: 136
דף קיג. 137
דף קיג: 137

דף ב.

במשנה דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה, ע"ל ד"ג ע"א תוד"ה שלא ובב"ק פ"ד ע"ב ד"ה א"נ ובתומים וקצוה"ח סי' א' סק"ג.

שם עיבור השנה בג' דברי ר"מ רשב"ג אומר בג' מתחילין ובה' נושאין ונותנין וגומרין בז' ואם גמרו בג' מעוברת, וקשה אמאי לא קבעו מסדרי המשנה והברייתא בגמרא, גם דעת ר' אליעזר דעיבור השנה בעשרה כמבואר בפדר"א פ"ח, ודעה זו איתא נמי במדרש רבה פ' בא פט"ו סי' כ' וצ"ע.

שם סמיכת זקנים ועריפת עגלה בג' דברי ר"ש ר' יהודא אומר בה', והק' הלח"מ בפ"ג ה"י ממעה"ק מדוע פסק הרמב"ם כר"ש הלא בעירובין מ"ו קיי"ל כר' יהודא לגבי ר"ש ע"ש, ולכאורה היה מקום לאמר דלהרמב"ם היתה הגרסא דיבמות ק"א ע"ב. דשם גריס ר' יוסי במקום ר"ש, ור' יוסי ור' יהודא הלכה כר' יוסי כדאמר בעירובין שם, אולם בספרא חובה ריש פרק ו' מוכח דהגרסא דמשנתנו היא עיקרית.

והנה רש"י פי' סמיכת זקנים על ראש פר הע"ד ש"צ והרמב"ם בפיה"מ כ' שהוא מנוי הדיינין לדון דיני קנסות בארץ ישראל, ולפ"ז קשה ע"ד הכ"מ במעה"ק שם שהורה המקור לדברי הרמב"ם שפסק דסמיכת פר הע"ד בשלשה הוא ממשנתנו, הלא הרמב"ם בפיה"מ הבין דסמיכת זקנים דהכא קאי על מנוי הדיינין, ונלע"ד דהנה אהא דלקמן י"ג ע"ב תנא סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה פריך מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים א"ר יוחנן מיסמך סבי ע"ש, וקשה הלא ביאורו דר' יוחנן סובל לפרש רק חדא מהני תרי סמיכות דהיא מיסמך סבי ואכתי לא נתפרש אידך, ומצאתי בדק"ס דמחק גרסת הש"ס כמו שהיא לפנינו, והכי גריס מאי סמיכה מאי סמיכת זקנים בשלמא סמיכת זקנים סמיכת פרים כדאמרן אלא סמיכה גופה מאי ניהו א"ר יוחנן מיסמך סבי ע"ש, ולפ"ז נראה בעליל דתרי מיני סמיכות נזכרו רק בברייתא דלקמן שם, ומש"כ בדק"ס סמיכת פרים כדאמרן קאי על ברייתא הקודמת שם דפליגי ר' יהודא ור"ש בפר הע"ד בהדיא, וא"כ מוכח דמשם הורה הרמב"ם דינו דפר הע"ד, ומשנתנו לדידיה איירי רק במנוי הדיינין ואותה פסק בה' סנהדרין.

שם הרובע והנרבע בכ"ג שנאמר והרגת את האשה ואת הבהמה כו', ע' בס' עולת שמואל ח"א סי' נ"ט.

שם שור הנסקל בכ"ג שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת בעלים כך מיתת השור. ע' בת' הגרע"א סי' קע"ו.

שם ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאהיה עמהם לטובה כו', ע' ברמב"ם רפ"ה מה' סנהדרין ובמעין החכמה דף כ' ע"א.
רש"י ד"ה גזילות כופר בפקדון דמששלח בו יד הוי גזלן כו', ע"ל ע"ב ע"א ברש"י ד"ה ולא היא ובב"ק ק"ה ע"ב רש"י ד"ה הכופר בפקדון.
אמנם במה דסיים רש"י וכן החוטף מיד חבירו הוי גזלן כגון ויגזול את החנית מיד המצרי כו', בזו יל"ד קצת הלא עיקר גזילה דאורייתא היא החוטף מיד חבירו כדפירש"י לקמן כ"ו ע"ב בד"ה גזלן דאורייתא ובשבועות ל"א ע"א ד"ה אבל משחק ע"ש, משא"כ כופר בפקדון דבהיתירא אתה לידיה, והכא פתח לפרש הא דגזילות בכופר בפקדון והוסיף וכן החוטף, ואפשר משום דכופר בפקדון מצוי יותר לבא בדינא ודייני דאירי במשנתינו מגזלן גמור ולהכי אקדמיה.
רש"י ד"ה מיאונין. יוצאה בלא גט במיאון כ"ז שלא גדלה תחתיו ובג' בעינן כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' קי"ד ובת' שיבת ציון סי' ס"ח.
רש"י ד"ה והקרקעות של הקדש צריך ט' והעשירי כהן לשומן אם בא לפדותן, עמש"כ הרמב"ם בפיה"מ ובמה שהאריך בזה בס' חיל המקדש סי' ב'.
רש"י ד"ה הזאב והארי כו' שהמיתו אדם ונידונין בסקילה כשור כדאמרינן בב"ק נ"ד, ע' תוי"ט דפרקין מ"ד ובדורש לציון דרוש ו'.
תוד"ה דיני ממונות בשלשה. הא דלא תנא כופר ושלשים של עבד כו' ונראה לר"ת דכופר ול' של עבד הוי בכלל חבלות כו', ע' חידושי הרשב"א לב"ק מ"א ע"ב ובס' שערי ישר ח"ב שער ו' פרק ה'.

דף ב:

והא"ר אבהו שנים שדנו ד"מ לד"ה אין דיניהם דין. ע' בתוס' לקמן ד"ה ריש ע"א ובמש"כ בחידושי ד"ג ע"א וע"ע בת' שפת הים ח"ג סי' ג'.
שם דא"ר חנינא דבר תורה אחד ד"מ ואחד ד"נ בדרישה ובחקירה כו', ע' בת' הרא"ש כלל ק"ז סי' ה' בד"ה עוד שאלוהו הרבה שאלות.
רש"י ד"ה הודאות והלואות שניהן על עסקי מלוה הן הודאות שבא לדון בעדי הודאה כו' הלואה שבא לדון בעדי הלואה כו'. ואית דמפרשי הודאות שמודה במקצת כו', ע' מה שהאריכו ע"פ תרי לישני דרש"י בנחל יצחק סי' ג' ובחידושי הרי"ם לחו"מ סי' א' ס"ק ג' ד'.

רש"י ד"ה משום דר' חנינא ותקנתא דרבנן היא, ע' נתיבות סי' א' סק"א ומה שהאריך בזה בנחל יצחק שם וע"ע בס' חשן אהרן ה' דיינים סי' א'.
תוד"ה מה לי. שכן דרך בכל מקום בלשון מה לי להקדים הפשוט כו', נ"ב הו"מ נמי לאתויי מב"ק ד"מ ע"ב מה לי קטלה בקרנא מה לי קטלה ברביעה.
תוד"ה דברי הכל. ובירושלמי דריש מכילתין אמרינן ר' יוחנן ור"ל אמרי תרווייהו שנים שדנו אין דיניהם דין כו', ע' נחל יצחק סי' ז' סעיף ג' ובהעמק שאלה לשאילתות פ' משפטים סי' נ"ח אות ג'.
תוד"ה ליבעי. תימה דמשמע הכא דממעטינן הדיוטות מדכתיב אלקים ובפ' המגרש ממעט להו מדכתיב לפניהם כו' ע' תומים סי' א' סק"א ובקצוה"ח ר"ס ג'.

דף ג.

אלא מעתה טעו לא ישלמו כש"כ אתה נועל דלת בפני לוין, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' שלח סי' קכ"ח אות ב'.
שם אטו בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות אי אפשר דלית בהו חד דגמיר, ע' קצוה"ח סי' ל"ו סק"ז.
שם דאמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין כו', ע' בת' הגרע"א סי' קע"ה ובנחל יצחק ר"ס ג'.
שם לרבא לית ליה דשמואל לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל, והנה בר"ה ר"פ ראוהו ב"ד תנן שאין היחיד נאמן ע"י עצמו לאמר מקודש, קאמר שם בגמ' משום דסד"א הואיל ותניא דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפילו ביחיד ה"נ ניקדשיה ביחיד קמ"ל ואימא ה"נ אין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבינו וקאמר ליה הקב"ה עד דאיכא אהרן בהדך כו' וכ' שם התוס' וז"ל ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד וסוגיא דהכא כמ"ד בשמעתא קמייתא דסנהדרין דבר תורה חד נמי כשר דכתיב בצדק תשפוט מדאיצטריך ליה הכא עד דאיכא אהרן בהדך כו' עכ"ל, והשתא לפי דבריהם מיושבת סוגיא דהתם עם שיטת רב אחא דבסוגיין, אבל עכ"פ תקשה לרבא דהכא דס"ל דמדאורייתא תלתא בעינן א"כ מדוע קאמר רחמנא למשה עד דאיכא אהרן בהדך, ואפ"ל דרבא סבר דקידוש החדש מד"מ לא ילפינן ומשו"ה אפילו אם ד"מ בשלשה דבר תורה מ"מ קידוש החדש סגי ביחיד ולהכי איצטריך התנא לאשמעינן שאין היחיד נאמן ע"י עצמו לאמר מקודש, וזו היא נמי כוונת התוס' שם שכ' דסוגיא דהתם היא רק אליבא דרב אחא דהכא, דהיינו נמי דרבא פליג על כל השקלא וטריא דהתם בש"ס, וכן

צריכינן למימר דר' אבהו ס"ל ג"כ כרבא, ולה"ק לעיל בסמוך שנים שדנו ד"מ לדברי הכל אין דיניהם דין, דאל"ה איך קאמר לדברי הכל, הלא לפי הסוגיא דר"ה חד נמי כשר בד"מ, וע"ע בטו"א שם ובנה"מ ר"ס ג'.

שם איידי דקא בעי למיתני תשלומי כפל ותשלומי דו"ה כו' ואיידי דקא בעי למיתני חצי נזק תנא נמי נזק, ע' יד מלאכי סי' ח'.

רש"י ד"ה מדאורייתא. דכתיב תשפוט לשון יחיד ואין עירוב פרשיות כאן כו', ע' נה"מ ר"ס ג'.

תוד"ה שנאמר. וי"ל דמ"מ לא הוה מצריכינן דרישה וחקירה בשאר ד"מ אלא דוקא בעד"ז אי לאו דכתיב משפט אחד, ע' נובי"ק חאה"ע סי' ע"ב בד"ה ולהתיר לך ספק זה.

תוד"ה שלא. וי"מ דוקא גזלות שע"י חבלות כו' דכה"ג לא שכיח כו', ע' תומים סי' א' סק"ב ובקצוה"ח שם סק"ג ובהעמק שאלה לשאילתות ר"פ משפטים.

תוד"ה לרבא לית ליה דשמואל. בה"ג פוסק כש כשמואל אע"ג דרבא פליג עליה כו' ע"כ, ונראה להוכיח דרש"י פוסק נמי כשמואל ועכ"פ מספקא ליה, מהא דלקמן פ"ז ע"ב בד"ה בפלוגתא דשמואל ור' אבהו שכ' וז"ל אי רבנן כשמואל וזקן ממרא כר' אבהו וא"נ רבנן כר' אבהו וז"מ כשמואל כו' ע"ש, והשתא קשה הרי שם אליבא דרבא קיימינן והו"ל לרש"י רק להזכיר דרבנן כר' אבהו דהכי הוא דעתיה דרבא, ומדכ' נמי איפכא דרבנן כשמואל ש"מ דלדינא עכ"פ אפשר דהלכה כוותיה וכדעת הבה"ג, וע' בת' הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו ושם כלל נ"ו סי' ד'.

דף ג:

עד האלקים יבא דבר שניהם הרי כאן אחד אשר ירשיעון אלקים הרי כאן שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד כו', ע' טורי אבן למגילה כ"ג ע"ב ובמש"כ בחידושי לערכין י"ט ע"א בתוד"ה או דילמא.

שם ור' יונתן לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דיינא, הנה ר' יונתן דקאמר הכא דקרא איירי בלישנא דעלמא כדאמרי אינשי אפ"ל דלטעמיה אזיל דס"ל לקמן פ"ה ע"ב דאמרינן דברה תורה כלשון ב"א, וע' תוס' מנחות י"ז ע"ב ובמל"מ פ"ו ה"ז מה' דעות,

שם מה ת"ל לנטות אחרי רבים להטות התורה אמרה עשה לך ב"ד נוטה, ע' מה שהאריך בנחל יצחק סי' ג' אם גם לענין אודיתא או קבלת עדות דא"צ למשא ומתן אי סגי בשני דיינים.

תוד"ה דיני ממונות לכש"כ. תימה דבריש המוכר פירות קאמר שמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב ואמאי לא נילף בק"ו מד"נ כדאמר הכא כו' ע"כ, וקשה הלא הרשב"ם בב"ב שם ביאר בהדיא הטעם משום דבד"מ איכא מוחזק, והוא מדברי שמואל גופיה דביאר הכי ר"פ הפרה כי אזלינן בת"ר באיסורא אבל בממונא לא אזלינן בת"ר אלא הממע"ה, ואפ"ל נמי דבאיסור אין מי שיברר להכי מוקמינן אדין תורה דאחרי רבים להטות כדאמרינן בחולין י"א, משא"כ בממון דהוא מוחזק ואפשר לברר ע"פ עדים, אמרינן כיון דהוא המוציא עליו הראיה לברר, וג"ז אסמכוה אקרא דמי בעל דברים יגש אליהם יגיש ראיה אליהם, ורב אשי קאמר דאפילו קרא לא בעי סברא הוא כדאמר ר"פ הפרה, וע' בירושלמי דמכילתין פ"ג ה"ח, אמנם כ"ז הוא בנוגע לדין ממון בין אדם לחבירו, בזה יש מקום לאמר הממע"ה וממילא בטל בזה דין רובא, משא"כ הכא דנוגע לדיינים. ולא לבעלי דינין, זהו בגדר איסור ולא בגדר ממון. דהא כל דין דאזלינן בת"ר באיסורא, ילפינן בחולין י"א ע"א מקרא דאחרי רבים להטות דכתיב בדיינין, הרי דהוא בסוג איסור דאזלינן בהוא בתר רובא, והשתא לפ"מ דד"מ וד"נ דבסוגיין תרווייהו איירו בדיינין, וכמו דד"נ תנן במשנתנו דבכ"ג, כמ"כ שנינו התם דד"מ בשלשה, ולהכי שפיר קאמר דר' יאשיה מייתי בק"ו, ומה ד"נ דחמירי אמר רחמנא זיל בתר רובא דיני ממונות לכש"כ, משא"כ בהא דאין הולכין בממון אחר הרוב דאיירי בתביעת ממון ואחד מוחזק כנ"ל, בזה ליכא למימר הכי וצ"ע כעת, וע"ע בס' באר יעקב סוף חלק או"ח ובש"ש שמעתא ד' פ"ט.

בא"ד וצ"ל דרובא לרידיא זבני לא חשיב כי הנך רובא הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות, ע' ש"ש שמעתא ד' פ"ו ובת' חוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' ז' ובאבני מלואים סי' מ"ה סק"ב ובס' עולת שמואל ח"א סי' נ"ט.

דף ד.

ר"ע אומר מנין לרביעית דם שיצאה משני מתים שמטמא באהל שנאמר על כל נפשות מת לא יבא שתי נפשות ושיעור אחד ורבנן נפשת כתיב, ע' טו"א לר"ה דף כ"ד.

רש"י ד"ה בחלב אמו יכול בחלב אמו אבל בחלב מותר לבשל, ע' מהר"ם לובלין מה שהגיה בלשון רש"י ומש"כ הפמ"ג בסוף הפתיחה לספרו גינת וורדים ובת' מהרי"ל דיסקין ח"ב סי' מ"ם.

תוד"ה כולהו ס"ל. דהא רבי ור"ע ור"ש דסברי הכא יש אם למקרא מחייבין בפ' ספק אכל ובפ' דם שחיטה בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אשם תלוי משום דמצות כתיב, ע' בס' שאילת שלום סי' יוד.

תוד"ה מניין לרביעית דם. תימה ל"ל קרא להכי כו' תיפ"ל מידי דהוה אבשר המת דדם חשיב כבשר כדמוכח בהמוציא יין גבי דם נבילה דמטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית מטמא מידי דהוה אבשר ע"כ, לפי לשון התוס' משמע דכן הוא שם בלשון הש"ס, ומזה שפיר הוה משמע דרביעית דם טומאתו מן התורה כמו בשר, ולפ"ז שפיר הקשו ל"ל קרא לרביעית דם הרי כבשר הוא, אולם לפנינו לא כן הלשון לא בשבת ולא במנחות, אלא כן הוא הלשון, א"ר יוסי ב"ר יהודא אף כשטמאו ב"ה לא טמאו אלא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית. ומפרש הראב"ד רפ"ה דעדיות וז"ל וכיון שהוא קרוש דומה לבשר וגזרו עליו משום כזית נבילה ע"ש, הרי אדרבה חזינן דרק גזירה דרבנן היא גבי דם נבילה. וממילא בעלמא לא הוי רביעית דם בכלל בשר, ומשו"ה שפיר איצטריך קרא. ואין מקום לקושית התוס', וצ"ע כעת.

בא"ד הא דתנן בפ' קדשי מזבח כל שטומאתו ושיעורו שוה מצטרפין זה עם זה כו', ע' תוס' יומא פ"א ע"א ובגבורת ארי בהשמטות שם.

דף ד:

אלא דכו"ע יש אם למקרא ורבי ורבנן בהא קמיפלגי רבי סבר ירשיעון אלקים אחריני ורבנן סברי ירשיעון דהאיך, ע' משך חכמה לפ' משפטים בפסוק אם לא ימצא הגנב.

שם וה"מ כי פליגי היכא דשני קרא ממסורת אבל האי חלב וחלב דכי הדדי נינהו יש אם למקרא, ע' בווי העמודים לס' יראים סי' רל"א.

תוד"ה לטטפת בסה"ד. ואע"ג דר"ש לא דריש וי"ו וי"ו למ"ד דריש כו', ע' בשער התירוצים.

תוד"ה דרך בישול. וי"מ דרך בישול אסרה תורה דבלא בישול שרי וע"י בישול אסור לאפוקי חלב דבלא"ה אסור ע"כ, ולכאורה י"ל דאיצטריך לאסור הנאה כדאמר בבכורות גבי חלב, ועמש"כ בזה בת' טוב טעם ודעת ה' מאכלי עכו"ם סי' יוד.

דף ה.

ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי, ע' בת' מהרשד"ם חח"מ סי' י"ב ובנתיבות ר"ס ג'.

שם האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטרא לישקול רשותא מבי ריש גלותא, ע בת' ריב"ש סי' רע"א.

שם לא יסור שבט מיהודא אלו ראשי גליות שבבבל ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים, הנה כאן הבטיח יעקב אבינו ליהודא שתי הבטחות האחת שלא יופסק נגיד ומצוה מזרעו ואפילו בארצות גלותם, ועוד שזרעו יהיו עוסקים בתורה, וע"ע בדרשות הר"ן דרוש שביעי ובתשובות רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' ה' ובת' הרא"ש סוף כלל י"ח ובמש"כ הגאון נציב"ב ז"ל בקונטרס קדמת העמק לשאילתות של סדר במדבר אות יוד ובביאורו הרחב דבר עה"ת פ' ויחי בפסוק לא יסור שבט מיהודא.

שם א"ל ר' חייא לרבי בן אחי יורד לבבל יורה יורה ידין ידין יתיר בכורות יתיר, ע' בת' הרשב"א סי' של"א.

רש"י ד"ה שבט. דהפקר ב"ד הפקר דכתיב וכל אשר לא יבא וגו' ביבמות דפ"ט ע"כ, לכאורה יל"ד הלא זהו רק דעת ר' יצחק ביבמות שם וכן בגיטין ל"ו, אבל ר' אלעזר יליף שם מאלה הנחלות וביש"ש ליבמות כ' שם וכ"כ הרשב"א בגיטין שם דר"א עדיפא, דמדר' יצחק לא נוכל למילף רק דב"ד יכולים להפקיר נכסיו משא"כ מדרשת ר"א ידעינן דיכולים גם להחליט לאחרים דוגמת אלה הנחלות, וגם הרשב"ם בב"ב קע"א ע"א נקט דרשת אלה הנחלות, אמנם רש"י נקט דרשת ה' יצחק לעיקר משום סתימת הש"ס במו"ק ט"ז ע"א: וע"ש ברש"י דבכל דוכתי נפקא לן מקרא דעזרא וכ"ה בירושלמי פאה פ"ה ה"א ובשקלים פ"א ה"ב וברמב"ם פכ"ד ה"ו מה' סנהדרין, ובמק"א הארכתי בזה.

רש"י ד"ה לא מינייכו נקיטנא רשותא ואיני כפוף לכם ע"כ, משמע דאי מינייהו הוה נקיט רשותא אז היה כפוף להם, ועמש"כ בזה בת' מהרי"ק סי' קי"ז.

תוד"ה ואי לא. פי' בקונטרס ואי לא כגון דאמרי ליה דיינת לן ד"ת וקשה דא"כ מאי דייק מהכא כו', ע' ש"ך חו"מ סי' כ"ה סק"ל.

תוד"ה דהכא שבט. והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי, ע' תומים סי' ג' סק"ו.

תוד"ה נקיטנא. שמא בעירו של רבי היה ובעירו לא היה רשאי אדם ליתן רשות אלא רבי, ע' בת' שבות יעקב ח"א סי' מ"ד ובת' ברכת חיים סי' ל"ג.

דף ה:

יתיר בכורות אל יתיר מ"ט אילימא משום דלא חכים הא קאמרינן דחכים טובא אלא משום דלא בקי ע' בס' אהבת ציון דרוש ט'.

שם והוא מי ביצים דרוש להו ואינהו סבור מי בצעים ע"כ, דוגמא לחלות הטעות עפ"מ דאשכחן בברכות ל"ב ע"א דבי ראב"י קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין ועפ"ז מספקא להו נמי בר"פ המוציא יין בלשון המשנה בכ"מ כדי גמיאה או גמיעה גראינין או גרעינין כו' ובר"פ כיצד מעברין אי מעברין תנן או מאברין, ושם נ"ג ע"ב אכוזו תנן או עכוזו, וע' ברש"י מגילה כ"ג ע"ב ד"ה מפני.

שם תנא באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אא"כ נוטל רשות מרבו, ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ק"ג.

שם לאו ר' מני דמן צורי איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו כו', ע' עירובין ס"ב ע"ב תוד"ה רב חסדא ובתורת חיים שם.

שם שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חצוף יתיב ר"נ וקאמר להא שמעתא, ע' ב"ב ד"מ ע"א תוד"ה קיום שטרות ובנחל יצחק סי' ג' ענף ב'.

תוד"ה פסולין. וארי"ת דודאי נהרות הן ולפי שאין המים צוללין ועפר וטיט מעורב בהן פסולין למי חטאת, ע' תוי"ט פרה פ"ח מ"י ובת' עין יצחק חי"ד סי' כ'.

תוד"ה אלא א"כ, וליכא למימר דהכא איירי בתלמיד חבר ולכך שרי נמי חוץ לשלש פרסאות כו', ע' בת' הרשב"א סי' קי"א ובת' מהרי"ק סי' קס"ט.

דף ו.

איתיביה ר' אבא לר' אבהו דן את הדין כו' הב"ע דקיבלוה עלייהו כו', ע' תומים סי' כ"ה סק"ו.

שם דמ"ס מקשינן פשרה לדין ומ"ס לא מקשינן פשרה לדין, ע' קצוה"ח סי' ג' סק"ב.

תוד"ה ד"ה צריכה. אין לדקדק מכאן דבעלמא מחילה צריכה קנין כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' שכ"ו.

בא"ד ומבכור שנטל חלק כפשוט דאמר ויתר אין לדקדק נמי כלל, ע' תוס' ב"ב קכ"ד ע"א ד"ה ואם אמר.

דף ו:

ד"א בנו של ריה"ג אומר אסור לבצוע כו', הנה אפילו להאי תנא הוא דוקא בב"ד דישראל שאסור להם לדון רק ע"פ דין התורה אבל בב"ד של ב"נ שמוזהרים על הדינים להם מותר ומצוה לבצוע, כדכ' בס' משך חכמה לפ' וירא בפסוק כי ידעתיו.

שם וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, ע' העמק דבר פ' יתרו בפסוק וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום.

שם שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להן אין אני נזקק לכם כו', ע' בת' הרמ"א סי' י"ז.

רש"י ד"ה ה"ג שמא יתחייב חזק ונמצא רודפו רודף את הדיין כו', אין כן הגרסא בשאילתות פ' משפטים סי' נ"ח וע"ש בהעמק שאלה אות ח'.

תוד"ה נגמר. אבל קשה מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי כו', ע' תומים סי' י"ב סק"ג.

תוד"ה טחנה ואפאה להכי נקט ואפאה כו', ע' בתוס' ב"ק צ"ד ריש ע"א ובר"פ שלשה שאכלו ד"ה אכל ושם מ"ז ע"א רש"י ד"ה הא לא חזי,

דף ז.

ההוא דהוה קאמר ואזיל קאזל מבי דינא שקל גלימא ליזמר זמר וליזול באורחא. הנה בזה הורונו דהמתחייב בדין אל יהיה נעצב אדרבה ישמח על הפסק דין שתצילוהו מאיסור גזל, וע' בדרשות הר"ן דרוש י"א מה שהאריך בזה,

שם ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה, ע' יומא ע"ב ע"ב ובתוס' ישנים שם ד"ה הא כמ"ד ובהתוה"מ פ' תרומה כ"ה י"א.

שם כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל כו', עמש"כ עה"ג וע"ע בת' הרא"ש כלל ק"ז סי' ה'.

שם גורם לשכינה שתסתלק מישראל, כה"ג ברכות ה' ע"ב כ"ז ע"ב שבת ס"ג ע"א יבמות ת ס"ד ע"א ב"ק פ"ג ע"א.

תוד"ה אלא על ד"ת. והא דאמרינן בפ' במה מדליקין ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה כו', וראיתי בס' פנים מסבירות לשבת שם שתירץ דהאי נשאת ונתת כוונתם לעסק התורה, דוגמת הא דתנן לקמן ד"מ ע"א גבי סנהדרין נושאין ונותנין כל הלילה ע"ש, ועל זה שואלין אותו אם מה שנשא ונתן בד"ת היה באמונה, לא לקנטר ולא לאיזו הנאה גופנית, ואם משיב כן, אז שואלין אותו אם היה קובע זמן ללמודו תמידין כסדרן, משא"כ אם לא היה יכול להשיב על השאלה הראשונה בחיוב, אז אין שואלין אותו יותר. כי מה לנו לקביעת עתותיו ללימוד התורה אם לא היתה באמונה, וע"ע בהקדמת הפלאה לכתובות אות ל"ו.

דף ז:

דבי נשיאה אוקמא דיינא דלא הוה גמיר כו', בשאילתא הנוספת לפ' משפטים שנדפסה בסוף השאילתות נשתנה הרבה מהגרסא שהיא לפנינו הכא וע"ש בהעמק שאלה.
שם כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל כו' ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח, ע' יערות דבש דף ע"ג וע"ע במהרי"ק שורש קי"ז ובמשך חכמה ר"פ שפטים בפסוק לא תטע לך ובהרחב דבר שם.
שם שמוע בין אחיכם ושפטתם א"ר חנינא אזהרה לב"ד שלא ישמע דברי בע"ד קודם שיבא בע"ד חבירו כו' רב כהנא אמר מהכא מלא תשא לא תשיא כו', הנה הרמב"ם פכ"א ה"ז מה' סנהדרין הביא שני המקראות ביחד וע"ש במפרשים ובמעין החכמה דף כ' ע"א.
רש"י ד"ה ששים גבורים ת"ח וששים לאו דוקא, והנה אף דרש"י פי' הכי בשבת ד"צ ע"ב על לשון חכמים דשיתין לאו דוקא, אולם הכא פירש"י על לישנא דקרא, ובמו"ק כ"ח ע"א יהיו התוס' כמסתפקים בזה גם על לשון חכמים, וע' תוס' ב"ק צ"ב ע"ב.
רש"י ד"ה דנמטיין שיבא מכשורא. שאם נטעה ישתלש העונש בין כולנו ויקלו מעלי ע"כ ע' העמק שאלה לשאילתות פ' משפטים סי' נ"ח אות י"ב.
רש"י ד"ה שופר לשמתא ונידוי, ע' משך חכמה ר"פ דברים בפסוק ואצוה את שופטיכם.
רש"י ד"ה סנדל לחליצה, ע' בת' מהרי"ק סי' קע"א.
רש"י ד"ה בין גרו לשון מגור תשמישי דירה כו', ע' בת' חמדת שלמה חי"ד סי' כ"ט.

דף ח.

פסילנא לך לדינא א"ל רב לרב כהנא ם פוק דייניה כו', ע' תומים סי' ז' סק"י.
שם אזהרה לצבור שתהא אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיסבול את הצבור עד כמה א"ר חנן ואיתימא ר' שבתאי כאשר ישא האומן את היונק, ולכאורה לא נדע בזה גבול הסבלנות, ונראה עפ"מ שיל"ד בקרא גופה דלא כתיב כאשר תשא האומנת את היונק, ויצא מגדר הרגיל לאמר כאשר ישא האומן, ובע"כ דזאת גופה היתה טענת משה רבינו, הן אם הייתם דורשים ממני שאלות באיסור והיתר או דיני תורה אחרים אז הייתי מרגיש בעצמי כאומנת הממלאה דרישת התינוק להניקו, שזהו בידה וממילא בחובתה, משא"כ כשתדרשו ממני דברים דלאו סמיא בידן למלאות הריני דומה כאומן הנושאו והתינוק דורש ממנו להניקו, כן הדבר הזה מאין לי בשר וגו', וזהו מליצת חז"ל כאן לבל יאמר הדיין הנני משועבד לסבול את הצבור רק בנוגע לדברי תורה אבל לא בשאר צרכיהם, לה"ק עד כמה כאשר ישא האומן את היונק, היינו בדברים היוצאים מגבולי התורה אם

רק הוא נוגע לצרכי הכלל עליו לסבול, וכאשר ראינו כי גם אחרי טענה זו של משה רבינו שלח השי"ת עזרתו למלא דרישתם גם בתביעת הבשר, אולם גם לזה הקדימו חז"ל אזהרה לציבור שתהא אימת דיין עליהם, שלא יטרידוהו בדברים היוצאים מגבולי אפשרותו לפי המקום ולפי הזמן. דעי"ז יתבטל מעיקרי השתעבדותו אל הצבור שבידו וחובתו למלאותם.

שם א"ל משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם א"ל הקב"ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור כו', ע' משך חכמה לפ' וילך בפסוק כי אתה תבוא.

שם דבר אחד לדור ואין שני דברין לדור, מכאן הוכיח רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל בתשובותיו סי' ד' דשני ראשי גליות לא מוקמינן.

שם שלח ליה ר"נ בר ר"ח לר"נ בר יעקב ילמדנו רבינו דיני קנסות בכמה מאי קא מבע"ל הא אנן תנן בג' אלא יחיד מומחה קמבע"ל כו', ע' העמק שאלה לשאילתות פ' משפטים סי' נ"ח אות י"ד.

תוד"ה פסילנא לך מרחיק היה עצמו אבל מן הדין לא מיפסיל כו', ע' בת' מהרי"ק סי' כ"א.

תוד"ה מוציא ש"ר. פי' בקונטרס שהבעל טוען פ"פ מצאתי להפסידה כתובתה וקשה לר"ת כו', ע' בחידושי הר"ן ובקצוה"ח סי' ג' סק"ג ובקונטרס החידושים הנספחים סוף ס' הפלאה.

בא"ד ומפרש ר"ת דכולה שמעתין איירי לענין מאה סלעים כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' כ'.

דף ח:

ר"פ אמר הכא באשה חבירה עסקינן כו' דתניא ר' יוסי בר"י אומר חבר א"צ התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ע' נובי"ק חאה"ע סי' נ"ז.

דף ט.

תוד"ה לא בא. ומצי למימר דפליגי אדר"ש וס"ל דנהרגין אע"פ שאין ג' זוממין כו', ע' בת' משנה שכיר ח"א סי' מ"ח.

תוד"ה בזמן שהתרו. דאי לא תימא הכי כל גיטין כשנותנין אותן בפני קרובים או פסולים יהיו פסולים כו' ע"כ, הא דלא הקשו מקידושין ע' ח"ס אה"ע ח"א סי' ק'.

בא"ד דהא דטעמא דאין עד נעשה דיין נראה או משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וכיון שהעדים בעצמם דנין לא ירצו לקבל הזמה על עדותן כו', הנה טעם זה דחו התוס' בב"ק ד"צ ע"ב, וע' טו"א לר"ה כ"ה בקונטרס אבני שהם ובת' משה האיש חא"ח סי' כ"ח.

באה"ד דלרבי בנתכוונו להעיד בעלמא סגי כדמוכח במכות ור' יוסי בעי התראה ממש, ע' תומים סי' ל"ג סק"ב.
בסה"ד א"נ לא פסק כוותיה אלא במאי דקאמר אבל בד"מ תתקיים העדות בשאר גרידא אבל בכוונת עדות סבר כרבי כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' ע"ו.

דף ט:

וא"ר יוסף פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפין להורגו לרצונו רשע הוא כו' רבא אמר אדם קרוב אצל עצמו וא"א משים עצמו רשע, ע' בתשובות רבי אליעזר סי' א' ענף ב' ובת' פרי יצחק ח"ב סי' ל"ח וע"ע בת' מהר"ח או"ז סי' רנ"א ובדורש לציון סוף דרוש י"ג ובתומים ר"ס ל"ח.
תוד"ה עידי האב. תימה דאמאי נהרגין דמצו אמרי לא לחייב עידי הבעל באנו כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' ע"ב.
בסה"ד הו"מ לשנויי כגון דידעי שהיא חבירה וידעי שחבר א"צ התראה, ע' בת' הגרע"א סי' רי"ב ובגבורת ארי למכות ד"ט ע"ב.
תוד"ה לרצונו. א"נ התם כשר משום דיצרו תוקפו כ"כ כו', ע' בתוס' לקמן כ"ו סוף ע"ב ובת' מהר"ם ב"ב סי' תס"ג.
באה"ד א"נ יצרו תוקפו וכשר לעדות אחרת כו'. ע' תומים קונטרס כללי מגו סי' ק"ד.
תוד"ה ואין אדם. אלא פלגינן לאמר שרבע אבל לא שרבעו כו', פי' וזה הוה כתרי גופי, וע' נובי"ת חאה"ע סי' ט"ו.

דף י.

מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן קמ"ל, ע' בת' הרא"ש כלל סמ"ך סי' א' ובנובי"ק חאה"ע סי' ע"ב.
שם פלוני רבע שורי מהו מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו כו', ע' ת' אחיעזר חאה"ע סי' ה'.
שם בתר דבעי הדר פשטה אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו, ע' בת' הריב"ש סי' של"ט ובתומים סי' ל"ד ס"ק כ"ד.
שם מ"ט דר' ישמעאל אמר אביי אתיא רשע רשע מחייבי מיתות כו' מה להלן בכ"ג אף כאן בכ"ג, ע' גבורת ארי למכות ד"ה ע"ב.
שם אמדוהו לקבל עשרים אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש וכמה הן תמני סרי. ע' בת' ברית יעקב סי' קי"א.

רש"י ד"ה ומשלמין ממון. ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון כו', ע' גבורת ארי למכות ד"ד ע"ב ובת' מהרי"ל דיסקין ח"ב סי' ל"ג. **תוד"ה** אצל אשתו לא אמרינן אע"ג דמתניתין היא בזה בורר דבעל כאשתו לענין עדות ס"ד הכא דמחמת מיגו דמהימן להורגו מהימן להורגה, ע' דורש לציון דרוש י"ג.

דף י:

דתניא ר"א ב"ר צדוק אומר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו כו', ע' רמב"ן לסה"מ סוף עשה קנ"ג.

דף יא.

עמד ר"מ וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כתבו כולם ונתנו לה, ע' אור שמח פ"ג ה"ד מה' גירושין.

שם משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה"ק מישראל ואעפ"כ היו משתמשים בבת קול, ע' עקידה שער י"ט.

שם נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו כו' נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו כו', וכה"ג אשכחן בברכות ד"ו ע"ב גבי קובע מקום לתפילתו דכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד ע"ש, וצריך להבין מ"ש דנקטו בהספדם דוקא מעלות אלו, וי"ל משום דבע"ז ד"כ ע"ב נחלקו דסתמא דהש"ס סברי דחסידות גדולה מיתר המעלות שמנה ר' פנחס בן יאיר, וריב"ל סבר ענוה גדולה מכולן, ובע"כ דפלוגתתם איננה כוללת רוח הקודש ותחיית המתים שהם רק ביד הקב"ה, אלא הדברים שביד האדם להשיג, וע' בס' אמרי נועם לברכות שם, ולכן הזכירו דוקא מעלות אלו הגבוהות מכולן אליבא דכו"ע והן ביד האדם להשיגן.

שם תלמידו של עזרא, וכן בתר הכי גבי שמואל הקטן דאמרו בהספדו תלמידו של הלל ע"כ, ואע"ג דלאו בדור אחד היו נקראו על שום מעשיהם תלמיד, וכדאשכחן באבות תלמידיו של אברהם אבינו מתלמידיו של אהרן אוהב שלום כו', ובתוספתא שילהי עדיות אליהו תלמידו של משה ובפסחים נ"ז ע"א ויכנס ישמעאל בן פיאכי תלמידו של פנחס וביומא ד"ד ע"א ושני ת"ח מתלמידיו של משה לאפוקי צדוקין. שוב מצאתי כמש"כ ברש"י סוטה י"ג סוף ע"א ע"ש,

תוד"ה ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן משום דהנך דיתבי בא"י א"צ לעבר דאפילו האחרון יכול להגיע מר"ח ניסן עד פסח כו' ע"כ, הנה בפסחים ד"ג סוף ע"ב כתבו התוס'

דנציבין היא בחו"ל להכי לא היה עולה ר' יהודא בן בתירא משם לרגל ולהקריב הפסח, וכבר טרח במל"מ ר"ה ק"פ להבין לדברי התוס' ע"ש, ולכאורה ממש"כ התוס' הכא נראה דבני חו"ל חייבין ואף שי"ל דלאו מתורת חיוב רק בדרך רשות אם ירצו לעלות לרגל, וע' מה שהאריך בזה בס' זרעא דיוסף סי' ז'.

דף יא:

ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבירייי ואוסיפת על שתא דא יומין תלתין, ע' ספר חסידים סי' ט"ו.

שם על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה, ע' באוצר הגאונים לביצה ד"ד בחלק התשובות.

שם העיד חנניא איש אוני אם עיברוה בגליל אינה מעוברת אר"י בריה דרשב"פ מ"ט דחנניא איש אוני א"ק לשכנו תדרשו ובאת שמה כל דרישה שאתה דורש לא יהא אלא בשכנו של מקום ע"כ, והנה לפי המבואר בירושלמי דפרקין ה"ב, דחנניא גופיה העיד שאם אינה יכולה להתעבר ביהודה שמעברין אותה בגליל ע"ש, לפ"ז צ"ל דהאי ילפותא מהאי קרא דלשכנו תדרשו קאי רק אלכתחילה, ודוקא בדיכולים לעבר בא"י.

רש"י ד"ה שכנו של מקום ירושלים והוא ביהודא ע"כ, נלע"ד דרש"י נשמר בזה מקושית התוס', דבברכות נפק"ל מדכתיב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים והכא מייתי מלשכנו תדרשו והניחו בקושיא ע"ש, ולהכי שפיר כ' רש"י דכמו התם למד מדכתיב ודבר ה' מירושלים גם הכא דנפק"ל מקרא דלשכנו תדרשו נמי הכוונה ירושלים, דהא דבברייתא תניא אין מעברין את השנים אלא ביהודה פירושו ג"כ בירושלים שהיא ביהודא, אבל עכ"פ תקשה לע"ד על פירש"י מירושלמי דמכילתין פ"א ה"ב, אהא דעיברו השנה בלוד כו' דפריך ולוד לאו מיהודא היא א"ל אין ומפני מה אין מעברין בה כו' ע"ש, הרי בהדיא דהא דיהודא לאו דוקא ירושלים וצ"ע.

תוד"ה אין. ובירושלמי אמרינן בהדיא כו' ירמיה יחזקאל ברוך בן נריה עיברו בחו"ל ע"כ, ע' פדר"א פ"ח ובמש"כ בחידושי ליבמות קט"ו ע"א וע"ע בס' הגיון יצחק פ"ב.

בסה"ד וקשה קצת דבברכות כי מציון תצא תורה וגו' והכא מייתי מלשכנו תדרשו, ע' נובי"ת חי"ד סי' ע"ט ובמש"כ בחידושי לעיל בסמוך ע"ד רש"י בד"ה שכנו של מקום.

דף יב.

זוג הבא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשים בלוז ומאי ניהו תכלת כו'. עמש"כ עה"ג וע"ע בת' הריב"ש סי' מ"ה.

שם אר"ש מעשה בר"ע שהיה חבוש בבית האסורים ועיבר שלש שנים זו אחר זו אמרו לו משם ראיה ב"ד ישבו וקבעו כל אחת ואחת בזמנה, ע' באוצר הגאונים לביצה ד"ד בחלק התשובות.

רש"י ד"ה מפני הטומאה כגון שהיה נשיא חולה ואמדוהו למות ערב הפסח או שני ימים כו', ונרשם עה"ג דצ"ל ששה ימים, וע' בח"ס על סוגיות הש"ס סי' י"ב שנוטה להגרסא שני ימים ובגבורת ארי ליומא בדרוש הנספח אליו לשבת שובה ובדורש לציון דרוש ג'.

רש"י ד"ה שעיבר את השנה מפני הטומאה שנטמאו בימי אחז אביו מע"ז כו', ע' בס' אבן האזל פ"א הי"ג מבית הבחירה.

תוד"ה שעיבר. ובירושלמי אמר דגולגלתא של ארונה היבוסי מצאו תחת המזבח כו', ע' מל"מ פ"א הי"ג מבית הבחירה ובת' ושב הכהן סי' ע"ה ובת' דעת כהן סי' רי"ד וע"ע נוביי"ת חא"ח סי' פ"ו.

דף יב:

אלמא אית ליה לר' יהודא טומאה דחויה היא בצבור והתניא ציץ בין שישנו על מצחו ובין שאינו על מצחו מרצה כו', ע' שאגת אריה סי' ל"ח ובגבורת ארי ליומא ד"ו ע"ב.

שם ולית ליה לחזקיה החדש הזה לכם זה ניסן ואין אחר ניסן טעה בדשמואל דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן כו', ולכאורה מנ"ל דביום שראוי לקובעו ניסן נמי לא דילמא דוקא בניסן ממש, ועמש"כ בזה ביערות דבש סוף ח"ב ובח"ס על סוגיות הש"ס בסוגיא דכבש הבא עם העומר.

רש"י ד"ה אין מקדשין. אלא שתקי וכי מטי ריש ירחא אחרינא מקדשי ליה לניסן. ע' העמק שאלה לשאילתות פי' אמור ר"ס ק"ט.

תוד"ה מכדי מפוריא לפסחא כו' אמתניתין דעדיות הם העידו שמעברין את השנה כל אדר הוה מצי לאקשויי, וכמ"כ הקשו התוס' בר"ה ד"ז ע"א ונשארו בקושיא, וקשה הלא אהא דתנן בעדיות הן העידו שמעברין את השנה כל אדר שהיו אומרים עד הפורים אמרו בר"ה שם מ"ט דמ"ד עד הפורים כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום אתי לזלזולי בחמץ ואידך מידע ידעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מילתא וסברי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד האידנא ע"ש, נמצא דכל טענת רבא

מכדי מפוריא לפסחא כו', היה בין התנאים עצמם ועלה היו צריכים לעדותן דר' יהושע ור' פפייס, אכן במשנה היה אפשר לפרש הא דמעברין השנה כל אדר הוא לבד היום שלשים, הואיל וראוי לקובעו ניסן כדשמואל, אמנם לפ"מ דשמואל קאי אלכתחילה לכן הכריע דעת ר"נ דבדיעבד מעובר ומקודש, ובודאי טעמיה דמפרש למשנה דהתם דתנן שמעברין השנה כל אדר, דגם יום השלשים בכלל, ועכ"פ אם עיברו אז מעובר ומקודש. דאל"ה איך יפלוג ר"נ על עדותן דר' יהושע ור' פפייס, ולפ"ז מה מקום נשאר לפני רבא להקשות מכדי מפוריא לפסחא כו', הלא טענה זו היתה אצל החכמים שאמרו עד הפורים, ומפני עדותן נתבטלה והחליטו שמעברין השנה כל אדר.

וי"ל דביאור הש"ס בר"ה מ"ט דמ"ד עד הפורים כו' ואידך מידע ידעי דשתא מעברתא כו', נאמר בתר השקלא וטריא בין ר"נ לרבא בסנהדרין דהכא, ולפ"ז שפיר הקשו התוס' כיון דרבא דסנהדרין לא ידע עדיין תירוצא דר"נ, א"כ הוה מצי להקשות קושיתו אמשנה דעדיות.

דף יג.

ושניהם מקרא אחד דרשו חג האסיף תקופת השנה מ"ס כוליה חג בעינן בתקופה חדשה ומ"ס מקצת חג בעינן בתקופה חדשה, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' ברכה סי' ק"ע אות ג'.

רש"י ד"ה חג האסיף. דהא מעיקרא מסדרינן לירחא דסיתוא כי היכי דלא ליקלע תשרי באד"ו כו', ע' בהקדמת שאגת אריה.

דף יג:

וקסברי אחרים כו' חג האסיף כתיב חג הבא בזמן אסיפה. ע' קו"א לת' מהרי"ל דיסקין פי' נ"ז וע"ע טו"א לחגיגה י"ח ע"א ובהעמק שאלה לשאילתות פ' ברכה סי' ק"ע אות ב'.

שם מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים כו', ע' דק"ס ובמש"כ בחידושי לעיל ד"ב ע"א.

שם בידא ממש סמכין ליה א"ל סמכין ליה בשמא קרי ליה רבי כו', ועפ"ז תתפרש בפסחים ס"פ כיצד צולין דאהא דשאלו לר"ה בר נתן מ"ט קרית לך רב הונא והשיב להם בעל השם אני, היינו שנסמכתי בשם זה לקרוא לי רב הונא, ובזה הנני ניכר בין שאר אינשי דקרי להו הונא סתם, כמש"כ באוצר הגאונים שם בפסחים.

שם ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודא בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל כו', ע' חידושי הרי"מ לחו"מ ס' א' ס"א.

רש"י ד"ה וליעבריה לאדר. וא"נ מיקלע בבד"ו לא איכפת לן כו', ע' העמק שאלה ל לשאילתות פ' סי' ס"ז אות כ"ב.
רש"י ד"ה למידן דיני קנסות. והיכא דליכא נעילת דלת כגון בד' שומרין וגזילות דיינין בבבל אע"ג דליכא סמוכין דשליחותייהו קא עבדינן כדמפרש בהחובל אבל בקנסא לא עבדינן שליחותייהו כו', ע' נחל יצחק סי' א' סעיף ג' ובחשן אהרן שם ובהעמק שאלה לשאילתות פ' משפטים סי' נ"ח אות ב'.
תוד"ה שמור בסה"ד. דקיי"ל כאחרים דלא חיישינן לתקופת תשרי דלא דריש חג האסיף ע"כ, ע' בבעה"מ ובמעין החכמה דף ב' ע"א.

דף יד.

דאמר ר"א אין אדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו על כל עונותיו, הנה בליקוטי פרדס הגדול לרש"י ז"ל דף נ"ט ע"ב הביא לזה סמך מדכתיב בן שנה שאול במלכו, וז"ל וכי בן שנה הוא אלא כיון שמלך נעשה כבן שנה נקי ומלובן ע"כ, וקשה דביומא כ"ב ע"ב משמע דהאי קרא אשמעינן שהיה כבן שנה שלא טעם טעם חטא אף בזולת ההתמנות למלוכה, כדמוכח מכל הסוגיא ע"ש וצ"ע.
שם ויצאו הן ולא שלוחן ומדדו שאפילו נמצא בעליל לעיר צריך לעסוק במדידה, וכה"ג הגרסא בסוטה מ"ה ע"א, אולם התוס' ריש ערכין בד"ה קרבנו ולא קרבן חבירו הי"ל הגרסא ומדדו ולא שלוחם וכן מועתק במל"מ פ"ג ה"ט מה' עבדים, וע' יבמות ק"א ע"ב תוד"ה וקראו ובגליון הש"ס שם ובמל"מ רפ"ט מה' רוצח ובמש"כ בחידושי לערכין שם.
תוד"ה יכול. וקשה דבפ' עגלה ערופה תנן נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד לא היו מודדין ומפרש בגמרא דזקני העיר בעינן וליכא, ע' אור שמח פ"ב ה"ו מה' סנהדרין. ס

דף יד:

כהן גדול דכתיב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט, ע' העמק דבר פ' שפטים בפסוק והאיש אשר יעשה בזדון.
שם דאמר שמואל עשרה כהנים כתובין בפרשה, ע' מגילה כ"ג ע"ב תוד"ה עשרה ובטו"א שם ובמה שהארכתי בדבריו בחידושי לערכין י"ט ע"א בתוד"ה או דילמא.
תוד"ה מלמד שהמקום גורם. ואע"ג דבמע"ש כתיב נמי מקום ומע"ש בכל העיר כו', וכן האריכו התוס' גם בשבת ובע"ז כנרשם עה"ג ע"ש, אבל לולא דבריהם ז"ל היה נלע"ד דהמקום גורם דהכא בע"כ קאי על מקום המזבח. והוא עפ"מ דתניא לקמן נ"ב ע"ב ובאת

אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט, וע"ש בפי' רבינו חננאל ובחידושי הרי"מ לחו"מ ר"ס א'.

דף טו.

עשרה כהנים כתובים בפרשה חד לגופיה ואידך הוי מיעוט אחר מיעוט ואמא"מ אלא לרבות. ירושלמי הוריות פ"א ה"א ובבבלי שם ד"ג ע"א רש"י ד"ה ור"מ ובתוס' שם ד"ב ע"ב ד"ה הרי ובמש"כ בחידושי לזבחים כ"ז ע"ב ולמנחות ד"ט ע"ב, וע"ע בת' הרא"ש כלל ל"ה סי' ה'.

שם המקדיש את עבדו אין מועלין בו רשב"ג אומר מועלין בשערו וקיי"ל דבשערו העומד ליגזוז פליגי כו', בת' ברית יעקב סי' ע"ב כייל כל העומד דהכא עם כל העומד לזרוק וכהע"מ לפדות דב"ק ע"ז ע"ש, אמנם לפ"מ דאמרינן במנחות ק"א ע"ב לא אמר ר"ש התם אלא היכא דהוא מצוה כמו הזריקה והפדייה משא"כ הכא דגזיזה לאו מצוה היא, וע' כריתות כ"ד סע"ב ובתוס' סוטה כ"ה ע"ב ד"ה לאו כגבוי ובת' מקום שמואל סי' ג' מ"ח ק"א ובת' ח"צ סי' ס"ב ס"ג ובת' הו"י ס"ס פ"א ובמק"א הארכתי בזה.

רש"י ד"ה ש"מ. פלוגתא דתנאי הוא לת"ק דאמר לית בהו מעילה סבר כמחובר דמי כו' ולר"ש כגזוז דמיא, ע' תומים סי' צ"ה סק"ג.

תוד"ה שערו. אע"ג דמעילה ילפינן מתרומה ולענין תרומה לא אמרינן כל העומד לקצור כקצור דמי דלענין האי לא ילפינן מתרומה דתמעול מעל ריבה. ע' בס' המאיר לעולם ח"א סי' ה'.

דף טו:

א"ק מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו, וקשה כיון דלפי המסקנא בע"כ קרא דוגם בעליו יומת קאי על מיתה בידי שמים, א"כ מה מקום לאמר כמיתת בעלים כך מיתת השור אחרי דזה בדיני אדם וזה בד"ש, ומשמע דרש"י במשנתינו הרגיש בזה, ומשו"ה כ' שם וז"ל כמיתת בעלים אם היה נידון בחיוב מיתת ב"ד דבעי כ"ג כך מיתת השור ע"ש. אכן בזה גופה איכא למידק היכא אשכחן שני דברים המוקשים בחד קרא שיהיו נפרדים בנוגע למעשה כמו הכא, דהשור יהיה נידון בדיני אדם ובעליו בד"ש וההיקש הוא רק משום דאשכחן מציאות כזאת בבעליו אם היה במקרה במקום אחד, ואפילו לפי מאי דמסיק רש"י בריש מכילתין שם דהאי בעליו יומת קרא יתירא הוא להך דרשא ע"ש, מסתייה דנימא דאתא להאי דינא דכ"ג,

אבל ר"ש דריש בב"ק מ"ד ע"ב האי כמיתת הבעלים כך מיתת השור דגם דין השור הוא דוקא עד דמכוין ליה, ורבנן דר' יעקב שם מ"ה ע"א דרשי ליה שיהיה המשפט לפני השור כמו בדין בעליו שצריך שיהיה לפניו ע"ש, וא"כ צריך להיות כל משפטי השור וכל בהמה דאית לה בעלים בכל דברים כמשפט האדם, והרמב"ם פסק רק בהני שלשתן הנ"ל שצריך להיות כמיתת הבעלים.

וי"ל עפ"מ דמפרש רש"י לקמן ל"ו ע"ב גבי וכולן אין נוהגין בשוה"נ חוץ מעשרים ושלשה, וז"ל ומסתברא דהיקש להכי אתי שהוא עיקר הדין ותחילתו אבל כולהו אינך להצלה אתי ומה לנו לחוס על שור המועד מוטב לקיים בו ובערת הרע ע"ש, ולפ"ז גם בנתכוין להרוג את זה והרג את זה הוא נמי עיקר הדין ותחילתו, ורבנן דר' יעקב ס"ל דגמר הדין הוא נמי עיקר הדין ואהני הקישא שיהיה צריך להיות בפניו כמו בפני בעלים, וע"ל ע"ח ע"א ובתוד"ה שור טריפה, וע"ע משך חכמה לפ' מסעי בפסוק או באיבה הראשון.

שם עד כמה עושין עיר הנדחת מעשרה ועד מאה ד"ר יאשיה ר' יונתן אומר ממאה ועד רובן של שבט כו', ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' מ"ב.

תוד"ה שור סיני, וא"ת ומאי קמבע"ל משור סיני דמאי נ"מ מאי דהוה הוה כו' ושמא מבע"ל למסבר קראי כו' ע"כ, ע' רש"י חולין י"ז ע"א ד"ה שהכניסו וברא"ש שם ובחידושי לתמיד כ"ו ע"ב.

תוד"ה ור' יוחנן. ושמא יש לחלק דלענין אין להורגו כל הקודם קאמר הכא דיש להם תרבות כו', ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' י"ד.

דף טז.

בעי ר"א שורו של כהן גדול בכמה למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה א"ד למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה כו', ע' בת' חכם צבי סי' פ"ד ובנוב"י מ"ת חח"מ סי' ז' ובדורש לציון דרוש י"ג בהגה"ה.

שם כינור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כו', ע' באוצר הגאונים לברכות ד"ג ע"ב.

רש"י ד"ה דבר דבר הך גז"ש דדבר דבר גמיר ליה האי תנא מרביה אבל הך דהזדה הזדה לא גמיר ליה מרביה וק"ו אדם דן מעצמו ואין אדם דן גז"ש מעצמו כו'. וע"ל פ"ט ע"ב רש"י ד"ה מיתה כתיב ביה ובקידושין י"ז ע"א ד"ה מיכה מיכה, וע"ע פסחים ס"ו סוף ע"א ובתוס' שבת צ"ז ע"א.

דף טז:

והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך, נראה דהכא נדרש רק מן תיבות איש ואשה דוקא, דתיבות ההוא וההיא נדרשות בספרי שם, ההוא ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה ההיא ולא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעית, וע"ע משך חכמה לפ' שפטים.

שם אר"ל ל"ש אלא במקום אחד אבל בשנים או שלשה מקומות עושין ר' יוחנן אמר אין עושין משום קרחה כו', ע' כ"מ ולח"מ פ"ד ה"ד מה' ע"ז ובס' זיו משנה ובס' נתיב מאיר שם.

שם אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין אותן שתים כו', ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' מ"א.

דף יז.

והביא שבעים ושנים פיתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק כו', ע' ח"ס בהשמטות לחלק ח"מ סי' קצ"ג.

שם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי, ע' העמק דבר פ' במדבר בפסוק ולקחת את הלוים.

שם סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו מ"ט כו', ע' טו"א לר"ה כ"ו ע"א.

שם אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה בעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים כו', ומשו"ה אמרינן לקמן ס"פ ארבע מיתות לא תלמד לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות, וע' בת' הרשב"א סי' תי"ג.

דף יז:

למדין לפני חכמים לוי מרבי, עמש"כ בחידושי למעילה ד"ט ע"ב.

שם אלא איפוך שלחו מתם ר' אלעזר. ע' בס' עולת שמואל ח"א סי' ע"ז אות ז'.

שם ועשרה בטלנין של ביהכ"נ כו' ושני סופרים ושני חזנין כו', ע' בס' אברהם יגל בחידושיו למגילה ד"ה.

רש"י ד"ה שנים לדבר בשבעים לשון ואחד לשמוע שיהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב, ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' ש"ל.

רש"י ד"ה ר"נ מוסיף שמעון התימני כו', בסוף הקדמת הרמב"ם לס' זרעים בד"ה הפרק הששי גריס ר"ש בן ננס, ואהא דגרסינן הכא בגמרא חנניא בן חכינאי גריס הוא חנניה איש אונו.
רש"י ד"ה ושני חזנין שמש ב"ד להלקות כו', ע' רש"י שבת י"א ע"א ד"ה חזן ובמכות כ"ב ע"ב ד"ה חזן ובברכות נ"ג ע"א ד"ה הא והא ושם ל"ד ע"א תוד"ה לא יענה ובתוס' מנחות מ"ד ריש ע"ב.
רש"י ד"ה ושני זוממי זוממין. שמא יתחייב בע"ד ע"פ עדים וישכיר שנים להזימן כו', ע' משך חכמה לפ' שפטים בפסוק ועשיתם לו ד"ה ולדבר הזה.

דף יח.

תוד"ה נמצאו. תימה הא חסרי להו טובא כו', ע' בת' מקום שמואל קונטרס שער התירוצים מה שהאריך בכלל הסוגיא ובישוב לקושית התוס'.

דף יח:

ואימא ה"נ א"ק לנוס שמה כל רוצח אפילו כהן גדול במשמע, ע' משך חכמה לפ' שופטים בפסוק והיה לנוס שמה ובגבורת ארי למכות י"א ע"ב.
שם מעיד ומעידין אותו מעיד והתניא והתעלמת כו', והנה בס' מחנה דוד סי' ל"ו הקשה בשם הבית יוסף לשיטת ר"ת ביבמות ל"א ע"ב ובכ"מ דיכול לשלוח עדותו בכתב א"כ הלא ליכא זילותא ומאי מקשה מקרא דוהתעלמת ע"ש, ולענ"ד כיון דרוב הדברים שעל המלך לכתוב הוא כותב ע"י מזכירו וא"כ יהיה עד מפי עד. ולהטריחו דבענין עדות יכתוב הוא בעצמו דוקא ולא ע"י שלוחו הלא כתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ובזה ודאי דחשיב כזקן ואינו לפי כבודו דע"ז נאמר והתעלמת, כן לפ"מ דאמרינן בכתובות ד"כ ע"א דאין מזימין את העדים אלא בפניהם וא"כ צריך להיות עדותו מבוסס ע"פ הדין דלכתחילה באפשרות ההזמה, שיהיה אז מוכרח לבא לב"ד דאל"ה הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה, וגם אז הוא מקושר בקרא דוהתעלמת.
שם בן מלך הדיוט הוא, ע' בתשובות רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' ח'.
שם אין מושיבין מלך בסנהדרין ולא מלך וכה"ג בעיבור שנה, הא דלא תני בעיבור החדש ע' אור שמח פ"ה ה"ד מכלי המקדש,
רש"י ד"ה והא לא דנין אותו. מאי סהדותא בעי, ע' נובי"ת חי"ד סי' ע"ד.
תוד"ה אינו יוצא. וכגון דליכא משוח שעבר וליכא משוח מלחמה כו', ע' תוס' יומא ע"ג ע"א.

תוד"ה מעיד. וא"ת ולוקמה בעדות החדש דודאי כ"ג מעיד דבמידי דאיסורא אין חכמה ואין תבונה כו', ע' בת' פרי יצחק ח"א סי' כ"ו.
תוד"ה והא אין. וא"ת מ"מ האיך דן את בנו כו', ע' תומים סי' י"ז סק"ה.

דף יט.

אלא מן האירוסין אמאי יבא עשה וידחה ל"ת כו', ע' בס' הפלאה לכתובות כ"ד ע"ב משכ"כ בשם הס' חרדים וע"ע בחידושי הרשב"א לסוכה ל"א ע"ב ובמש"כ בחידושי לחולין מ"ט ע"א.
שם דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח תנו עיניכם בו ונדוננו כו', ע' נוב"י מ"ת חח"מ סי' ז' ובת' פורת יוסף להגר"י רייזין ז"ל סי' ז' ובדורש לציון דרוש י"ג.
תוד"ה אבל. וי"ל דהכא מיירי דוקא לדון דיני ממונות כו' ע"כ, והנה לפ"מ דהכא קאי אקרא דבית דוד דינו לבקר משפט, בע"כ דממקומו מוכרח ומוכרע הכי, דהא בפסוק מסיק והצילו גזול מיד עושקו, הרי דבד"מ איירי, ועפ"ז קשה טובא ע"ד רש"י דמגילה י"ד סוף ע"א, דכ' אהא דוכי דנין דיני נפשות בלילה והא כתיב דינו לבקר משפט ע"ש, ולפי הנ"ל הלא בע"כ איירי רק בדיני ממונות, ודיני נפשות דביום ילפינן לקמן ל"ד ע"ב מקרא דוהוקע אותם לה' נגד השמש, ודוקא פסוק זה עשה שם רש"י ז"ל לטפל וצ"ע כעת, וע"ע בתומים ר"ס י"ח.
תוד"ה ינאי הראשון, וכיון דחכם א"צ לעמוד כש"כ מלך דטפי עדיף כו', עמש"כ בזה הגאון בעל או"ת בספרו חסדי יהונתן בסוגיין וע"ע בת' חיים שאל ח"ב סי' כ"ד ובתומים סי' י"ז סק"ג.

דף יט:

מצוה שאני, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' תצא סי' קנ"ד אות א.
שם ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היה לו במירב שנאמר תנה את אשתי את מיכל כו', ע' בת' הרשב"א סי' יוד ובת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' כ"ו ובת' הרא"ש כלל ס"ח סי' ט' ובקצוה"ח סי' ס"א סק"ג.
שם אשר ארשתי לי במאה ערלות פלישתים כו' שאול סבר לא חזי ולא מידי ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי, בברכת הזבח לזבחים ע"א הוכיח מהכא דעור של מת עכו"ם מותר בהנאה וע"ש בצ"ק ובמל"מ פי"ד הכ"א מה' אבל ובמש"כ בחידושי לזבחים שם וע"ע בת' הרשב"א סי' אלף רל"ג ובאבני מלואים סי' כ"ח סקל"ז.

שם כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו כו', ע' בס' ציון דרוש ט' ובהעמק דבר פ' במדבר בפסוק ואלה תולדות אהרן ומשה.
שם הלך ובכה על המצוה דאזיל מיניה, ועפ"ז היה מקום לכאורה ליישב קושיא חמורה בפרקי דר"א פל"ב. דקאמר דיצחק אבינו התאבל על אמו ג' שנים עד שנשא את רבקה. הלא במו"ק כ"ז ע"ב דרשינן אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור כו' מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אתם רחמנים בו יותר ממני. ועכ"פ אין להתאבל יותר מיב"ח כמבואר בשו"ע סי' שצ"ד ע"ש, ולפי המבואר הכא אפשר דגם יצחק בכה על מצות כבוד אם דאזלא מיניה. אך ז"א דא"כ מ"ש יצחק מכל אדם המוזהר על כבוד או"א, ועכ"פ לא שייך בזה לשון אבילות אלא בכייה ודאגה.
לכן נלע"ד עפ"ד המד"ר המובא ברש"י חיי שרה בפסוק וינחם יצחק אחרי אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו ע"ש, וע"כ העדר הסימנין של אמו הצדקת גרמו לו כעין אבילות, עד שנתמלאו ע"י רבקה, ולפ"ז אין זה ענין לסתם אבילות.
רש"י ד"ה ולא חולצין לאשתו מפני שאסורה לינשא ע"כ, ואע"ג דחליצה היא מצוה אפילו במי שאינה רוצה להנשא כלל. ע' בת' עונג יו"ט סי' קע"ז ובת' עין יצחק ח"ב סי' ס"ב ובס' זרע יצחק ר"ס א'.
תוד"ה מצוה שאני וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני הכלה כו', ע' סוטה מ"א ע"ב תוד"ה מצוה ובמש"כ בחידושי בגמרא שם.

דף כ.

במשנה וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הדרגש פי' גם לא ככהן גדול שמיסב על הספסל כדלעיל בריש פרקין, ובירושלמי קאמר הדא אמרת דרגש יש בו משום כפיית המיטה המלך אינו חייב בכפיית המיטה, וע"ש במפרשים איך שנדחקו בפירושו, וע"ע בתורת האדם להרמב"ן ענין האבילות מש"כ בזה.
תוד"ה נשים לצאת לפני המטה דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור ע"כ, מלשון זה משמע דבמקום שנהגו לצאת לאחר המטה חיישי להרהור, ולפ"ז אפ"ל דפליגי בדרשת הכתוב מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו בקידושין ד"פ ע"ב דהנהוגים לצאת לאחר המטה דרשי כר' יצחק דאפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו, והנהוגים לפני המטה סברי כאבא שאול שם דכי כתיב האי קרא במתרעם על מדותיו כתיב.

דף כ:

כתנאי ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת שת מלך מלך מותר בו ר' יהודא אומר לא נאמרה בפרשה זו אלא כדי לאיים עליהם כו', ע' בת' מהר"ח או"ז סי' ק"י ובס' דבר אברהם סי' א' ובהגה"ה שם.

שם שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להן מלך כו', ע' דרשות הר"ן דרוש י"א ובהקדמת עונג יו"ט סי' ו' ובת' שאילת דוד קונטרס דרישת ציון וירושלים.

תוד"ה מלך. תימה למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו כו', לולא דברי התוס' היה נלע"ד עפ"מ שאמרה איזבל לאחאב קום רש את כרם נבות וגו' ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרשתו, ולפי שבא משום לתא דירושה היה דבר ה' אל אליהו לאמר כה אמר ה' הרצחת וגם ירשת, פי' אף אם נימא דהי"ל ליקח ממנו כרמו בעל כרחו מדין מלך, רק כ"ז הוא אם הניחו בחיים, משא"כ השתא שבא מטעם ירושה אחרי שרצחו נפש, האם כן הוא דרך ירושה. הלא שתים רעות עשה בזה עבר על איסור רציחה ועקר דין ירושה לפי דין התורה ולכן נענש, וע"ל מ"ח ע"ב רש"י ד"ה הרוגי מלכות ובדף מ"ט ע"א רש"י ד"ה אכין ורקין.

דף כא.

בעלמא ר' יהודא לא דריש טעמא דקרא ושאני הכא דמפרש טעד"ק מה טעם לא ירבה לו נשים משום דלא יסור לבבו כו', ע' רמב"ן לסה"מ ריש שרש ה' ובס' אבן האזל פ"א הי"ז מה' בית הבחירה ובת מקום שמואל סי' ל"ב.

שם מאי נשים ומאי פלגשים א"ר יהודא א"ר נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין, וכן פסק הרמב"ם בפ"ד ה"ד מה' מלכים וע' במפרשים שם ובראב"ד ומפרשים פ"א ה"ד מה' אישות ובמפרשי התורה ע"ד רש"י בפ' חיי שרה בפסוק ולבני הפלגשים וע"ע בתוס' יומא ס"ו ע"ב ד"ה פלוני ובמש"כ בחידושי שם וע"ע בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' כ"א.

שם ארבע מאות ילדים היה לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו כו', ע' בת' הריב"ש סי' שצ"ח.

רש"י ד"ה משיאה שם רע שתכנס לביתך שחרית וערבית ע"כ, בב"מ קט"ו ע"א פירש"י שאתה יוצא ונכנס אצלה שחרית וערבית, ועמש"כ בזה בת' מהרי"ל דיסקין ז"ל ח"ב סי' ל"ה.

רש"י ד"ה מי הוה שרייה ליה אלא ש"מ עדיין לא נתגיירה אמו משילדתה כו', ע' מלואים סי' ד'. סקי"ג.
תוד"ה דאס"ד. דתמר לא היתה בת דוד שאמה כבר היתה מעוברת כשבאתה למלחמה כו'. ע' בס' גבורת ארי ליומא כ"ב ע"ב.

דף כא:

וכותב ס"ת לשמו, תנא ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו, ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' ס"ב וסי' ע"ב.
שם אמר רבה אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ביאור דרשה זו מפורש ברמב"ם רפ"ז מה' ס"ת וע' מה שנסתפק עפ"ז בשאג"א סי' ל"ד וע"ע בגבורת ארי ליומא ל"ז ע"ב ובנחל אשכול לס' האשכול ח"ב סי' י"א.
שם איתביה אביי וכותב לו ס"ת לשמו שלא יתנאה בשל אחרים מלך אין הדיוט לא, ע' אור שמח פ"ז ה"א מה' ס"ת ובת' באר יצחק חי"ד סי' י"ט ובס' עולת שמואל ח"א סי' ע"ח.
שם אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו, ע' אור שמח פ"ד הי"ז מה' תפילין.
שם מאן הדיוטות א"ר חסדא כותאי מאי כתב עברית א"ר חסדא כתב ליבונאה, ע' בת' רדב"ז ח"ג סי' תמ"ב.
שם ראוי היה עזרא שתינתן תורה ע"י לישראל אלמלא קדמו משה כו', ע' הרחב דבר פ' דברים בפסוק בעבר הירדן.
שם ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב כו'. ע' זבחים ס"ב ע"א וברש"י שם ד"ה שתכתב אשורית ובמש"כ בחידושי שם בד"ה ארבב"ח ובד"ה ואחד שהעיד.

דף כב.

למה נקרא שמה אשורית שעלה עמהם מאשור תניא רבי אומר בתחילה בכתב זה ניתנה תורה לישראל כו', ע' בת' בשמים ראש וכסא דהרסנא סי' כ"ד וע"ע בתשובות הרמב"ם דפוס ירושלים סי ה'.
שם א"ר שמן בר אבא בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד המלך התירו לייחד ולא התירו לו לגרש. וקשה דילמא שאני דוד משום דגרושתו אסורה אח"כ לכל העולם ואחרי דוד ימלוך אחד מבניו שאצלו היא אשת האב, וא"כ תהיה צרורה בארמלות חיות כל

ימיה ומשו"ה לא התירו לו לגרש ומה ענין זה לגירושין דעלמא, ואפילו כלפי ייחוד דידיה אין דוגמא דבזה לא יחטא נגד זולתו משא"כ בגירושין דידיה יעגן בת ישראל לעולם, וע' ח"ס אה"ע ח"א סי' קנ"א מה שהאריך בזה וע"ע בת' הריב"ש סי' שצ"ה.
שם כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות ע' בת' הר"ן סי' ט"ו.
שם כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב ביהמ"ק בימיו שנאמר כו', ע' עקידה לסדר בראשית שער השמיני.
רש"י ד"ה קנחה בת שבע שבא עליה י"ג ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש, ע' נובי"ק חי"ד סי' מ"ו.

דף כב:

מה להלן שלשים אף כאן שלשים ותני נמי סתם נזירות שלשים יום והתם מנלן א"ר מתנא דא"ק כו', הנה בתענית י"ז ע"א נשתנית הגרסא, וגרסא דהכא עיקר דסתם נזירות ל' יום משנה כפולה היא בנזיר ד"ה ודל"ט, אולם שתי הסוגיות דהכא ודהתם אזלו אליבא דרב מתנא ולא כבר פדא דנזיר ד"ה ע"א, ולפ"ז י"ל דגם סוגיא דמו"ק י"ט ע"ב ס"ל כרב מתנא, ועפ"ז מיושב קושית התוס' שם בד"ה תלתין.
שם אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו, ע' תוס' עירובין מ"ג ריש ע"ב.
שם ואלו שבמיתה פרועי ראש כו' גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא כו', ע' בס' חזון איש למס' כלים סוף סי' ב' וע"ע מש"כ בחידושי למנחות ד"ו ע"א.
שם עד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה כו', ע' אור שמח פ"א ה"ח מביאת מקדש.
שם וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי, ע' זבחים רפ"ב בתוד"ה זר ואונן ובצ"ק ובחמדת דניאל שם.

דף כג.

במשנה ד"מ בשלשה זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כו', ע' בת' מהרי"ק סי' ט"ז ובת' הרמ"א סי' ק"ד.
שם וחכ"א אימתי בזמן שמביא עליהן ראיה שהן קרובין או פסולין כו', ע' בת' הריב"ש סי' שי"א.
שם כדאמר ר' יוחנן בערכאות שבסוריא שנו ה"נ בערכאות שבסוריא שנו, ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' תי"ז.
שם אפילו תימא מומחין כגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא דקא"ל מי קא מטרחנא לך, ע' בת' מהרשד"ם חח"מ סי' ב' ובת' מהרי"ק סי' קס"ט.

שם א"ר יהודא א"ר אין העדים חותמין על השטר אא"כ יודעין מי חותם עמהן כו' תניא נמי הכי כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין כו', ע' בת' הרא"ש כלל נ"ט סי' א'.
רש"י ד"ה יצא דין אמת לאמתו דצייתי בעלי דינין דסבר החייב הרי אני בעצמי בררתי האחד כו', מה שיש לטעות בפירש"י ע' ברא"ש ובמה שהאריך בזה בת' פמ"א ח"ב סי' קנ"ט.
תוד"ה מאי בסה"ד. ומשני כשזה בורר כלומר אין חובה ודאי לעשות כן אלא מתניתין מיירי אם אירע כך, ע' בת' הרשד"ם חח"מ סי' ז'.

דף כג:

אלא נמצאת כת שנייה קרובין או פסולין מהו אמר להן כבר העידו עדים הראשונים, ע' קצוה"ח סי' ל"ו סק"ב.
שם הבא לידון בשטר ובחזקה נידון בשטר דברי רבי רשב"ג אומר נידון בחזקה כו', ע' בת' הרמ"א סי' ק"ט.
רש"י ד"ה נמצאת כת שנייה. הילכך אומר אני דגרסינן הכי והוא עיקר דר"מ סבר א"צ לברר כו' ורבנן סברי צריך לברר כו', ע' תומים סי' צ"ב סק"א.
תוד"ה ורבנן. וקשה לר"ת דבפ' ג"פ משמע דאפילו מ"ד צריך היינו לכתחילה יאמר לו ב"ד ברר דבריך אבל מ"מ אם אין יכול לברר בכך לא יפסיד כו', ע' בת' מהר"ח או"ז סי' ר"נ.

דף כד.

במחשכים הושיבני כמתי עולם א"ר ירמיה זה תלמודה של בבל, ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שמ"ט. וע"ע בהעמק דבר פ' תשא בפסוק פסל לך.
שם כגון דקבליה עליה בחד, ע' בת' הגרע"א סי' קע"ו.
שם אלא אי אמרת בין בזו ובין בזו מחלוקת רבא דאמר כמאן רבא טעמא דנפשיה קאמר, ע' בתשובות הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שס"ב.
רש"י ד"ה נאמן עלי להיות דיין, אמנם בסמ"ע ר"ס כ"ב כ' דודאי לאו דוקא קאמר אלא ה"ה לעד מהני קבלת קרוב או פסול, וע' בת' הריב"ש סי' ת"צ.

דף כד:

לא באותן הנשבעין ונטלין דהו"ל כאתן לך והא תנא ליה רישא כו', ע' תומים סי' כ"ב סק"א.

שם אמר ר"ל מחלוקת לפני גמ"ד אבל לאחר גמ"ד ד"ה אין יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר לאחר גמ"ד מחלוקת, ע' קצוה"ח סי' כ"ב סק"ב.
שם קיבל עליו קרוב או פסול לפני גמ"ד יכול לחזור בו לאחר גמ"ד אין יכול לחזור בו, ע' בת' הרמ"א סי' נ"א.
שם שלח ליה לאחר גמ"ד מחלוקת והלכה כדברי חכמים כו', ע' ת' הרא"ש כלל נ"ו סי' ג' ובבשמים ראש סי' מ"א.
במשנה א"ר יהודא אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא כו', ע' תוס' עירובין ס"פ חלון ובס' אברהם יגל בחידושיו לר"ה דף כ"ב.
תוד"ה ואלו הן הפסולין. ולא נהירא משום דלא חשיב במתניתין רק פסולי דרבנן דהא גזלנים לא קתני כו', ע' בס' עולת שמואל ח"א סי' ל"ד.
תוד"ה כל כה"ג לאו אסמכתא היא. פ"ה דהיכי דמיא אסמכתא כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא כו'. ע' בת' חח"מ סי' קט"ז וברדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' ע"ג ובת' מהר"ח או"ז סי' נ"ג ובמחנה אפרים ה' זכיה סי' ל"ה.
בא"ד ולפ"ז כל שידוכין לא הויא אסמכתא משום דכל חד וחד בעי למקני גמר נמי ומקני כו', ע' בת' הרמ"א סי' ע"ט.

דף כה.

גברא אגברא קא רמית מ"ס פליגי ומ"ס לא פליגי, ע' טו"א למגילה ד"ד ע"ב.
שם ההיא ר' יהודא משום ר"ט היא דתניא ריי"א משום ר"ט לעולם אין אחד מהם נזיר לפי שלא ניתנה נזירות אלא להפלאה, ע' בת' רדב"ז ח"א סי' תל"ו.
שם והא אנן תנן מלוה בריבית מלוה הבאה ברבית, ע' בתוס' ב"ק ד"ל ע"ב ד"ה וחכ"א ב"מ ע"ב ע"א ד"ה שטר ב"ב צ"ד ע"ב ד"ה וחכמים.
שם לדידי אוזפן בריביתא כו' ואין אדם משים עצמו רשע, ע' תומים סי' ל"ד סקכ"ח וסי' פ"ב קונטרס כללי מגו אות ק"ה ובפתחי תשובה ליו"ד סי' א' סק"ו מש"כ בשם ת' ברית אברהם וע"ע בתוס' לעיל ד"ט ע"ב ד"ה ואין אדם ובשעה"מ פ"ד ה"ד מה' גירושין ובת' לחם רב סי' כ"ד ובנוביי"ק חאה"ע סי' ע"ב.
שם ההוא טבחא דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה פסליה ר"נ ועבריה כו', ע' בת' הריב"ש סי' קי"ג.
שם ילך למקום שאין מכירין אותו כו', ל"ד להא דילך למקום שאין מכירין אותו דקידושין שין ד"מ ע"א ודחגיגה ט"ז ע"א, וע"ש בתוס' ובפר"ח שם ולמו"ק י"ז ע"א וע"ע בת' ריקאנטי סי' ס"ח ובמעשה בצלאל שם.

שם תנא תולה בדעת עצמו ותנא תולה בדעת יונו כו', ע' שטמ"ק לנדרים כ"ז ע"ב.
רש"י ד"ה לוה ברבית פסול לעדות דקיי"ל המלוה והלוה עוברין בל"ת כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' שי"ז.

דף כה:

לא חזרת דברים בלבד אמרו אלא חזרת ממון כו', ע' בת' הרא"ש כלל מ"ה סי' ג'.
תוד"ה מעיקרא. וא"ת וליפסול מדאורייתא דהא עבר אלאו דלא תחמוד כו', ע' תומים סי' ל"ד ס"ק י"ב.
בא"ד משמע לאינשי דוקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים דלא תחמוד הוו אפילו בדיהיב דמי, ע' מל"מ פ"ד ה"ו מה' מלוה.
תוד"ה סתם גבאי. וקאתי לאשמעינן דאע"ג שהחזיר הגבאי והמוכס פסול ול"ד לשאר גזלנים כו', ע' תומים סי' ל"ד ס"ק י"ד.

דף כו.

הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר כו' משירייתך היכא אמר הדרו בי א"ל א"כ אחוכי קא מחייכת בן כו', ע' משך חכמה בהשמטה לסוף פ' מצורע.
רש"י ד"ה ארנונא. מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה ע"כ, הנה רש"י דייק מן השדה להורות דאין זה דומה לסתם מס המלך כדמפרש בנובי"ת חי"ד סי' ס"ג.
תוד"ה לעבר. וא"ת האיך היו מעברין בעסיא הא עסיא חו"ל היא כו', ולולא דברי התוס' היה נלע"ד. עפמש"א בירושלמי דמכילתין פ"א ה"ב, דכשאין יכולין לעבר אותה בא"י מעברין בחו"ל ירמיה יחזקאל ברוך בן נריה עיברו בחו"ל, ומובא בתוס' לעיל י"א סוף ע"ב וביבמות קט"ו סוף ע"א ועמש"כ בחידושי שם, וע"ע ברמב"ם פ"ו הי"ד מה' ת"ת ובר"ן למו"ק ט"ז.

דף כו:

א"ל רבא נהי דבעינן הכרזה בגזלן דרבנן בגזלן דאורייתא מי בעינן הכרזה, והנה התוס' בב"ק ע"ג ע"א ד"ה א"נ כתבו דאיכא למיחש לפסידא דמקבל מתנה כמו לפסידא דלקוחות ומשו"ה טרחו בזה לתרץ הלא רבא חייש שם לפסידא דלקוחות ומדוע לא חשש הכא לפסידא דמקבל מתנה ע"ש, אמנם לפמש"כ התוס' שם ק"ט ריש ע"א דבמתנה לא שייך פסידא דלקוחות וכ"כ בכתובות מ"ט ע"ב בד"ה הוא ואשתו א"כ אפשר

דה"נ לא חייש רבא משום דהוה שטר מתנה, אמנם ע"ד התוס' בב"ק ק"ט ג"כ פליג הרשב"א בתשובותיו סי' תרי"ח וס"ל דמתנה כמכר, וע' קצוה"ח ריש סי' קי"ז, ובכלל הלא פלוגתא היא בב"מ ט"ז ובמגילה כ"ו אי מתנה כמכר לענייניים אחרים וע' בר"ש רפ"ב דמעשרות, ולפ"ז לאו בחדא מחתא מחתינהו ובמק"א הארכתי בזה.

שם א"ר נחמן אוכלי דבר אחר פסולין לעדות ופירש"י מקבלי צדקה מן העכו"ם כו', ובב"ב ד"י ע"ב סמיך אקרא ביבוש קצירה תשברנה, ובנמוקי רב נחשון גאון כתב אסור לקבל צדקה מן הגוי ואינו רואה סימן ברכה לעולם.

שם עני מרי ארבעין בכתפיה וכשר, ע' בת' הריב"ש סי' ד'.

שם הנהו קבוראי דקבור נפשא ביו"ט ראשון של עצרת שמתינהו ר"פ ופסלינהו לעדות ואכשרינהו ר"ה בריה דרב יהושע כו' סברי מצוה קא עבדי כו', ע' ת' הרשב"א סי' ת"ל.

רש"י ד"ה גזלן דאורייתא החוטף ממש כגון בניהו בן יהוידע דכתיב ויגזול את החנית כו', וכן פירש"י לעיל ד"ב ריש ע"א, והאי קרא הוא מה שהביא ר' אבהו בב"ק ע"ט ע"ב, ולא ידענא מדוע שינה רש"י טעמו בשבועות ל"א ע"א דשם הביא מקרא דויגזלו את כל העובר דבעלי שכם דהוא מה שהביא ר' יוחנן בב"ק שם וצע"ק.

רש"י ד"ה ארבעין בכתפיה חייב מלקות הוא אע"פ שאין שם התראה דאמר מר מלקין על לא טובה השמועה כו', ע' ברא"ש ובת' פמ"א ח"ב סי' ס"ד.

תוד"ה החשוד. א"נ הכא משום דיצרו תוקפו ול"ד לנבילה וגם לרביעה כו', ע' בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תס"ג.

דף כז.

רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל עד זומם חידוש הוא כו', ע' גבורת ארי למכות ד"ו ע"ב ובנתיבות סי' ל"ח.

שם מומר אוכל נבילות לתיאבון ד"ה פסול להכעיס אביי אמר פסול רבא אמר כשר כו' רשע דחמס בעינן, ע' בגבורת ארי למכות ד"ה ע"ב מה שנסתפק שם ע"פ סוגיא זו, וע"ע בת' הרשב"א סי' שט"ו ובת' מהרי"ק סי' קכ"ו ובת' עדות ביהוסף סי' ג' ובס' עולת שמואל ח"א סי' ע"ו.

שם מיתבי אל תשת רשע עד אל, תשת חמס עד אלו גזלנין ומלוי רבית תיובתא דאביי תיובתא, ע' נובי"ק חאה"ע סי' נ"ז.

שם שאני התם דסתם לן תנא כר"מ כו', ע' דורש לציון דרוש י"ג ובס' עולת שמואל ח"א סי' פ'.

שם חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא וחד אמר קמאי דידי גנב קתא דבורטיא. ע' בת' הריב"ש סי' רס"ו ובחוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' כ' ובנחל יצחק סי' ל"א.

רש"י ד"ה ליכהיוהו לעיניה ינקרו את עיניו מיתות ב"ד והאי קנסא קא עבדינן ביה כו' ע' בת' בשמים ראש סי' קצ"ב.

תוד"ה אין לך בו. וכה"ג אמרינן פ' כל הבשר דלא ילפינן טעם כעיקר מבב"ח משום דאיכא בו חידוש בהיתירו כו', ע' נובי"ת חי"ד סי' ל"ז.

דף כז:

אלא הכא קא סתים לן תנא דתנן אלו הן הפסולין כו' והעבדים, ע"ל כ"ד ע"ב תוד"ה ואלו הן.

שם קם בר חמא נשקיה אכרעיה וקבליה לכרגא לכולי שניה, ע' רמ"א חו"מ סי' ל"ד סי"ח ובסמ"ע שם סקמ"ז ובכנה"ג סי' ט' סק"ח.

במשנה א"ר יוסי זו, משנת ר"ע אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה, ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שט"ז ובתומים סי' ל"ג סק"ד.

שם אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים כו', ע' בת' הגרע"א סי', צ"ד.

שם וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולן ערבים זה בזה, ע' ברש"י ותוס' סוטה ל"ז ע"ב ד"ה א"ר משרשיא ובת' הרמ"א סי' פ"ג.

דף כח.

א"ל רבא ולטעמיך הא דתנן כו' אלא הזמה מעלמא קאתי ה"נ הזמה מעלמא קאתי, ע' נוב"י קמא חאה"ע סי' ע"ב בד"ה והנה יעדתי לך ובדורש לציון דרוש י"ג.

שם אשכחן בד"נ בד"מ מנלן א"ק משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכם, ע' מכות ד"ו בתוס' סוף ע"ב ובגבורת ארי שם.

שם בן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחות חמותי לא יעיד לי ותנא תונא בעל אחותו ובעל אחות אביו ע' בת' מהרי"ק סי' ק"ה.

תוד"ה רב. אור"ת דכן הלכה דשלישי בראשון פסול כו' ובירושלמי נמי אמרינן משה מהו להעיד באשת פנחס כו', ע' תומים סי' ל"ג סק"ג מה שהביא בשם זקנו ז"ל ודחה לדבריו.

דף כח:

מהו שיעיד אדם באשת חורגו כו', ע' בס' שערי ציון סי' וע"ע נובי"ת חאה"ע סי' ע"ו.

שם א"ר חסדא אבי חתן ואבי כלה מעידין זה על זה ולא דמי אלא כי אכלא לדנא, ובנוגע לדון זה על זה ע' במהרי"ק סי' כ"א ובת' הרדב"ז ח"א סי' תקל"ט ובת' מהר"ם לובלין סי' ס"ג.

שם דאמר שמואל כגון אנא ופנחס דהוינן אחי וגיסו כו', כה"ג במו"ק י"ח ע"א.

שם והא"ר אבא מודה ר"א במזוייף מתוכו שהוא פסול, ע' גיטין ד"י ע"ב רש"י ד"ה תני חוץ ובגרש ירחים שם ולדף י"א ע"א.

שם את זו דרש ריה"ג ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו אלא זה שהיה קרוב ונתרחק, פי' שהיה קרוב ע"י אישות ומתה אשתו כשר לדונו אחרי שנתרחק, וקשה מנ"ל לריה"ג דהאי בימים ההם להכי הוא דאתא, הלא בר"ה ספ"ב מבע"ל שאין לך לילך אלא בכל שופט שבימיו, היינו שלא ידחה מלשמוע לדייני דורו בטענה שאינם כדיינים בדורות הראשונים ע"ש, וצע"ק.

שוב ראיתי עה"ג שהורה לעיין בר"ה כ"ה ובקדושין ס"ו ובודאי דכוונתו דשם נדרש הכתוב ע"פ דיוק זה ממש לדרשות אחרות, אבל נראה דבאמת שלשה כתובים נפרדים הם, ופסוק זה המובא בסוגיין הוא בפ' שופטים י"ז ט', ושם י"ט י"ז כתיב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשופטים אשר יהיו בימים ההם, והשלישי הוא בפ' תבא כ"ו נ' ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, וא"כ י"ל דחד אתא לקרוב ונתרחק, וחד לכשר ונתחלל ואידך ליפתח בדורו כשמואל בדורו, אלא תקשה מדוע הביא בר"ה אותו הפסוק עצמו המובא הכא, וקרא דלפני הכהנים השופטים אשר יהיה בימים ההם שייר לגמרי בש"ס. והספרי הביא הדרשות בכל המקומות, ודרשת ריה"ג דהכא כפל בשני המקומות בפ' שפטים וצ"ע.

דף כט.

אטו בקבא דקירא אידבקנא בכו כו'. הא דהזכיר כאן מדת קב ול"ק אטו בקירא כו' ע' בת' מקום שמואל סי' ג'.

שם ת"ר והוא לא אויב לו יעידנו ולא מבקש רעתו ידיננו כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' תקס"ו ובת' חו"י סי' ג'.

שם מסייע ליה לרב יהודא דאר"י א"ר צריך שיאמר אתם עדי איתמר נמי כו', ע' ברי"ף וברא"ש ובמה שהאריך בזה בהעמק שאלה לשאילתות פ' יתרו סי' נ"ה אות ה'.

שם דא"ר שמלאי הרבה טענות הי"ל לנחש הקדמוני לטעון ולא טען כו' מאי הול"ל דברי הרב ודה"ת דמ"ש, ולכאורה יל"ד הלא טענה אחת היא ומאי לשון הרבה טענות, ואפשר דאין כוונתו על ריבוי במספר רק דטענה זו היא טענה גדולה.

אמנם קשה לפ"מ דאמרינן לקמן ל"ח ע"ב דאדם הראשון מין היה או כופר בעיקר וסמכו אקרא ע"ש, ובכגון זה לא שייך דברי הרב ודה"ת דמ"ש, כמש"כ הפמ"ג בספרו שושנת העמקים כלל יוד דבמומר לא שייך דברי הרב כו', וע' בשעה"מ פ"ה הי"ד מה' מלוה ולוה, וי"ל ראשונה לאו הלכתא פסיקתא הכי היא, דהם סמכו ע"ד הרמ"א בחו"מ סי' שפ"ח סט"ו. אולם הש"ך שם ס"ק ס"ז חולק על זה וע' בחידושי הגרע"א לב"מ ד"י ע"ב, ועוד הרי אגדות חלוקות הן דבעירובין י"ח ע"ב תניא היה ר"מ אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כו', עוי"ל דכל דברי האמוראים דלקמן שהיה מין או כופר בעיקר, הוא רק על הזמן שאחר החטא, דעלה קאי הני קראי דמייתי התם, משא"כ הטענה דדברי הרב שומעין היתה על הזמן דקודם החטא, ואז בודאי דלכו"ע היה מוחזק בכשרות דנופל עליו לאמר דברי הרב שומעין.

שם אמר חזקיה מנין שכל המוסיף גורע שנאמר אמר אלקים לא תאכלי ממנו ולא תגעו בו רב משרשיא אמר כו', הנה האמוראים הראו ראיותיהם מן הכתובים, אולם מצד הדין נמצא כזה בברייתא דב"ב קס"ט ע"ב דתניא הבא לידון בשטר ובחזקה כו', דאע"ג דחזקה לחודה מהני, אבל הכא שהוסיף והביא עמו שטר גרע כחו וצריך בירור על השטר ואם אי אפשר לקיימו הטיל על עצמו בשביל ההוספה שבועת היסת כמבואר ברמב"ם רפט"ו מה' טוען.

רש"י ד"ה ולא תגעו בו. ומתוך תוספות גירעו שדחף הנחש את חוה על האילן כו', הנה דברי רש"י לקוחים מבראשית רבה פי"ט סי' ג', אבל באדר"נ פ"א ובפדר"א פי"ג לא נזכר כלל ענין הדחיפה ע"ש, וע' עקידה שער תשיעי.

והנה הרמב"ם פ"ב ה"ב מה' רוצח כ' דהשוכר הורג להרוג את חבירו כו' עון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים כו'. וכ' המל"מ בשם הריטב"א דדוקא שוכר דעביד מעשה חייב בד"ש אבל בדיבורא לא מחייב ובזה מובן לו הא דילפינן בסוגיין מנחש הקדמוני דאין טוענין למסית דהו"ל למימר דברי הרב ודה"ת דמ"ש ולכאורה מה טענה היא זו לגבי דין שמים ובע"כ משום דלא היה שם אלא דיבור לבד להכי פטור אף בדין שמים כדברי הרמב"ם והריטב"א ע"ש. והשתא לפ"ד המדרש וכדמשמע הכי נמי בסוגיין כדפירש"י, הלא היה בזה גם פעולה ממשית היא הדחיפה לצורך ההסתה, ובגדר פעולה קשה היא

יותר מלשלם אל ההורג שכר ההריגה, ואם שכירות נקראת מעשה בכתובות מ"ו ע"א וע' תוס' ב"ק ד"ה ע"א ד"ה דיבורא מכש"כ פעולה בידים כדחיפה וצ"ע כעת.
ומש"כ המל"מ שם להעיר מהא דלא מצינו שזה נהנה וזה מתחייב כדאמרינן בקידושין מ"ג ע"א דה"נ דכוותיה וכן העיר בגליון החו"מ סי' ל"ב ע"ש, קשה לפי דבריהם אמאי ל"ק בסוגיין דהי"ל לטעון לא מצינו זה נהנה וזה מתחייב, וע' במקנה לקידושין שם ד"ה וראיתי בת' ח"צ ובמק"א הארכתי בזה, אולם לפי האמור ניחא דהתם הא קאמר באומר לשלוחו צא בעול את הערוה ואכול את החלב ועל זה קאמר שהוא חייב ושולחיו פטור, משום דהמשלח לא עשה שום פעולה רק האמירה ועלה מסיק דלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב, משא"כ גבי נחש הרי הוסיף על דבריו פעולת הדחיפה, ואפשר דאה"נ אם המשלח דחפו לבעול את הערוה היה ג"כ חייב בד"ש וכמש"כ הרמב"ם גבי שוכר להרוג את חבירו דחייב בד"ש, ומשו"ה לא אמרינן גבי נחש דלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב, דחיובו הוא מפני פעולתו כנ"ל.
תוד"ה דברי הרב ודה"ת. וא"ת א"כ כל מסית יפטור עצמו באותה טענה וי"ל דדוקא נחש שלא נצטווה שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו אבל מסית שנצטווה שלא להסית נמצא כשמסית עובר, והנה הש"ך בחו"מ סי' ל"ב סק"ג הביא ראיה דאין שלד"ע אפילו בדיני שמים דהא דין הנחש היה דין שמים א"כ מה מקום לטענתו דדברי הרב ודה"ת דמ"ש הלא עכ"פ בדיני שמים חייב ומזה מוכח דאף בד"ש פטור המשלח ע"ש, ולפ"ד התוס' נסתרה ראיית הש"ך דאפ"ל דמה לנחש שהועילה לו הטענה לפטור א"ע אף מד"ש לפי שלא נצטווה שלא להסית אבל במשלח בעלמא הרי נצטווה שלא להכשיל את חבירו בשום עבירה אפשר שנענש מיהא בידי שמים וצ"ע כעת, וע"ע ברש"י שבת ק"נ ע"א ד"ה ולא יאמר לחבירו ובתוס' ב"ק נ"ו ע"א ד"ה אלא לחבריה ובמש"כ בחידושי שם, וע"ע בפרדס דוד ס"פ בראשית ובתומים סי' ל"ב סק"ב.

דף כט:

ההוא דהוו קרו ליה קב רשו אמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני אתו תבעיה לדינא קמיה דר"נ אר"נ אדם עשוי שלא להשביע א"ע, ולכאורה לפמש"כ הרמ"א באה"ע ס"ס מ"ז דהא דמהני אמתלא באשה האומרת אשת איש אני וחזרה ואמרה פנויה אני הוא דוקא באומרת נתקדשתי סתם אבל אמרה נתקדשתי לפלוני שוב אינה נאמנת לומר פנויה אני דלאו כל הימנה לחוב לו ולהפקיע עצמו ממנה ע"ש, וא"כ ה"נ הרי פירש שהוא חייב לפלוני ולפלוני ואמאי מהני אמתלא, אולם לפ"מ דמחלק בקצוה"ח ר"ס פ'

דהשטאה והשבעה ששאני שהוא דרך העולם לפ"ז ניחא, וע"ש סי' פ"א קי"ז וסקכ"א ובבית מאיר שם ס"ס מ"ז ובש"ש שמעתא ו' פרק י"ב י"ג.
שם א"ר אדא בר אהבה הא אודיתא זימנין כתבינן וזימנין לא כתבינן כניפי ויתבי לא כתבינן כנפינהו איהו כתבינן, ע' קצוה"ח סי' ע"ט סקי"ב.
שם מר בר אשי אמר אפילו אמר הוו עלי דייני לא כתבינן עד דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני להו לבי דינא, ע' בתשובות רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' ק"ג.
שם שאילינהו לספרי דאבייי וידעי לספרי דרבא וידעי, ע' בת' הריב"ש סי' שע"א.
רש"י ד"ה כל מילי דכדי הואיל ואותה, הודאה דברי רוח היו שהשטה בו לא דכירי אינשי ושכח אותה הודאה. ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' ש"ו ובת' מהרשד"ם חח"מ סי' קמ"ב.
תוד"ה הודה בפני שנים וקנו מידו כותבין ואע"ג דלא אמר כתבו משום דסתם קנין לכתיבה עומד כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' שע"א.

דף ל.

ולא הוה כתבי בה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי כו', ע' בת' הריב"ש סי' ת"ד.
שם הרי שראו את אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מע"ש הן אם כמוסר דבריו קיימין אם כמערים לא אמר כלום, ע' בת' מהר"ם אלשיך סי' ו'.
שם הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא בעל החלום כו', ע' בת' שיבת ציון סי' נ"ב.
שם הלכך כתבי הכי מדבריהם נזדכה פלוני, בס' חפץ חיים כלל א' הוכיח מהכא דאיסור רכילות ולה"ר הוא ג"כ ע"י כתיבה ע"ש, ובענין כתיבה כדיבור ע' מה שהאריכו בתומים סי' צ"ו ובת' הגרע"א מסי' כ"ט עד סי' ל"ג ובפרט זה בודאי כתיבה כדבור לכו"ע.
שם לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהן כאחד ר"י בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה כו', ע' בת' הגרע"א סי' קצ"ט ובקצוה"ח סי' כ"ח סק"ז.
שם אבע"א קרא ואבע"א סברא אבע"א סברא אמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' י"ג.
רש"י ד"ה לא מעלין. ויכול להוציאם במקומן, פי' שלא בירושלים כדין מעשר שני.
תוד"ה דילמא. וה"פ כשמואל בעלמא ס"ל באודיתא שכתבו בהודאה בשנים בלא קנין ובזה אין הלכה כמותו כו', ע' ש"ך סי' ג' סק"ה ובתומים שם סק"ד.

דף ל:

נהרדעי אמרי בין הודאה אחר הודאה בין הודאה אחר הלואה בין הלואה אחר הלואה בין הלואה אחר הודאה מצטרפות, ע' ראב"ן סי' מ"ג ובת' הרדב"ז ח"ב סי' תרל"ב.
רש"י ד"ה בבדיקות שאינה משבע חקירות באיזה יום ובאיזה שעה שהזמה תלויה בהן כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' ע"ב.
תוד"ה בעדות בכור. ודלא כפ"ה דפירש לענין מום הראוי לבא בידי אדם שנחשדו הכהנים דנאמן זה לאמר מעצמו נפל מום זה וחבירו על מום אחר דא"כ ל"ל ב' עדים אפילו יחיד נאמן כו' ע"כ, וקשה מדוע דייקו על שני העדים ולא על שני המומין הלא מום אחד סגי להתרת בכור, וא"כ אפילו לפי פירש"י י"ל ששני העדים באו בזה אחר זה להעיד שמום זה נפל מאליו וצע"ק.

דף לא.

אר"ש בן אלעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה על שתי כתי עדים לאחת אומרת מאתים. ואחת אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה כו', ע' בת' הגרע"א סי' פ"ז.
שם אפקיה רב אמי מבי מדרשא אמר דין גלי רזיא, ע' בס' חפץ חיים כלל ב' ס"א,
במשנה אמר לו עדים ואמר אין לי עדים הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ולאחר זמן הביא ראיה ומצא עדים ה"ז אינו כלום כו', הנה זהו דוקא משום שב"ד אמרו לו הבא והוא אמר אין לי ונראה כאילו בטל כל ראיות שיש לו אבל היכא דלא אמרו לו הבא לעולם מביא זכיותיו לב"ד ואם יתברר לב"ד טענותיו ברורות מקבלין דבריו וסותרין את הדין שדנו עליו בתחלה, כמבואר בתשובות הרמב"ם סי' ש"ב הנדפס בירושלים שנת תרצ"ד וע"ע בתמים דעים להראב"ד סי' נ"ו.
שם אר"נ בהא אפילו רבנן, מודו דינוקא במילי דאבוה לא ידע ע' בת' מהרי"ק סי' פ"ט ובקצוה"ח סי' צ"ו סק"ב.
שם א"ל רבא לר"נ כמאן כרבי דאמר אותיות נקנות במסירה כו', ע' תוס' ב"ב ע"ז ע"א ד"ה אמר אמימר ובת' חמדת שלמה חח"מ סי' י"ב.
תוד"ה הוא דאמר וי"ל דודאי אית ליה דרשב"א אלא שמחלק בין מנה למאתים למנה שחור ומנה לבן, ע' נובי"ת חאה"ע סי' נ"ו.
תוד"ה שב"ש. וי"ל דהיינו דוקא כשהפסול ידוע. ע' בת' משנה שכיר סי' מ"ח.
שם בסה"ד ועוי"ל דכי אמר נמצא אחד מהם קרוב או פסול ה"מ כי, מסייעו אהדדי אבל הכא דמכחשו אהדדי לא, ע' נובי"ק חאה"ע סי' מ"ו.

דף לא:

כיון דאתחזיק בבי דינא אי בעיא קלתיה לא אמרינן, ע' בס' סוכת שלום לב"ק דף ח' ע"א.
שם איתביה רבא לר"נ סימפון שיש:
עליו. עדים כו' אלמא שליש מהימן תיובתא דר"נ, ע' בת' מהר"ח או"ז סי' ל"ז ובת' הריב"ש סי' תנ"ב ובנתיבות סי' נ"ו סק"ה.
שם שנים שנתעצמו בדין אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הועד כופין אותו ודן בעירו כו', ע' תוס' ב"ק קי"ב ע"ב ובסמ"ע ותומים ר"ס י"ד.
שם היבמה הולכת אחר היבם להתירה עד כמה א"ר אמי אפילו מטבריא לצפורי כו', הנה הוא דוקא למקום דירתו בצפורי אבל אם הלך משם לעיר אחרת אין היבמה הולכת אחריו אלא כופין אותו לשוב לעירו כמש"כ בת' הרדב"ז ח"א סי' רפ"ג, וע"ע בת' שיבת ציון סי' צ"ז.
שם והא אר"א כופין אותו ודן בעירו ה"מ היכא דקאמר לו לוה למלוה אבל מלוה עבד לוה לאיש מלוה, ע' בת' מהרי"ק סי' צ'.
שם עוקבן הבבלי קבל קדמנא, כה"ג קידושין נ"ט ע"א אזל רב גידל קבליה לד' זירא אזיל ר"ז וקבליה לר' יצחק נפחא, וגם בלשון המשנה ידים פ"ד קובלין אנו עליכם פרושים.
תוד"ה ואם אמר, חזינא דכל בתר דידי קאזיל מר כו'. אין כן הגרסא בב"מ שם, ועמש"כ שם עה"ג ובכ"מ והגהות מיימונית פ"ו ה"ו מה' סנהדרין וע"ע בת' אבקת רוכל סי' י"ז..

דף לב.

דיני ממונות מי בעינן חקירה ודרישה ורמינהו שטר כו', ע' בס' חזון איש חאה"ע סי' ה'.
שם שטר כשר ועדיו כשרין חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו, ע' בתשובת הרמב"ן הנדפסת סוף הספר תמים דעים להראב"ד סי' רכ"ו ובת' הרמ"א סי' מ"ב.
שם וליטעמך תקשה לך מתניתין שטרי חוב המוקדמין פסולין כו', ע' בחידושי הגאון מהר"ח הלוי ז"ל פ"ג מה' עדות.
שם ואס"ד בעינן דרישה וחקירה מאוחרין אמאי כשרין, ע' קצוה"ח סי' ל' סק"ב.
שם דבר תורה אחד ד"מ ואחד ד"נ בדרישה ובחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם כו', והנה דרישה וחקירה לא כתיב רק בד"נ מ"מ נפק"ל מהדדי, וע' מה שהקשה עפ"ז בגבורת ארי למכות ד"ה ע"ב.
שם ומה טעם אמרו ד"מ לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוין, ע' תומים סי' למ"ד סק"ב.

דף לב:

ר"פ אמר אידי ואידי בהודאה והלואה כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה כו', ע' מה שהאריך בזה בת' רבינו בצלאל אשכנזי סי' ד' וע"ע בת' מהרשד"ם חאה"ע סי' ל"א.
שם שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זב"ז כו' הטל פשרה ביניהן ומעלות שכר זה לזה, ע' ירושלמי פ' המניח ה"ה ובמשך חכמה ר"פ שפטים.
שם צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה, ע' בת' מהרי"ק ריש סי' א' ובקונטרס ו בכור שור ובהעמק דבר פ' שפטים בפסוק צדק צדק.
שם אביי ורבא דאמרי תרווייהו אמרינן ליה אי לא קטלית לא תדחל, ע' בת' הריב"ש סי' רל"ז.

דף לג.

רב ששת אמר כאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת כו', הנה בחידושי הרי"מ לחו"מ סי' כ"ח בסוף הספר ובת' ברית יעקב סי' ק"ח הקשו אמאי טעה בדבר משנה חוזר ואף ששילם החייב צריך להחזיר הלא כיון שנגמר הדין שפטור ולא ידע שטעה יקנה הזוכה מטעם יאוש כדאמרינן בכריתות כ"ד ע"א שור הנסקל שהוזמו עדיו כל הקודם בו זכה משום יאוש הבעלים מטעם גמר הדין ואע"ג דנתגלה אח"כ דהיאוש היה בטעות. וכבר הקדימם בקושיא זו בשער משפט סי' כ"ה סק"ב. ע"ש מה שהאריכו בזה ומה שתירצתי לקושיתם בטוטו"ד בחידושי לבכורות כ"ח ע"ב בס"ד. וע"ע בנחל יצחק סי' כ"ה סעיף ג'.
שם וסוגיא דעלמא אזלי כאידך היינו שיקול הדעת, ע' בס' עולת שמואל ח"א סי' ע"ד.
שם חדא ועוד קאמר חדא דטועה בדבר משנה אתה וטועה בד"מ חוזר ועוד א"נ בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה כו', ע' בת' לחם רב סי' פ"ד וע"ע בת' הריב"ש סי' תצ"ח.
שם רב חסדא אמר כאן שנטל ונתן ביד כאן שלא נטל ונתן ביד, ע' תומים סי' כ"ה סק"ג ובנתיבות שם.
שם כיון דא"ל פטור אתה כמי שנפל ונתן ביד דמי, ע' גבורת ארי למכות ד"ה ע"ב.
תוד"ה מה שעשו עשוי. וא"ת למאי דס"ד בפ' עד כמה דאתיא כר"מ הא שמעינן ליה בפ' הנזקין גבי נפלו ונתפצעו דאפילו שוגג לא יעלו דקנסינן שוגג אטו מזיד א"כ היכי בטלי ברובא, ע' מה שתירץ בזה בת' אגודת אזוב סי' ג' בהגה"ה וע"ע בשער משפט סי' כ"ה סק"ד.

דף לג:

טימא את הטהור דאגע בהו שרץ טיהר את הטמא שעירבן בין פירותיו, ע' קצוה"ח סי' כ"ה סק"ה ובנתיבות שם סק"ג.

שם חייבי גליות מנין אתיא רוצח רוצח חייבי מלקות אייתי רשע רשע, ע' גבורת ארי למכות ד"י ע"ב.

שם דתניא ועד אחד לא יענה בנפש בין לזכות בין לחובה ר' יוסי בר"י אומר עונה לזכות ואין עונה לחובה כו'. ע' בר"ן מש"כ בשם הרמב"ן וע"ע טו"א לר"ה כ"ה בקונטרס אבני שהם.

רש"י ד"ה טעה בנואף ונואפת. או באומר הוא היה רודפנו ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא הרגו כו', ע' בת' מקום שמואל קונטרס שער התירוצים.

דף לד.

דא"ק ועד אחד לא יענה בנפש למות הוא דאין עונה אבל לזכות עונה כו', ע' משך חכמה לפ' מסעי בד"ה ספרי זוטא.

תוד"ה מה פטיש זה. רבינו שמואל גריס מחלק שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע כו' ומפרש ר"ת וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלקת מן הסלע כו', ע' סוכה נ"ב ע"א תוד"ה אם ברזל ובמש"כ בחידושי שם.

דף לד:

ר' יוחנן סתמא אחריתי אשכח ד"מ דנין ביום וגומרין בלילה מאי אולמי דהאי סתמא מהאי סתמא אב"א סתמא דרבים עדיף כו', ע' מה שהאריכו בזה בת' הרי"מ חי"ד ס"ס י"ט ובחוט המשולש חלק התשובות של הגרא"י ז"ל סי' י"ד ובקצוה"ח סי' ז' סק"ב ובקונטרס בכור שור.

שם ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין כו', ע' תומים סי' ה' סק"ג.

שם דיני נפשות דנין ביום וכו' מה"מ א"ר שימי בר חייא א"ק והוקע אותם לה' נגד השמש, וי"ל"ד טובא ע"ד רש"י במגילה י"ד סוף ע"א דכ' וז"ל וכי דנין דיני נפשות בלילה והא כתיב דינו לבקר משפט וכתיב והוקע אותם לה' נגד השמש ע"ש, ולפי הנ"ל קשה בכפלים דהביא קרא דירמיה שהש"ס לא הביאו ועשה אותו לעיקר וקרא דנגד השמש דזהו עיקר הילפותא בגמרא עשה לטפל, וביותר דמקרא דדינו לבקר משפט ליכא למילף

כלל דיני נפשות, דעצם הכתוב מעיד על עצמו דבדיני ממונות איירי כדמסיק והצילו גזול מיד עושק, וע"ל י"ט ע"א תוד"ה אבל וצ"ע.
רש"י ד"ה לילה לגמר דין דכתיב ושפטו ועיקר משפט היינו גמ"ד, ע' טו"א לר"ה כ"ה ע"ב ובנתיבות סי' ה'
רש"י ד"ה בלילה דומיא דסומא, נ"ב חולין י"ג סוף ע"ב.
תוד"ה סתמא. תימא דילמא טעמא דמתניתין ז דהכא משום דכתיב ושפטו את העם בכל עת אבל לענין סומא מקשינן ריבים לנגעים, ע' בת' פמ"א ח"ג סי' ט"ל.

דף לה.

דיני ממונות גומרין בו ביום כו', הנה בפי' ר"ח משנה הלשון בפיסקא זו ופתח דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה, ומשמע דגרסתו עיקרית לפ"מ דיליף מקרא דמלאתי משפט, וע' ביד רמה.
שם כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים, הוא עפמש"א בברכות ד"ו ע"ב אגרא דתעניתא צדקתא, וע"ש רש"י ד"ה אגרא דתעניתא וע"ע בס' גבורת ארי ליומא ד"ב ע"ב.
שם וליגמריה לדינא בשבתא ולקטליה בחד בשבתא נמצא אתה מענה את דינו, והנה לפ"מ דתנן לעיל רפ"ק כמיתת בעלים כך מיתת השור, א"כ גם אחר גמ"ד של שוה"נ איכא משום עינוי הדין, וכ"כ התוס' לקמן ד"פ ע"א ובזבחים ע"א ע"א ובב"ק מ"ה ריש ע"א וע"ש צ"א ריש ע"א וברש"י ד"ה ומשני מרידיא ובראב"ד ומפרשים פי"א ה"ח מנ"מ ובהעמק שאלה לשאילתות פ' צו סי' ע"ד אות ט' ובגבורת ארי למכות ד"ב ע"א.
שם א"ל ר"ל לר"י ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מק"ו כו', ע' בס' המאיר לעולם ח"ב סי' י"ב י"ג.
רש"י ד"ה ואידך מבע"ל להך דרשה דאמר בב"ק מנין שנזקקין לתובע תחילה כו' ע"כ, הנה בב"ק שם יליף לה מקרא דמי בעל דברים יגש עליהם יגיש ראיה אליהם ע"ש, ואפשר דהנביא מוכיחם לקיים הדין בזה, אולם הלשון ברש"י מבע"ל להך דרשה קשה בזה האם קרא לקרא, וע' תומים ר"ס כ"ד ובהעמק שאלה לשאילתות ר"פ נח.
רש"י ד"ח ליבא דאינשי. ואע"ג שזכור לו ליסוד הטעם נשכח מלבו כו', עמש"כ בחידושי לתמורה ד"ג ע"א ולקנים דף כ"ה ע"א.

דף לה:

לפי שנאמר כי יחיה באיש חטא משפט מות והומת שומע אני בין בחול בין בשבת. הא דשביק התנא כמה מקראות הקודמים בפ' משפטים דאיירי במיתות ב"ד ונקיט קרא דפ' תצא ע' נובי"ת חא"ח סי' ל"ה.

שם ומה שבת שנדחית מפני העבודה אין רציחה דוחה אותה כו', ע' גבורת ארי ליומא פ"ה ע"ב.

תוד"ה רציחה תוכיח, וא"ת וליעבד ק"ו ממילה ולא מצי פריך מרציחה, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' ויחי סי' ל"ד אות ז'.

תוד"ה שנאמר. כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו כו' חומרא בעלמא הוא ועוד י"ל דשאני נשיאת כפים לפי שהרג בידיו כו', ע' זוה"ק פנחס דף רי"ד ובמש"כ בחידושי לזבחים ק"א ע"ב.

דף לו.

אמר רב אנא הואי במניינא דבי רבי ומינאי דידי הוו מתחלי ברישא והא אנן מתחילין מן הגדול תנן כו', ע' תומים ר"ס י"ח.

שם שאני מניינא דבי רבי דכולהו מנינייהו מן הצד הוו מתחלי, בהקדמה לת' פמ"א ח"ג הביא פירש"י ותוס' דגיטין נ"ט ע"א והאריך בזה ע"ש.

שם מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד כו', ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שמ"ט.

שם ד"נ מתחילין מן הצד מנה"מ א"ר אחא בר פפא א"ק לא תענה על ריב לא תענה על רב כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' ש"ח.

שם אב ובנו הרב ותלמידו אין מונין להן אלא אחד, ע' רדב"ז ח"א בלשונות שונות הרמב"ם סי' ע"א.

תוד"ה רבה. וכן מוכח בירושלמי דפירקין דאמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום ע"כ, אין זה בירושלמי דפרקין, רק. בפ"ב ה"ג ובמדרש שמואל שם, ומה שהקשו בשירי קרבן דמכילתין פ"ד ה"ז, הרי בלא"ה לא היה שם התראה ועדות בפני בעל דין ונשאר בצ"ע, נתיישב היטב עפ"ד הטו"א במגילה י"ד ע"א, דלענין מורד במלכות אין לברר רק שני דברים, שהוא ודאי מלך ושהוא מרד גמור, ויתר הדברים כמו התראה ועדים בפני בע"ד אינו מעכב כלל וביד המלך להורגו מיד ע"ש, וע"ע בת' חיים שאל ח"א סי' ל"ג ובנובי"ת חי"ד סי' ע"ד.

דף לו:

כי קאמר רב כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה דרב לא הוו צריכי, הנה עפ"ז מובן קצת בנזיר י"ט ע"א דא"ל ר"כ ורב אסי לרב מ"ט לא מפרשת לן כהלין מילי אמר להון אמינא דילמא לא צריכיתו ע"ש, משום דהתם הוא מילתא דתליא בסברא וחשב שיבינו מעצמם.

שם הכל לאתויי מאי א"ר יהודא לאתויי ממזר, בירושלמי הוריות פ"א ה"ד פריך ב"ד ממנין ממזרין רב הונא אמר בשעברו ומינו, וע"ש במה"פ ובנוב"י מ"ת חי"ד סי' קפ"ב.

רש"י ד"ה זקן ששכח כבר צער גדול בנים וכן סריס ע"כ, וכ"פ הרמב"ם בפיה"מ פ"ק דהוריות, וע"ש ד"ד ע"ב רש"י ד"ה או זקן שאין ראוי לבנים ובבאר שבע שם.

תוד"ה תנינא. דאי אמתניתין מאי פריך הא קתני התם טובא כה"ג אע"ג דתני בשאר דוכתי וכה"ג אשכחן בפסחים כו', וכן הו"מ התוס' להביא מהא דאין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד דכפלו במשנה מגילה ד"ז ובביצה ל"ו. כן משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים דמחזירין את הרוצח דכפלו במשנה מכות י"א והוריות י"א, וכבר האריכו בכעין זה בתוס' מנחות צ"ג ע"א ובש"מ ע"ש.

דף לז.

ר"ז אמר מהכא וירח את ריח בגדיו אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו, עמש"כ בדרשה זו הגאון נצי"ב ז"ל בביאורו הרחב דבר לפ' תולדות בפסוק וירח את ריח בגדיו,

שם הני בריוני דהוו בשיבבותיה דר"ז דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתיובתא והוו קפדי רבנן כו', בכעין זה ברכות ד"ו ע"א וע' במהרש"א דבסוגיין ובשער התירוצים.

במשנה שמא תאמרו מאומד ומשמועה כו' ושמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת כו' ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה כו', הנה רק בשתי פעמים האחרונות הן לחייבם להעיד, ובראשונה להפרישן מעדותן ולא להיפוך. שהוא ג"כ עפ"מ דתניא לעיל ל"ב סוף ע"ב רבי אומר אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית מכן שפותחין בדיני נפשות תחילה לזכות, ומכאן מוכח דאף בעדותן של ד"נ כן.

דף לז:

ושמא תאמרו מה לנו לצרה הזאת והלא כבר נאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד כו', ע' בת' משיב דבר ח"ב סי' א'.

שם ת"ר כיצד מאומד כו' אם כך ראיתם לא ראיתם כלום. ע' חוט המשולש בחלק התשובות של הגרא"י ז"ל סי' ז'.
שם וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר כו', ע' בת' מהרי"ק סי' קכ"ט וע"ע בסה"מ ל"ת ר"צ וברמב"ן שם ובמעין החכמה דף י"א ע"ב ושם כ"א ע"א.
שם מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו, ע' תורת חיים לעירובין דף ס"ג ע"א ד"ה כל המורה.
שם בדיני נפשות הוא דלא אמדינן הא בדיני ממונות אמדינן כמאן כר' אחא כו', ע' תוס' שבועות ל"ד ע"א ד"ה דאי ובמעין החכמה דף כ"א ע"א.
שם ר' אחא אומר גמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו בידוע שזה הרגו, ע' ב"ק כ"ד ע"ב תוד"ה במכירין ובמשך חכמה לפ' משפטים בפסוק או נודע.
שם גמירי שאין האשה מתעברת מעומד, ע' ברמב"ם פ"א ה"י מאיסורי ביאה ובאור שמח שם. ל
תוד"ה מיום שחרב. וא"ת והא חזינא כמה כופרים בעיקר דמתים כדרכם וי"ל דזכות מילה תולה כו' ע"כ, וקשה הלא בסוטה כ"א ע"א פריך הש"ס מי מגנא זכות דמצוה אפילו על שלש שנים ואיך נימא דזכות מילה תגן על כל ימי חייו. ומכש"כ אם נימא כדאמר התם דזכות מצוה מגנא רק בעידנא דעסיק בה. וזה תוכל להגן על אביו דמהליה ולא עליו דכבר נימול, ועוד דואג ואחיתופל אמאי לא הגינה עליהם זכות דמילה כדהקשו כעין זה בסוטה שם ומתו בחצי ימיהם כדאמרינן לקמן ק"ו ע"ב וצ"ע כעת.
בא"ד התם נמי זכות תולה לו שלא נענש בסקילה ונידון בקלה כו', וע' בתוס' כתובות ד"ל ריש ע"ב.
תוד"ה מכנף הארץ. כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת כו', ע' באוצר הגאונים חלק התשובות למס' חגיגה דף י"ג ע"ב.

דף לח.

אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחברו כו', פי' זהו ברובא דרובא אבל אחד מאלפים ורבבות מזדמן הדומה לחבירו כדכ' בת' נובי"ק חאה"ע סי' ס"ה.
שם תניא היה ר"מ אומר אדה"ר מכל העולם כולו הוצבר עפרו כו', בירושלמי נזיר פ"ז ה"ב א"ר יודה בן פזי מלא תרוד אחד נטל הקב"ה ממקום המזבח וברא בו אדם הראשון

אמר הלואי ייברא ממקום המזבח ותהא לו עמידה כו', וע' בס' סגלת ישראל לפ' בראשית בפסוק וייצר ה"א את האדם ושם בביאור העמק דבר.
רש"י ד"ה הגזלנים והחמסנים שיאמרו קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם, ע' בס' אהבת ציון סוף דרוש ח'.
רש"י ד"ה משום ערוה. ובלילה מפני הקול, גיטין כ"ג ע"א חולין צ"ו ע"א.

דף לח:

שתים עשרה נטרד והלך לו שנאמר אדם ביקר בל ילין, ע' מו"ג ח"ב פ"ל.
שם בשעה שביקש הקב"ה לברוא את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו כו', ע' מש"כ הגאון מלבי"ם בתורה אור לפ' בראשית בפסוק ויברא את האדם בצלמו ובהקדמת שב שמעתתא וע"ע עקידה שער העשירי.
שם וא"ר יהודא אמר רב אדה"ר בלשון ארמי סיפר כו', ע' קונטרס בכור שור.
שם וא"ר יהודא אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר ויקרא ה"א אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה לבך ר' יצחק אמר מושך בערלתו היה כו' ר"נ אמר כופר בעיקר היה כו', וקשה איך יפלגו הני אמוראי אברייתא דעירובין י"ח ע"ב, דתניא היה ר"מ אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה כו' ע"ש, ואי משום דאינהו דרשו מקראי, הלא בע"כ דר"מ דריש להו לקראי באופן אחר וצ"ע.
שם כתיב הכא והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם את בריתי הפר, ע' מל"מ פ"י ה"ז מה' מלכים ובמש"כ בחידושי להושע ו' ז'.
שם כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצדן נעשה אדם בצלמנו כו', ע' אלשיך לפ' בראשית בפסוק נעשה אדם.
שם א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב כי שמי בקרבו אי הכי ניפלחו ליה כתיב אל תמר בו ע"כ, והנה בדרשות הר"ן דרוש ד' כתב דמלאך זה שבא לפני יהושע היה מטטרון ולכן השתחוה לפניו אע"ג דהשתחואה עבודה היא כדתנן לקמן ד"ס ע"ב ובע"ז מ"ג ע"ב דרשינן אשר בשמים ממעל לרבות מלאכי השרת רק לפי שהיה מטטרון דכתיב ביה כי שמי בקרבו לזאת התיר לעצמו ההשתחואה ע"ש, ולפי המבואר הכא הלא הקשה לו הצדוקי אי הכי ניפלחו ליה והשיב אותו כתיב אל תמר בו אל תמירנו בו, ועוד דרש"י ביהושע ה' י"ד כתב דמלאך זה היה מיכאל ע"ש והדרא קושית הר"ן איך הותר לו

להשתחוות וצ"ע, וע"ע באוצר הגאונים לשבת דף י"ב ע"ב ובהעמק דבר לפ' משפטים בפסוק אל תמר בו ובמו"נ ח"ב פל"ד.

דף לט.

אמרה ליה ואדם הראשון נמי אי הוה שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה, ע' עקידה שער השמיני.

שם א"ל ההוא צדוקי האי דלא אכלוה משום דלא כפין הוא שדיוה ליה לדידיה ואכלוה, הנה תוקף זכותא דר' תנחום שהיה בדרך נס נתראה בתר הכי כדאכלו לצדוקי, דבמציאות יוכל להיות מצד הטבע שאינם אוכלים כשאינם רעבים, כדפירש"י בברכות ל"ג ע"א וביבמות קכ"א ע"ב, אהא דנפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת, וכדאשכחן נמי גבי חמרא דרב ספרא בב"ק קט"ז ע"א, אולם אחרי שאכלוהו לצדוקי, אז נתגלה דבאמת רעבים היו והאי דלא אכלוהו לר' תנחום משום זכותו דנפיש, דוגמא דדניאל בגוב אריות.

דף לט:

חזון עובדיהו כה אמר ה"א לאדום מ"ש עובדיהו לאדום כו' עובדיהו גר אדומי היה כו'. והאי טעמא נקטו במדרש תנחומא פ' תזריע סי' ח' וע' משך חכמה לפ' שפטים בפסוק נביא מקרבך מאחיך.

דף מ.

במשנה היו בודקין אותן כו' מכירים אתם אותו כו', אם הכרה זו היא בטב"ע או בסימנין מובהקין ע' נובי"ת חאה"ע סי' ס"ב.

שם כל המרבה בבדיקות ה"ז משובח. פי' ובזה שוים חקירות לבדיקות כדתנן באבות פ"א הוי מרבה לחקור את העדים וע' בת' הריב"ש סי' רל"ד.

שם בדיקות אחד אומר איני יודע ל ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת, ע' ראב"ן סי' ע"ה.

שם אחד אומר בשנים בחודש ואחד אומר בג בחודש עדותן קיימת שזה יודע בעיבורה של חודש וזה אינו יודע כו', והנה כמו שמוטל על הב"ד לברר דברי שני עדים ולתלות באפשרות הטעות כמ"כ גם בעד אחד שהעיד וחזר והעיד יש לנו לכוון דבריו בכל מה שנוכל להעמיד על האמת כמש"כ בת' הר"ן סי' ל"ד וע"ע בדרשותיו דרוש י"א.

ובזה ניחא מש"כ התוס' בב"ק ד"ל ע"ב בד"ה וחכ"א ובמק"א די"ל כגון שאמרו העדים טעינו בשנות המלך ע"ש, דלכאורה אנך נאמנין בזה הלא כיון שהגיד. שוב א"ח ומגיד כדאמרינן לקמן גבי ההוא מעשה דבעי מכסא. ובע"כ היכא דמצינן לתלות באפשרות הטעות דהוא טעות שהעדים מצויים לטעות בו נאמנים לחזור ואין בזה משום חוזר ומגיד כמבואר בחו"מ סי' כ"ט וע"ש בביאור הגר"א ס"ק י"א

שם אחד אומר בה' ואחד אומר בז' עדותן בטלה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב, ע' בתשובות הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שס"ג.

שם אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם ולא היה יורד משם כל היום כולו, ע' תומים סי' י"ח סק"ג.

שם א"ר יהודא דא"ק ודרשת וחקרת ושאלת היטב. ואומר והוגד לך ושמעת ודרשת היטב כו', ע"ל ד"ב ע"ב תוד"ה דברי הכל ובס' המאיר לעולם ח"ב סי' ד'.

רש"י ד"ה שנים עשר מחייבין. דהאי דאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואין דנין ד"נ כו', ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' ע'.

דף מ:

ושמונה חקירות מי איכא אלמה לא כו' אלא לאתויי באיזה יובל, ע' תומים ס' ל' סק"ו.

שם אמר עולא מניין להתראה מה"ת שנאמר ואיש אשר יקח את אחותו וגו' וראה את ערותה אטו בראייה תליא מילתא כו', ע' משך חכמה פ' קדושים ובפסוק ואיש אשר יקח אחותו.

דף מא.

א"ר חנן עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולין לאמר לאוסרה על בעלה באנו כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' ע"ב דף פ' ע"א ובת' הגרע"א סי' רי"ב,

שם אלא באשה חבירה דקיי"ל דמיקטלא אליבא דריב"י היכא משכ"ל כשזינתה וחזרה וזינתה והא יכולין לאמר לאוסרה על בועלה שני באנו כו', ע' אור שמח פ"ב הי"ב מה' סוטה וע"ע בנובי"ת חאה"ע סי' י"א בהגה"ה ובתומים סי' ל"ח.

תוד"ה אי נמי. וי"ל דא"כ הול"ל פלוני בא על נערה המאורסה, ע' גבורת ארי למכות רפ"ב.

דף מא:

הכי השתא בחקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטילה דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה כו', ע' בת' רבינו בצלאל אשכנזי סי' ד' ובס' חזון איש חאה"ע סי' ה' וע"ע נובי"ק חאה"ע סי' מ"ו.

תוד"ה כמאן כר"ע. אבל אמר איני יודע כנמצא אחד מהם קרוב או פסול דמי, ע' בס' גבורת ארי למכות ד"ה ע"ב שחקר חקירה נפלאה ופשיט ליה מדברי התוס' אלו, וע"ע בדורש לציון דרוש י"ג בד"ה והנה גוף הדין ובת' משנה שכיר ח"א סי' מ"ח ובתשובות רבי אליעזר סי' א'.

דף מב.

כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן, באבודרהם ה' ברכות מביא כאן דברי התוספות שאינו לפנינו, וז"ל א"כ לקות המאורות שאין דרכן בכך למה אין מברכין דיין האמת ותירץ שאינו אלא לפי שעה עכ"ל. וקושיתם תמוה לע"ד דלקות המאורות הן בטבע ובחשבון כמו מולד הלבנה, וממילא בתירוץ הש"ס כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן מתורץ הקושיא גם על לקות המאורות וצ"ע.

שם במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים א"ל האי נשי דידן נמי מברכי, ע' בת' שבות יעקב ח"ב סי' י"א.

שם פועלי אמת שפעולתם אמת, הא דלא אמר פועלי טוב לפי שאין בידם לעשות רע כדכ' בעקידה שער כ"ב.

שם וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה, ע' בס' תולעת יעקב סוד ברכת הלבנה.

שם אלא אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר בתוך הנץ הא נמי פשיטא כו', ע' שאגת אריה סי' ה'

שם א"ל ר"פ לאביי וליפטריה מעיקרא כו' ול"ל יוסיפו ליפטריה מבי דינא קמא א"ל ר' יוסי קאי כוותך כו', ע' בס' מעין החכמה דף כ'.

תוד"ה העוסקים. היינו ד"נ אבל לא ד"מ והא דאמר שתה רביעית יין אל יורה היינו הוראה דאיסור והיתר, ע' תרומת הדשן סי' מ"ב ובכנסת הגדולה חח"מ סי' ז'.

דף מב:

במשנה בית הסקילה היה חוץ לב"ד, הנה בגמרא יהיב תרי טעמי אי משום דלא מיתחזי ב"ד רוצחין א"נ כי היכי דתיהוי ליה הצלה, בר"ש משאנץ לתו"כ פרשה אמור ריש פרק י"ט נקט טעם הראשון ובראב"ד שם נקט טעם השני, וע"ש בקרבן אהרן.
שם דת"ר והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות. ע' ספרא חובה פרק ה' משנה ג' ובקרבן אהרן שם.

דף מג.

א"ר חסדא היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרוף דעתו כו', ע' אור שמח פט"ו ה"א מה' סנהדרין.

דף מג:

במשנה היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן כו', וצ"ל דמשנתנו לא ס"ל כר' נתן בספרי פ' נשא פסקא ב' דדריש ואשמה הנפש ההיא והתודו זה בנה אב לכל המתים שטעונים וידוי ע"ש, דאל"כ ל"ל למילף מדברי קבלה דכתיב גבי עכן, ובע"כ דס"ל כאידך דרשה בספרי דלאו דוקא בחטאת טעונה וידוי כי אם גם באשם, וכ"מ בשבת ל"ב ע"א דת"ר מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן כל המומתין מתודין ופירש"י מהך דהכא שכן מצינו בעכן ע"ש, והשתא מדוע לא הביא מקרא דפ' נשא הנדרש בספרי על סתם מתים והביא ממשנתנו דאיירי במומתין בידי אדם דאפשר דהוידוי קאי על עבירה זו הפרטית כהאי מעשה דבעי מוכסא לקמן מ"ד ע"ב, ובע"כ דס"ל דדרשת הספרי יחידאי היא כנ"ל, ולולא פירש"י בשבת שם היה מקום נמי לאמר דמשנתנו הביא מעכן להורות דדוקא מומתין בב"ד של ישראל כהא דעכן צריך וידוי. ולמעט הרוגי מלכות שהן באין לחיי העוה"ב אע"פ שאינן מתודין, כמבואר במד"ר קהלת פ"ד סי' א' ע"ש, וע"ע ח"ס חא"ח סי' ר"ה.
שם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד כו'. הנה כן מבואר נמי באבות דר"נ פל"ד וכה"נ הנקוד בספרים שלנו, וטעות מורגש הוא במס' סופרים פ"ו דלא נזכר שם נקוד רק על עי"ן שבעד, וראיתי אח"כ בהגהות הגר"א למס' סופרים שהוסיף תיבות לנו ולבנינו, ועמש"כ רבותינו בעלי התוספות עה"ת בפ' נצבים ובמש"כ בחידושי למנחות פ"ז ע"ב.

שם מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן ד"ר יהודה כו', ע' מש"כ בזה הגאון בעל נוב"י בספרו אהבת ציון דרוש ה'.
רש"י ד"ה יהושע בגורל אתה בא להרגני שלא בעדים, ע' רמב"ם ספי"ח מה' סנהדרין ובח"ס חא"ח סי' ר"ח.
תוד"ה אל תוציא לעז. אע"ג דבחלוקת הארץ היו אורים ותומים, ע' תורה תמימה לפ' פנחס כ"ו נ"ה. אולם מלשון התוס' משמע כדעת רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל בתשובותיו סי' י"א, שכ' דקרוב לאמר דגורל עכן היה. שלא באו"ת ע"ש.

דף מד.

חטא ישראל א"ר אבא בר זבדא אע"פ שחטא ישראל הוא, ע' במרדכי פ' החולץ רמז כ"ט ובקידושין רמז תצ"ב ובת' מהר"ם ב"ב סי' תתקכ"ח וברא"ש לקידושין פ"א סי' כ"ג ובתשובותיו כלל י"ז סי' יוד ובאבני מלואים סי' קנ"ז ובח"ס אה"ע ח"ב סי' ע"ד ובמש"כ בחידושי להוריות י"א ע"א. וע"ע בת' או"ז סי' קט"ז ובת' הרמ"א סי' ס"ב.
שם אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו, קושית הש"ס מובנת ביותר עפ"מ דדרשו במס' שמחות פ"ב אנכי חטאתי ולא ביתי אנכי ולא בני מלמד שהתודה באמונה כו', וע"ע בפדר"א פל"ח ובמד"ר מסעי פכ"ג סי' ו' ובילקוט:
יהושע רמז י"ח.
שם ולטעמיך אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו דכתיב וכל ישראל עמו אלא לרדותן ה"נ כדי לרדותן. פי' דבניו ובנותיו באמת לא נסקלו ולא נשרפו אלא לוקחו יחד עם כל ישראל לראות בסקילתו למען יהיה בזה רדוי והפחדה לשאר ישראל, ושורו וחמורו וצאנו נסקלו כמו שור הנסקל לשם רדוי גם כן כמש"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל בתשובותיו סי' י"ב ע"ש, ולפ"ז פליג הש"ס על הפדר"א הנ"ל ע"ש וע"ע בת' עטרת יצחק סי' מ"ח.
שם ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ויפול יהושע על פניו וישתחו היכי עביד הכי כו', בדרשות הר"ן דרוש ד' הקשה בלא"ה איך השתחוה למלאך הלא השתחואה עבודה היא כדתנן לקמן ד"ס ע"ב, ובע"ז ע"ב דרשינן אשר בשמים ממעל לרבות מלאכי השרת, וע"ש מה שתירץ ובמש"כ בחידושי לעיל ל"ח ע"ב.

דף מד:

אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו ביטלתם ת"ת על איזה מהן באת א"ל עתה באתי כו', ע' בס' שאלת שלמה סי' ב'.

שם וכי הדרו בהו מאי הוי כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ל"צ דאע"ג דקא יהבי טעמא למילתייהו כו', ע' בת' הר"ן סי' מ"ז ובש"ש שמעתא ו' ובח"ס אה"ע ח"א סי' ע"ה.
רש"י ד"ה דבעי מוכסא. וקרובי המכס קברו את החכם ונצטער בה אותו תלמיד כו', הנה עובדא זו מתאמת עם הא דקאמר ר' נתן לקמן מ"ז ע"א סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה כו', וע' בספר החיים להגר"ח אחי מהר"ל מפראג ז"ל ח"ב פ"ו.
בא"ד ובאו שנים מהם וכיוונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו כו', והנה עפ"ז שפיר קאמר הגאון בעל עין אליהו על עין יעקב בספרו דרך אבות על פרקי אבות דמעשה זו הביאו לשמעון בן שטח לאמר שם פ"א חוי מרבה לחקור את העדים.

דף מה.

אלא מאי אותו אותו בלא כסותו הא אותה בכסותה, ע' תוס' סוטה ד"ה ע"א ד"ה האיש נסקל ובהחידושים הרשומים סוף ספר ארצות החיים מחתן הגאון המחבר ז"ל,
שם מ"ס בזיוני דאינשי עדיפי ליה טפי מניחא דגופיה ומ"ס ניחא דגופיה עדיף ליה מבזיוני, ואין להקשות א"כ רב הונא ורב יהודא בב"ב ד"ט ע"א דפליגי אי בודקין לכסות או למזונות משום דמר חייש טפי לבזיוני ומר לצערא דגופיה. ולפי המבואר הכא הלא פליגי בפלוגתא דתנאי, די"ל דלא דמי בזיוני וצערא דגופיה מחיים לבזיוני וצערא דגופיה קודם מיתתו ממש, ועוד הלא אמרינן לעיל ס"פ היו בודקין אין דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים, ועמש"כ בחידושי לב"ב שם.
תוד"ה מה בור. בב"ק ד"ג פ"ה משום דסתם בור עשרה וקשה לר"ת אדרבה סתם בור יותר מעשרה כדאשכחן ביוסף וירמיה שהושלכו לבור כו', תירוץ נכון כתבתי לזה בס"ד בחידושי לב"ק ד"ג ע"ב.
תוד"ה מניין שאף לדורות. אפילו לרב דיליף דורות משעה בריש הקומץ רבה איצטריך קרא לרבויי הכא לדורות דהו"א סיני שאני כו', ע' נוביי"ת חח"מ סי' ז' בהגה"ה.

דף מה:

רשב"א אומר אבן היתה שם משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו כו', ע' משך חכמה לפ' שלח בפסוק וירגמו אותו באבנים.
שם אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור כו', ע' תוס' חולין פ"ג סוף ע"ב ובת' מטה לוי סי' ב' ובגבורת ארי למכות ד"ז ע"א.

שם אלא מעתה עדים גידמין דמעיקרא ה"נ דפסילי כו', ע' בת' שבות יעקב או"ח ח"א סי' ג'.
שם אין לו בהן יד בהן רגל אזן ימנית אין לו טהרה עולמית רא"א נותן על מקומו ויוצא כו', ע' ברוקח ה' לולב ובמש"כ בחידושי לנגעים פי"ד מ"ט.
במשנה והאשה פניה כלפי העץ ד"ר אליעזר וחכ"א האיש נתלה ואין האשה נתלית אמר להם ר"א והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון כו', וקשה הלא התם מכשפות היו ואם היו עומדות על הארץ היו יכולות להשתמט מגזר דינן לאיזו מיתה ע"י כשפים. וכל טצדקי דעבד שמעון בן שטח להביא את השמונים בחורים בעלי קומה והכדים וטליתות היבשים היו רק אל המטרה להגביהן מן הארץ כדי שלא ישלטו בכשפיהם כדפירש"י לעיל מ"ד ע"ב ע"ש, ובאותה ההגבהה עלתה בידו לתלותן, וכן מבואר במקור העובדא בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב אחרי דשמעון בן שטח אמר דכל בחור יבחר זוגו, מסיק שם וטענונון ואזלון וצלבונון ע"ש. נמצא דשם לא היתה שום עצה למיתה אחרת רק לתליה ומה ענין זה לנשים דעלמא דאפשר בסקילה וצ"ע כעת.
רש"י ד"ה משום דהוי רוצח הנידון בב"ד וגואל הדם מיתה שגואל הדם ממיתו לרוצח כו', ע' תוס' מכות ד"ב ע"א ד"ה כל הזוממין ובגבורת ארי שם.
תוד"ה אין לו בהן יד וכגון שנקטעה משנזקק לטומאה כו', ע' בס' חזון איש לנגעים סי' י"ב אות כ"א וע"ע נובי"ת חאה"ע סי' קנ"ה.
תוד"ה ר"א אומר נותן על מקומו. הך מתניתין מיתניא איפכא בפ' ג' מינין כו', ע' בת' שיבת ציון סי' צ"ח ובת' הגרע"א סי' קכ"ב והיא התשובה בח"ס אה"ע ח"ב סי' ע"א.

דף מו.

תרגמה רב חסדא בבת כהן ובועלה או בבת כהן וזוממי זוממיה, ע' מכות ד"ב ע"א תוד"ה זוממי בת כהן ובגבורת ארי שם.
שם תניא ראב"י אומר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה כו', עמש"כ רב סעדיה גאון ז"ל בס' האמונות והדעות מאמר חמישי פ"ח.
במשנה אמר ר"מ בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, ע' באוצר הגאונים לחגיגה דף ט"ו ע"ב בחלק התשובות.

תוד"ה השתא דמרחקי מהדדי. והא דאמרינן מנחות נ"ה כלל ופרט המרוחקין זמ"ז אין דנין אותו בכו"פ כו', ע' ר"ש משאנ"ץ על הספרא פ' צו פרק ט"ו מ"ג ומה שהארכתי בזה בחידושי למנחות שם ולב"ק פ"ה ע"א.

דף מו:

במשנה ולא היו מתאבלין, פי' משום באבוד רשעים רינה, אמנם זהו בגדול אבל בקטן בן שנה או שנתים שנשתמד עם אמו ומת אי מתאבלין עליו ע' בת' מהר"מ ב"ב סי' תע"ו.
שם רמז לקבורה מה"ת מנין ת"ל כי קבר תקברנו מכאן רמז לקבורה מה"ת, הנה כפלו בגמרא כי זהו רק רמז, ואפשר משום דעצם קרא בחייבי מיתת ב"ד כתיב, ולפמש"כ במשך חכמה בפ' תצא שם דנוכל ללמוד דין קבורה על כל המתים מקרא דהכא ע"ש.
לפ"ז בלתי מובן מדוע אמרו בגמרא דזהו רק רמז לקבורה.
שם ונימא מדאיקבור צדיקי מנהגא בעלמא, מהכא מוכח דאף דנכתב המנהג בתורה אפ"ה אינו מדאורייתא כדכ' בהפלאה לכתובות ד"י ע"ב ובהעמק שאלה לשאילתות פ' חקת ר"ס קל"ג.
שם איבעיא להו קבורה משום בזיוני הוא או משום כפרה הוא למאי נ"מ דאמר לא בעינא דליקברוה להאי גברא כו', ע' בשמים ראש וכסא דהרסנא סי' ס"ד ובקו"א לת' מהרי"ל דיסקין ז"ל סי' קפ"ח ובהעמק שאלה לשאילתות פ' ויחי סי' ל"ד אות ז'.
רש"י ד"ה ת"ל כי קבור מריבויא משמע ליה דאף עץ בעי קבורה, ע"ל מ"ה ע"ב רש"י ד"ה כולם נקברים עמו ובתוס' ישנים ליומא ד"ס.
רש"י ד"ה או כי היכי דתהוי ליה כפרה. בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות. ע' בת' דודאי השדה סי' ל'.
תוד"ה קבורה. אלא אפילו אי איכא בזיונא וכפרה מיבעיא ליה הי עיקר, ע' לח"מ ספ"א מה' אבל.

דף מז.

נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו מלך יהודא שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים, ע' עקידה שער כ"ז.
שם ישראל גופייהו ניחא להו דמחלי יקרייהו לגביה, ע' בס' אגודות אזוב מדברי חא"ח סי' ד' ושם חי"ד סי' כ"ג,
שם כי אמר רחמנא לא תלין נבלתו על העץ דומיא דתלוי דאית ביה בזיון כו', ע' נובי"ק חא"ח סי' ט"ז.

שם הלינו לכבודו לשמע עליו עיירות כו' אינו עובר עליו כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' שי"א.
שם ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת לא נספד כו', ע' בספר החיים להגר"ח אחי מהר"ל מפראג ח"ב פ"ו.
שם וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל, והנה לפ"ז נכונה יותר גרסת הב"ח ביבמות ל"ג ע"ב אהא דלקוברו בין רשעים גמורים דגריס חמורים, וע"ש ל"ב ע"ב ברש"י ובתוד"ה בין רשעים ובת' הריב"ש סי' קכ"ד.
שם א"ר יוחנן אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו וחזר בו הואיל ונדחה ידחה כו' אבל הכא דבידו לחזור אימא לא צריכא, ע' תוס' זבחים ל"ד סוף ע"ב ובנחל יצחק סי' ל"ד סעיף כ"ט ענף ב' ובמש"כ בחידושי לזבחים י"ב ע"ב ושם ל"ד ע"ב וע"ע באבני מלואים סי' י"א סק"א.
שם והוינן בה אמאי ימותו כיון דאיקטול הויא להו כפרה וליסקו לגבוה לאו משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו כו', ע' אור שמח פ"ג הט"ו מה' גירושין,
רש"י ד"ה ויחי ויקם. ולא הוכשר אצל המקום שיקבר אצלו והחייהו, ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' ל"ט וע"ע במדרש שוח"ט סי' כ"ו ובס' חסידים סי' תש"ה תש"ו.
תוד"ה אימא כישן דמי. לאו לגמרי כישן דישן חזי אפילו בשעה שהוא ישן כו', ע' בת' מתת ידו סי' י"ד.

דף מז:

הרוגי מלכות כיון דשלא בדין קא מיקטלי הויא להו כפרה הרוגי ב"ד כיון דבדין קא מיקטלי לא הוי להו כפרה כו', ע' בת' מהר"ח אור זרוע סי' י"ד.
שם כפרה מאימתי קא הויא מכי חזו צערא דקברא פורתא הילכך הואיל ואידחו ידחו, ע' ח"ס חי"ד סי' שכ"ו.
שם קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא כו', ע' בת' שיבת ציון סי' ס"ג ובס' חיי אריה חא"ח סי' ג' אות ד' וע"ע בתרומת הדשן סי' רפ"ד ובתשובה הארוכה להגר"ד אופנהים ז"ל הנדפסת סוף ת' חו"י.
שם החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר ה"ז לא יקבר בו עולמית הב"ע בקבר בנין, ע' בת' הרשב"א סי' רצ"ו מה שנשאל עפ"ז מהו לישב ע"ג מצבות של קברים וע"ע בקונטרס אחרון לת' מהרי"ל דיסקין ז"ל סי' ל"ז.

שם האורג בגד למת אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא ורבא אמר מותר כו', ע' ת' הרא"ש כלל י"ג סי' י"ד.
תוד"ה איתיביה. דאי במחובר לא מיתסר כלל בעלמא משום כבוד אביו אין לאסור. ע' בת' שיבת ציון ס"ס נ"ח.
תוד"ה מ"ט לא גמר מעגלה ערופה, תימה כי גמר נמי מע"ע הא א"ר יוחנן בפ' או"ב עריפתה אוסרתה ורבא פסק כר"י כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' ו'.

דף מח.

משמשין ממשמשין גמרינן לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופה קדושה, ע' בת' הגרע"א סי' ב' ג'.
שם הב"ע דרמא ביה מת אי הכי מאי איריא הוסיף כי לא הוסיף נמי ל"צ אע"ג דפנייה, ע' בס' עמק הלכה סי' ט"ז.
שם גבו למתים סתם זהו מותר המתים למתים גבו למת זה זהו מותר המת ליורשיו, ע' מה שהוכיח מזה במחנה אפרים ה' צדקה סי' יוד, וע"ע בת' הרשב"א סי' שע"ה ובת' מהר"ח או"ז סי' ק"ט.
רש"י ד"ה ליורשיו ליהנות מהן אלמא הזמנה לאו מילתא היא. ע' מג"א סי' קנ"ג סק"ה ובט"ז שם סק"ב ומש"כ הגאון בעל חו"ד בספרו קהלת יעקב לאו"ח שם.
תוד"ה נתנו. וצ"ל דייחוד דדבור בעלמא לא מהני אא"כ נטלו ואמר זה יהיה למת ולספר כו' ע' בת' עונג יו"ט סי' ו'.
תוד"ה מותר המת א"נ מעות עדיפי מטווי לאריגה, משום דחזי למיקני בהו כל מילי, ע' תרומת הדשן סי' שי"ב ובמש"כ בחידושי לב"ק ד"ז ע"א.

דף מח:

תנאי היא כו'. עור בהמה טהורה כשרות אע"פ שלא עיבדן לשמן הגאון מהר"ח הלוי ז"ל פ"א הי"א מה' תפילין ובס' עמק הלכה סי' י"א וע"ע בת' מהרי"ק סי' קל"ז ובאוצר הגאונים לשבת דף ע"ט ע"ב.
שם ת"ר הרוגי מלכות נכסיהן למלך כו', ע' בת' חיים שאל ח"א סי' ל"ג ובמשך חכמה לפ' משפטים בפסוק וחרה אפי.
רש"י ד"ה ציפן זהב לתפילין, ע' מה שהאריך בזה בנובי"ק חא"ח סי' א' ובמש"כ בחידושי למנחות מ"ב ע"ב.

רש"י ד"ה הרוגי מלכות שנתחייבו מיתה למלכי ישראל כגון שמרדו בו כו' ע"כ, בדברי רש"י אלו מתורץ קושית התוס' לעיל ד"כ ריש ע"ב ועמש"כ בחידושי שם.
תוד"ה אע"פ. וקשה לר"ת דקיי"ל בהזמנה הלכה כרבא ובעיבוד לשמה קיי"ל כרשב"ג כו', ע' מה שתירץ בזה בת' שאילת דוד חא"ח סי' ג' וע"ע בהעמק שאלה ל לשאילתות פ' ויקהל סי' ס"ז אות כ"ט ובס' עולת שמואל ח"א סי' א'.
בא"ד ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת ע' נובי"ת חי"ד סוף סי' קע"ד.
תוד"ה בשלמא. אלא לסנהדרין ברח אמר מוטב יהרג בב"ד וירשו בניו את נכסיו ואל ח"א ס"ס פ"ה.

דף מט.

עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו דפתיח להו במסכת אמר כתיב כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול אפילו לדברי תורה ת"ל רק חזק ואמץ, ולכאורה פסוק זה לא נאמר ליהושע מפי השי"ת או ע"י נביא שנופל עליו לדורשו אלא פסוק זה יספר לנו מה שהעם השיבו ליהושע, ומה שייך מקרא כזה לדורשו ואף דאפ"ל דהאי רק חזק ואמץ, יש לו שייכות עם הכתוב מקודם בהאי פרשה רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה:וגו' שנאמר לו מפי השי"ת, אבל ראשית המקרא ודאי אמרו מעצמם, אך י"ל דגם דבריהם מעצמם נאמרו על יסודות הדין של מורד במלכות. שהיה מקובל להם מקודם, ומשו"ה יש בזה שפיר מקום לדורשו, וע"ע בהקדמת עונג יו"ט סי' ז'.
שם ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא מה טעם דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משום דיואב על הצבא כו', כה"ג בברכות ד"ס ע"א ובב"מ ק"ז ע"ב ובמס' כלה רבתי פ"ח אקרא דאותי עזבו כו'.
רש"י ד"ה אכין ורקין. שאם בא המלך לבטל דברי תורה אין שומעין לו, ע' בס' חפץ חיים כלל א' שהוכיח מהכא מק"ו דמלך שמחל על כבודו שאין כבודו מחול דא"צ לציית לעבור על ד"ת מכש"כ לאביו או לרבו ע"ש, ותימהני דזה כבר ילפינן ביבמות ד"ו ע"א יכול אמר לו אביו הטמא או שא"ל אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כולכם חייבין בכבודי ע"ש, הלא דכמו על ל"ת דטומאה ועל עשה דהשבת אבידה הוא מוזהר שלא לציית לאביו או לרבו משום דכולכם חייבין בכבודי, וזה מלמדנו על כל המצות, והשתא כיון דאית לן קרא דתורה מה לנו למילף מק"ו ומן

הכתוב בדברי. קבלה. ובע"כ דהאי רק חזק ואמץ הוא רק למעוטי מלך שלא לצייתו לעבור על ד"ת.

דף מט:

הא קמ"ל מצוה הכי ואי אפיך לית לן בה, מהכא משמע דכל היכא דאמר בגמרא מצוה, היא רק לכתחילה ולא לעכב בדיעבד כדכ' בהעמק שאלה לשאילתות ר"פ עקב סי' קמ"ה אות ג' וע' בס' תשובות לשואל סי' מ"ו.

שם וקרא מ"ט אקדמיה משום דמכסיא כולה גופיה עדיפה ליה, ע' גבורת ארי במלואים ליומא דף ל"ד ע"ב.

רש"י ד"ה ואידך אמר לך. אבל יוה"כ חומר היום בעלמא הוא שלא לשנות בו ולא כח עבודות, ע' תוס' מנחות ל"ח סוף ע"א ובת' חיים שאל ח"ב סי' ה'

רש"י ד"ה מ"ט אקדמיה לכתונת הואיל ומכנסיים קודמין דאקדמיה קרא כתונת בד קדש ילבש ומכנסי בד, ע' שאגת אריה סי' כ"ט ובגבורת ארי ליומא כ"ג ע"ב.

תוד"ה מעבירין. פ"ה לבודקו אם דם נדה הוא ור"ת מפרש כו', ע' רמב"ם וראב"ד פ"ט הלכה ל"ו מאיסורי ביאה.

דף נ.

קסברי רבנן נשואה יצאה לשריפה ולא ארוסה ומדאפקה רחמנא לארוסה בסקילה ש"מ סקילה חמורה, ע' במה"פ ובגליון אפרים לירושלמי דפרקין ה"א.

דף נ:

תוד"ה ת"ל. מ"מ נעשית, זונה בכמה ביאות. ע' בת' מטה לוי סי' י"ד שחקר בכוונת התוס' אם לכמה אנשים או לאדם אחד דבכה"ג אפשר דהויא מיוחדת ע"ש וע"ע בס' זכרון שמואל בחידושיו ליבמות נ"ט.

דף נא.

היא בשריפה ואין בועלה בשריפה היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה, ע' מהרש"ל בפירושו לסמ"ג לאוין צ"ז ובווי העמודים לס' יראים סי' ר"ל.

שם יכול אפילו פנויה הא לזנות כתיב כדר"א דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה, ע' אור שמח ר"ה אישות.

שם ניסת לאחד מן הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק דר"מ וחכ"א זו וזו משלמת קרן ולא חומש ומיתתן בשריפה, ע' בנועם ירושלמי פ"ז דתרומות.
רש"י ד"ה עכו"ם נתין וממזר אע"פ שאסורין לבא בקהל יש להן קידושין כו', ע' העמק שאלה לשאילתות פ' פנחס סי' קל"ד אות ד'.

דף נא:

ר"ע אומר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאת לשריפה יכול אפילו פנויה כו', ע' בתוס' לעיל ד"נ סוף ע"ב ובס' יראים סי' רכ"ט ובווי העמודים שם.
שם א"ל ר"ע ישמעאל אחי בת ובת אני דורש כו', ע' בת' חיים שאל ח"ב סי' ג', כן תקשה מהכא ע"ד הכ"מ בפי"ח הי"ג מה' כלים שכ' דאפשר דהרמב"ם סובר דר' ישמעאל היה רביה דר"ע כדהעיר בנובי"ת חאה"ע סי' קמ"ח.

דף נב.

א"ר אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא כו', כה"ג א"ר אשי במגילה ספ"ג האי מאן דסאני שומעניה שרי ליה לבזוייה כו', וע"ש ברש"י ד"ה בג' ושי"ן ובפי' רבינו חננאל שם.
שם ר' אלעזר אמר אתיא שריפה שריפה מבני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים כו' ע"כ, ובשבת קי"ג ע"ב דפליג על ר' שמואל בר נחמני הוא רק גבי חיילותיו של סנחריב משום דרשתו בקרא דותחת כבודו אבל בשריפת ב"א שהיתה שריפת נשמה וגוף קיים מודה לרשב"ג שם כדס"ל הכא.
שם מאן דיליף מעדת קרח מנ"ל דכתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותיהם כו', ע' משך חכמה לפ' קרח בפסוק כי קדשו ובמה שהארכתי בחידושי לערכין ד"ד ע"א.
תוד"ה ההיא. ואי שריפה ממש הואי לא נטמאו וי"ל דשלדן קיימת הוה כו' ע"כ, ובסוכה כ"ה רע"ב יהיו התוס' כמסתפקים בתירוץ זה, אולם קושיתם ותירוצם בלתי מובן לע"ד כדהארכתי בחידושי לפ' בהעלותך, וע"ע בדורש לציון דרוש א',

דף נב:

כדתניא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט א אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט, ע' משך חכמה ר"פ ויקהל ובר"פ אמור ובגבורת ארי למכות ד"ז ע"א.

שם אשת רעהו פרט לאשת אחרים ופירש"י עכו"ם, הנה שם המושאל לקרות לעכו"ם אחרים נמצא ג"כ במשנה ריש בכורות ושם ד"ט ע"ב חולין ק"ח ע"ב מנחות ק"א ע"ב ב"מ קי"א ע"ב פסחים ד"ה ע"ב ע"ז מ"ג ע"ב.

שם כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק, ע' גבורת ארי ליומא פ"א במלואים.

רש"י ד"ה אלא להקל עליה ולקמן מפרש דארבע מיתות כסדרן גמרא גמיר להו ר' יאשיה מסיני כו', ע' ברמב"ם רפי"ד מה' סנהדרין.

תוד"ה בזמן שיש כהן יש שופט הוה מצי נמי למימר כדדרשינן בפ' הנחנקין מלמד שהמקום גורם ע"כ, הנה בפי' רבינו חננאל כאן מפרש בזמן שיש כהן משרת לפני ה' יש משפט כו' ע"ש. ולפ"ז קאי על עבודות הכהנים, וא"כ י"ל דהאי גורם רומז למקום המזבח שהכהנים מקריבים והכל חד הוא. וע' בחידושי הרי"מ לחו"מ ר"ס א'.

תוד"ה אלא כיון. אבל הכא איירי בחוק העכו"ם שלא לשם עכו"ם דומיא דסייף כו', ע' ח"ס בהשמטות לחח"מ סי' קצ"א,

תוד"ה פרט לאשת קטן. הא דאיצטריך קרא היינו במייעד לבנו קטן או בן ט' שבא על יבמתו וס"ד כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' ס"ד.

תוד"ה פרט לאשת אחרים. וקמ"ל דאין אישות לעכו"ם ואע"ג דאין מיתה ואזהרה איסורא מיהא איכא כו', ע' אבני מלואים ס' ט"ז סק"ג.

דף נג.

אלא לר' יאשיה ממאי דאיכא חנק דו בעולם אימא סייף אמר רבא ד' מיתות גמרא גמירי להו, ע' בס' מעין החכמה דף י"ד ע"ב.

שם מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת המכה מ"מ הנה האי תנא סבר לא אמרינן דברה תורה כלב"א, וע' בתוס' מנחות י"ז ע"ב ובמל"מ פ"ו ה"ז מה' דעות.

שם ואלא מכה אביו ואמו קא קשיא ליה למיתי ולמגמר מאוב וידעוני עד דגמרי מאוב וידעוני לגמרו מאשת איש דאי אתה רשאי להחמיר עליה אלא להקל עליה, ע' שבועות ע"ב תוד"ה כל שישנו ובס' המאיר לעולם ח"א סי' כ'.

שם ור' יהודא סבר לה כר"ע דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. ע' אבני מלואים סי' ד' סק"ט ובאור שמח פ"א ה"ד מה' אישות.

רש"י ד"ה אלא בחייבי לאוין. וטעמא דר"ע התם מפרש מלא יקח איש את אשת אביו וסבר דבאנוסת אביו הכתוב מדבר כו', ע' העמק שאלה לשאילתות פ' אחרי סי' צ"ה אות ד'.

רש"י ד"ה איסור מצוה. אבל איסור מצוה או קדושה דבנות קידושין נינהו מרבינן התם מיבימתו יבימתו כו', ע' שאגת אריה ס"ס ל"ג.
תוד"ה הא לית בסה"ד, והא דמשמע בכל דוכתא דממזרות תלוי בתפיסת קידושין היינו דלא כר' יהושע. ע' יבמות מ"ה ע"ב ובתוס' שם ד"ה מה אשת אב ושם מ"ד ע"ב ד"ה עשאה ושם מ"ט ע"א ד"ה לכתוב וד"ה הכל מודים ובקידושין ס"ז ע"ב ד"ה מה"מ ס"ח ע"א ד"ה הכל וברש"י שם ד"ה לחומרא ושם ע"ד ע"ב ד"ה דת"ק ע"ה ע"ב ד"ה ור' ישמעאל.

דף נג:

מכדי חייבי לאוין לר"ע כחייבי כריתות דמי וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו ע' דורש לציון דרוש ז'.
תוד"ה וחייבי כריתות. לענין חליצה ויבום נימא יבא עשה וידחה ל"ת, ע' אבני מלואים סי' י"ח -סק"א.
תוד"ה השתא. אבל אין עונשין מן חדין לא שייך כאן ול"ד לאחותו בת אביו ובת אמו כו', ע' נובי"ת חח"מ סי' סמ"ך.

דף נד.

וקמיפלגי בפלוגתא דאביי ורבא מ"ס עונשין מן הדין ומ"ס אין עונשין מה"ד, ולכאורה אמאי תלי בפלוגתא דאמוראי הלא גם תנאי פליגי בזה, דהא ר"ש וראב"ש דס"ל לקמן ע"ד ע"א עונשין מה"ד פליגי אסתמא דברייתא במכות ד"ה ע"ב ובתרי דוכתי במכילתא משפטים גבי פי יפתח וכי יכרה ובטבחו או מכרו דס"ל דאין עונשין מה"ד, ומזה אפשר להוכיח דכל היכא דפליגי תנאי ואמוראי נקיט סתמא דהש"ס טפי הכרעת האמוראים בפלוגתתם, ועמש"כ בחידושי לקמן ובמכות שם ולקמן ס"ד ע"ב.
שם ור' יהודא ההוא מבע"ל משום אשת אב אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת איש, ע' משך חכמה פ' אחרי בפסוק ערות אשת אביך.
שם הבא על כלתו כו' ולחייב נמי משום אשת בנו אמר אביי פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו לומר לך זו היא כלתו זו היא אשת בנו, ע' רמב"ן לסה"מ שרש ט'.
שם במשנה אם אדם חטא בהמה מה חטאת אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל, הנה כה"ג כתבו התוס' לעיל כ"ט ע"א דנחש הקדמוני אף שלא נצטווה מ"מ נענש מפני שבאת לאדם תקלה על ידו ע"ש, אמנם כשנבא לדמיון שתי התקלות של הנחש והבהמה, הלא חילוק גדול ביניהם, ראשונה דשל הבהמה היתה

תקלה פרטית ולשעה, לא כן של הנחש היתה תקלה אל הכלל ולעולם, ועוד דבהמה היא לגמרי נפעלת, ועיקר פועל העבירה הוא האדם, ובכ"ז היא נסקלת לפי שבאת תקלה על ידה, ומכש"כ הנחש שהוא היה כל הגורם לתקלת האדם, לא כש"כ שהיה חייב מיתה לפחות כהבהמה דדינה בסקילה, וי"ל דעל הבהמה חל משפט פרטי, ואף אם תהיה נסקלת לא תבטל כלל מין זה ע"י מיתתה, משא"כ הנחש אפשר שהיה אז יחיד במינו, ובכדי שלא תבטל קיום המין די קללתו עבורו.

שם זכר מנלן דת"ר איש פרט לקטן אשר ישכב את זכר כו', ע' בר"ן ובת' מטה לוי סי' א'.

שם משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה, וקשה מנ"ל דהאי קרא אתא לשלא כדרכה באשה, דילמא אתא האי קרא לאנדרוגינוס כדאמרינן בס"פ הערל אמר רבא בר המדורא אסברא לי ואת זכר לא תשכב משכבי אשה איזהו זכר שיש בו שני משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס כו' באשה שלא כדרכה מנא ליה מואשה ע"ש, והכי עדיף טפי דהאי קרא בזכר נאמר וצ"ע כעת.

רש"י ד"ה בשוגג ולקרבן. דכיון דאיכא שני לאוין חילוק חטאות ביניהם כו', ע' בסוגיין ע"ב תוד"ה הבא ובירושלמי דפרקין ה"ה ובשבת פ"ז ה"ב וביבמות פי"א ה"א.

רש"י ד"ה הרי זה בא ללמד על זכר שחייב אפילו שלא כדרכה כו', ע' בת' פמ"א ח"ב סי' קנ"ח.

דף נד:

אבל הבא על הזכר והביא זכר עליו הבא על הבהמה והביא בהמה עליו בין לר' אבהו בין לאביי לר' ישמעאל חייב ג' ולר"ע חייב ב', ע' בס' אלביש ישע לכריתות ד"ג ע"א.

תוד"ה הבא. כ"מ שאתה מיצא שני לאוין וכרת אחת חלוק חטאות ביניהו דלאוין מחלקין. ע' לעיל ע"א רש"י ד"ה בשוגג ולקרבן ובמש"כ בחידושי שם וע"ע בדורש לציון דרוש ז'.

תוד"ה הנרבע לזכר ונרבע לבהמה. אע"ג דגופין מוחלקין לא מחייב ר' ישמעאל אלא אחת כו'. ע' בתוד"ה הבא ובמהרש"א ובס' זרעא דיוסף סי' קי"ט.

דף נה.

למ"ד משמש מת בעריות פטור הכא פטור ולמ"ד חייב הכא מחייב תרתי, ע' יבמות נ"ג ע"ב תוד"ה שאנסוהו ובכתונת פסים על הנמו"י שם.

שם בעו מיניה מרב ששת עכו"ם הבא על הבהמה מהו כו', ע' חכם צבי סי' פ"ד.

רש"י ד"ה באשה שני משכבות כדכתיב בה משכבי. ע"ל ע"ג ע"א תוד"ה הרי זה ובווי העמודים לס' יראים סי' רל"א ובמש"כ בחידושי לעיל נ"ד ע"א,
רש"י ד"ה מתקיף. דהיינו שלא כדרכה לא דאין אורחה דאין הנאתה מרובה ע"כ, ע' קידושין כ"ב ע"ב וברש"י לקמן נ"ח ע"ב ד"ה שלא כדרכה ובדף ס"ו ע"ב ד"ה למעוטי מעשה.
תוד"ה אדרבה. אלא ר"פ ה"ק אם יש לחלק בין אשה לבהמה איפכא הו"ל למימר, פי' אבל לדינא אין נ"מ וע' עמק יהושע סי' א'

דף נה:

ישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו כו', ע' משך חכמה ר"פ ויקרא בפסוק מן הבהמה.
שם כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עלה כו', הא דקרי לה מזידה הלא פיתוי קטנה אונס הוא, ע' מש"כ הגר"א ז"ל באליהו רבא לנדה פ"ה מ"ה ובח"ס אה"ע ח"ב סי' קע"ב ובת' מטה לוי סי' א' ובת' מבית מאיר ח"ב סי' א' סעיף ט"ז.
שם בן תשע שנים ויום אחד כו' ופוסל את הבהמה מע"ג המזבח ונסקלת ע"י כו' כיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא כו', ע' נחל יצחק סי' ז',
תוד"ה נשאת לכהן. אבל פחותה מבת שלש לא אכלה כו', ע' תוס' יבמות נ"ז סוף ע"ב ובמל"מ פ"ג הי"א מה' אישות.

דף נו.

במשנה והשני אומר אף אני כמהו. ע' משך חכמה לפ' שפטים בפסוק ועמדו שני האנשים מה שמדייק עפ"ד משנתנו בעובדא דנבות מלכים כ"א בדיוק הכתוב.
שם ואימא מיברז הוא דכתיב ויקוב חור בדלתו כו' ע' בקו"א לת' מהרי"ל דיסקין ז"ל סי' קס"ח.
שם ת"ר שבע מצות נצטוו ב"נ כו', ע' עקרים מאמר א' פ' כ"ה ובערבי נחל לפ' בראשית בפסוק ויצו וגו' מכל עץ הגן, וע"ע בת' הרמ"א סי' יוד.
רש"י ד"ה על שם המיוחד. דהא כתיב ה' והיינו שם המיוחד דכתיב זה שמי לעלם, ע' אור שמח פ"ב ה"ז מה' עכו"ם.

דף נו:

ר' חנניא בן גמליאל אומר אף על הדם מן החי כו' ר"א אומר אף על הכלאים, ע' בת' הגרע"א ס"ס קע"ז.

שם ויצו אלו הדינין כו', ע' בת' הרמ"א סי' יוד ובהעמק שאלה לשאילתות פ' בראשית סי' ב' אות ג'.
שם לאמר זו גלוי עריות וכה"א לאמר הן ישלח איש את אשתו, ע' משך חכמה לפ' בראשית בפסוק לאמר מכל עץ הגן.
שם מאי ביניהו איכא בינייהו עכו"ם שעשה כו"מ ולא השתחוה לה כו', ע' פרדס דוד ר"פ בראשית בד"ה והנה לכאורה.
שם בעכו"ם דברים שב"ד של ישראל ממיתין עליהן ב"נ מוזהר עליהן כו', ע' נובי"ת חי"ד סי' קמ"ח.
שם עשר מצות נצטוו ישראל במרה ז' שקיבלו עליהם ב"נ והוסיפו עליהם דינין ושבת וכבוד אב ואם, ע' בת' ברית יעקב סי' ע"ב ובבאר שבע להוריות ד"ח ע"ב.
שם שבת וכבוד אב ואם דכתיב כאשר צוך ה"א וא"ר יהודא כאשר צוך במרה, ע' ט"ז יו"ד ר"ס א' ובת' עונג יו"ט סי נ"ג.
שם כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כך נצטוו ב"נ להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כו', וצ"ל דב"נ צריכים להושיב רק דיין אחד עפ"מ דאמרינן לקמן נ"ז ריש ע"ב, וע' בחידושי הרי"מ לחו"מ סי' א' אות ב' ובגבורת ארי למכות ספ"ק.
שם אלא אמר רבא האי תנא תנא דבי מנשה הוא דמפיק ד"ך ועייל ס"ך, ע' לח"מ פ"ט הי"ד מה' מלכים ובס' עולת שמואל ח"א דף צ"ג.
רש"י ד"ה מותרין ב"נ. סיפא דמילתא דר"א הוא, ע' בת' ושב הכהן סי' ל"ו.
רש"י ד"ה אכל תאכל. דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות, ע' חולין י"ד ע"א ושם ד"ח ע"א רש"י ד"ה מקלקל ובמש"כ בחידושי שם.
רש"י ד"ה דיני קנסות. דכתיב ויצו וגמרי לה מאשר יצוה דהתם צדקה ומשפט כתיב דהיינו דין ופשרה, ע' משך חכמה לפ' וירא בפסוק כי ידעתיו כו'.
תוד"ה לא נצטווה אלא על עכו"ם. מה שנאסר לו בשר ועץ הדעת לא קחשיב לפי שלא היה נוהג לדורות, ע' מל"מ פ"י ה"ז מה' מלכים.

דף נז.

כיוצא בו בגזל מאי היא כו' לא נצרכה אלא לכובש שכר שכיר, ע' בת' שדה יצחק סי' א'.
רש"י ד"ה על הגזל. כך הוא מצות בני נח גנב וגזל וכן יפת תואר דהוי נמי גזל שגוזלין את אשתו במלחמה. ע' ברש"י דבסמוך ד"ה נהרג עליו משום גזל ובס' דברי רד"ך סי' א' ובמשך חכמה לפ' וירא בפסוק הנך מת על האשה.

רש"י ד"ה ישראל בעכ"ום. ומדרבנן איכא למ"ד משום חלול השם, ע' חוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' י"ד וסי' י"ז ובת' משה האיש חא"ח סי' י"ח.
רש"י ד"ה צערא בשעתיה. ובישראל בישראל נמי אסור ומיעבר לא עבר כו' ע"כ, ומשמע דהאי איסורא הוא מדרבנן וע' בת' ברית יעקב סי'

דף נז:

בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד, הנה עפ"ז בלתי מובן לע"ד ל לשון התרגום אונקלס דמפרש את הכתוב שופך דם האדם וגו' דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דיניא דמי יתשד, ומלשון זה משמע דצריך שני עדים ודיינים. שוב בא לידי ביאור העמק דבר ומצאתי שהעיר בזה ע"ש, ועתה כשנדפס ס' משך חכמה מצאתי שהעיר בזה בפ' נח בפסוק שפך דם האדם.
שם משום ר' ישמעאל אמרו אף על העוברין, ע' בתוס' לקמן נ"ט סוף ע"א ובנובי"ת חח"מ סי' נ"ט.
שם ת"ר איש מה ת"ל איש איש לרבות את העכו"ם שמוזהרין על העריות כישראל, ע' בס' גן נעול סי' א' ובת' ברית יעקב סי' ק"ב
שם והתניא בא על נערה המאורסה נידון בסקילה על אשת איש נדון בחנק ואי בדינא דידהו סייף הוא כו', ע' אור שמח פ"ג ה"ו מה' א"ב ובגבורת ארי ליומא ס"ו ע"ב.
שם בעולת בעל יש להן נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להן, ע' בת' הריב"ש סי' ו' ובהעמק שאלה לשאילתות פ' אחרי סי' צ"ה אות יוד.
רש"י ד"ה אף על העוברין. ובישראל עד שיצא לאויר העולם כדתנן במס' נדה תינוק בן יום אחר ההורגו חייב היכא דקים ליה בגויה שכלו לו חדשיו ואינו נפל ע"כ, וכה"ד הרמב"ם בפ"ב ה"ו מה' רוצח, וע"ל פ"ד ע"ב רש"י ד"ה אפילו נפלים ובמש"כ בחידושי שם ולנדה מ"ד ע"ב.
תוד"ה לנערה, ואשכחן נמי שסיפר הכתוב בגנותו בדבר שעתידה תורה לאסור כו' ע"כ, ובזה מתורץ קושית התוס' בב"ב קמ"א ע"א למ"ד דבת היה לאברהם ובכל שמה אמאי לא השיאה ליצחק, כמש"כ שם בשער התירוצים, ואילה"ק לפ"ז איך נשא שמעון את דינה אחותו כדפירש"י בפ' ויגש מ"ו יוד, די"ל דהתם בע"כ נשבע לה שישאנה משום שלא רצתה לצאת מבית שכם מפני הבושה, וע' ברבותינו בעלי התוס' על התורה בשם ריב"א, וע"פ מש"כ שם ר"ע מברטנורא דשבועת שמעון לא היתה שישאנה אלא

שישיאנה כלומר לאחרים והשיאה לאחד מבניו ע"ש, אמנם גם שם קשה הרי לבנו של שמעון היא דודתו ועתידה תורה לאסור.
וכן נשא עמרם את יוכבד דודתו שעתידה תורה לאסור וע' לקמן נ"ח ע"ב ובפסחים קי"ט ע"ב וברש"י ויקרא כ' י"ז ובמהרש"א לב"ב דף ק"כ ע"א, אולם גבי עמרם שנשא יוכבד כ' בביאור הרד"ל לפדר"א פמ"ח אות י"א שנשאה ע"פ הדבור ע"ש וצ"ע.

דף נח.

נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אחת לכתחילה לא יכנוס מתה אשתו מותר בחמותו וא"ד אסור בחמותו, ע' בת' הגרע"א סי' קכ"א ובחוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' ד' ה'.
שם דתניא על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ר"א אומר מל אביו אחות אביו כו' ר"ע אומר אביו אשת אביו כו', והנה בפמ"ג שער התערובות חקר אי מדין התורה אזלינן בתר רובא בבני נח דדילמא לא נאמר האי דינא רק לישראל, וכ' בנוב"י מ"ת חאה"ע סי' מ"ב דמהא דבסוגיין איכא למיפשט, דר"א ור"ע דלא משכחת לא אחות אביו ולא אשת אביו דדילמא לאו אביו הוא ובע"כ משום דרוב בעילות אחר הבעל ודחי די"ל דלחומרא אזלינן בת"ר בב"נ ומחזקינן לאביו דלא עדיף ב"נ מישראל שנהרג ע"פ רוב גם ב"נ נהרג כו' ע"ש.
ולכאורה ע"פ דרכו גופה נראה להביא ראיה דאפילו במקום דליכא חומרא גביה ואדרבה הוא לטובתו בכ"ז אזלינן בב"נ בת"ר. לפ"מ דאמרינן בקידושין י"ז ע"ב דעכו"ם יורש את אביו דבר תורה וילפינן לה מקרא ולא אמרינן דילמא לאו אביו הוא ובע"כ משום דרוב בעילות אחר הבעל ומשו"ה מפקינן מישראל המחזיק בנכסי אביו של עכו"ם להחזירו לבנו, וא"ל דהתם הוא משום מיגו דאילו בעי למיתביה ליה במתנה מי לא יהיב ליה, דז"א ראשונה כיון דיליף מקרא מזה גופה ראיה היא דליכא למימר דהוא מטעם מיגו דא"כ ל"ל קרא, ועוד דסתמא דמילתא משמע אפילו בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס דליכא בזה האי מיגו כדאמרינן בב"ב קכ"ז ע"ב ואפ"ה שייך לבנו מדין תורה.
גם זה אין לאמר דבכל המקומות דאיירי בכעין זה בב"נ לאו משום לתא דרובא אתינן עלה אלא מטעם חזקת המחזיק, היינו דדין כזה גזרה תורה דאם עכו"ם החזיק לחבירו בבנו נחשב כבנו לכל דבר מטעם חזקת המחזיק. דוגמת מלקין סוקלין ושורפין על החזקות דקידושין ד"פ ע"א, דהתם נמי לא ידעינן בבירור רק שכן הוחזקו, ולפ"ז גם ראיית הנוב"י מהא דבסוגיין נמי ליתא, אבל לפי האמת משמע דבע"כ סברא זו אינה דאל"ה גבי ישראל

נמי נימא הכי, ואיך מייתי הש"ס ראיה בחולין י"א ע"ב ממכה אביו ואמו דאזלינן בת"ר דרוב בעילות אחר הבעל.
תוד"ה נשא. משמע דלא הוי טעמא משום שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה אלא משום דילמא אתי לאחלופי בישראל כו'. וכן מסקו התוס' ביבמות כ"ב ע"א ושם צ"ז ע"ב, וע"ש בכתונת פסים על הנמו"י פרק נושאין על האנוסה.

דף נח:

ת"ש וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי מכלל דבת האם אסורה, ע' פרשת דרכים ח"א דרוש א'.
שם רב הונא קץ ידא כו', ע' בת' הריב"ש סי' רנ"א.
שם עכו"ם ששבת חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו כו', ע' אפיקי יהודא דרוש כ"ז.
שם כי קא חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא קא חשיב, ע' מל"מ פ"י ה"ז מה' מלכים.
רש"י ד"ה רביתא דפלניא ילדתו של פלוני עבד, משמע דרש"י גריס רביתא ברי"ש, אבל הרמב"ם פ"ט ה"ח מה' מלכים גריס בדלי"ת דבית עבד פלוני. כדהעיר בלח"מ שם, ובת' הריב"ש סי' שצ"ח הגרסא כדהכא ברי"ש.
רש"י ד"ה שלא כדרכה אין כאן דבק שמתוך שאינה נהנית בדבר כו', וכן פירש"י נמי לקמן ס"ו ע"ב ד"ה למעוטי מעשה חידודין ועמש"כ בחידושי לכריתות ד"ג ע"א.
תוד"ה מי איכא. משמע דלישראל מותר באשתו בשלא כדרכה כו', ע' בת' פמ"א ח"ב סי' קנ"ח.

דף נט.

והא דינין קום עשה הוא וקא חשיב קום עשה ושב ואל תעשה נינהו, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' בראשית סי' ב' אות ג'
שם עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה כו', ע' בת' הרמב"ם הנדפס בשנת תרצ"ד סי' שס"ד.
שם התם בשבע מצות דידהו, ע' מהרש"א ליבמות ס"ב ע"א ובפרדס דוד ר"פ בראשית.
שם ת"ר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו זה אבר מן החי ר' חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי כו', הנה לעיל ד"ד ע"א ובר"פ המוציא יין האריכו התוס' אי דם חשיב כבשר מן התורה, ומהכא משמע דדם לא הוי כבשר. וע' מה שהאריך בזה הגאון מהר"י חיות ז"ל בספרו שדה יצחק סי' ל"ח.

שם ולא והרי יפת תואר התם משום דלאו בני כיבוש נינהו, ע' חולין ל"ג ע"א תוד"ה אחד נכרי ובלח"מ פ"ט הי"ג מה' מלכים ובמשך חכמה לפ' ראה בפסוק ולא תאכל הנפש ובאבני מלואים סי' ט"ז סק"ג.

שם והרי פחות מש"פ כו', הנה איסור זה לישראל בישראל הוא רק מדרבנן כדפירש"י לעיל נ"ז ע"א ד"ה צערא בשעתיה ועמש"כ בחידושי שם.

רש"י ד"ה ומשני קום עשה ושב ואל תעשה הוא קום עשה משפט ושב ואל תעשה עול כו', ע' מל"מ פ"י ה"ז מה' מלכים.

רש"י ד"ה האדם. ר"מ לית ליה אתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם ור"ש הוא דדריש לה במס' יבמות ע"כ, והנה במנחות ע"ג ע"ב ובש"מ תניא איש איש לרבות הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל והקשו שו שם בתוס' תיפ"ל מדכתיב גבי בעלי מומין ומיד בן נכר לא תקריבו מכל אלה הא תמימים תקריבו ע"ש, והשתא לפירש"י דלר"מ לא יצא עכו"ם מכלל אדם בלשון הכתוב. א"כ ל"ל הני קראי תיפ"ל מדכתיב ר"פ קרבנות אדם כי יקריב, ובכלל אדם נכלל גם עכו"ם, וי"ל דהתם בע"כ קאי רק על ישראל דהא כתיב אדם כי יקריב מכם, ואע"ג דהדי מכם איצטריך להוציא את המומר כדאמרינן בחולין ד"ה ע"א, אבל ע"כ מומר זה הוא ישראל מומר, ובהכרח דכולה קרא איירי בישראל דוקא.

רש"י ד"ה ורבנן ההוא. ובכריתות מפרש איזהו דם הקזה שהנפש יוצאה בו מטיפה המשחרת ואילך כו' ע"כ, וקשה הלא זהו דעת ר"ל ואיך מפרש כוותיה נגד ר' יוחנן דס"ל שם כל זמן שמקלח, וכן הרמב"ם בפ"ו ה"ג ממא"ס פסק כר' יוחנן וצ"ע כעת.

תוד"ה אלא האדם. וה"ר משולם פי' דוקא גבי פורענות קרא אותם אדם כו' והכי איתא במדרש ויכולו מה אקוב לא קבה אל שלא הזכיר שמו על פורענות אדם כי יהיה בעור בשרו. נגע צרעת כי תהיה באדם כו' ע"כ. וקשה הלא לאו דוקא בשם אדם נשתמש קרא בפורעניות אלו כי אם גם בשם איש וזה ודאי נופל גם על ישראל, כמו בפ' תזריע איש צרוע הוא ובפ' מצורע איש איש כי יהיה זב מבשרו, ושם איש מוסב גם על נכרים וע' נזיר ר"פ הכותים וצ"ע כעת.

תוד"ה ורבנן. בפ' גה"נ מוקי לה דאבר מן החי נוהג בין בטמאים בין בטהורים כו'. ע' בת' הגרע"א ס"ס קע"ז.

תוד"ה ליכא מידעם. ועל העוברים דעכו"ם חייב וישראל פטור אע"ג דפטור מ"מ לא שרי, ע' משך חכמה ר"פ ויקהל וע"ע נובי"ת חח"מ סי' נ"ט.

דף נט:

והרי מילה שנאמרה לב"נ דכתיב ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני כו', ע' בס' מעין החכמה בתחילתו.

שם הרי פריה ורביה שנאמרה דכתיב ואתם פרו ורבו ונשנית בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לישראל נאמרה ולא לבני נח. הנה בזה נלע"ד לתרץ קושית התוס' בגיטין מ"א ע"ב ונשנית בחגיגה ד"ב ע"ב, שהקשו אהא דתנן והלא לא נברא העולם אלא לפו"ר שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה כו', מדוע לא נקט קרא דפרו ורבו ע"ש, ולפי המבואר הכא ניחא, דהא קרא לישראל נאמרה ולא לבני:

נח. והתם הלא איירי בעבד כנעני, ובדידיה שייך עכ"פ קרא דלשבת יצרה, ועי' יבמות ס"ב ע"א תוד"ה בני ובמש"כ בחידושי למגילה כ"ז ע"א וע"ע מה שהאריך בזה המהרש"א ומש"כ בס' סגלת ישראל לפ' בראשית ובהעמק שאלה לשאילתות פ' ברכה סי' קס"ה אות ב'.

שם אדה"ר לא הותר לו בשר' לאכילה כו' וכשבאו ב"נ התיר להם כו', עמש"כ בחידושי למנחות ד"ה ע"ב.

שם ת"ש ובכל חיה הרומשת. על הארץ ההוא לאתויי נחש הוא דאתא, ע' תוס' פסחים כ"ד ריש ע"ב ובס' תולדות חנוך. לפ' בראשית בפסוק ובכל חיה הרומשת.

שם אדה"ר מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר כו', עי' יערות דבש דף ע"ג.

רש"י ד"ה בני קטורה אותם ששה לבדם ולא זרעם ע' מל"מ פ"י ה"ז מה' מלכים ובשאג"א סי' מ"ט ובנוב"י מ"ת חאה"ע סי' מ"ב.

תוד"ה והא פו"ר. תימה מנלן דלא נאמרה לב"נ ואי משום דלא חשיב לה בהדי שבע מצות כו', ע' במל"מ שם.

דף ס.

ומה עגלון מלך מואב שהוא עכו"ם ולא ידע אלא בכינוי. עמך ישראל ושם המפורש עאכו"כ, ע' אור שמח פ"ב ה"ז מה' עכו"ם.

שם ת"ר אחד השומע ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע והעדים אין חייבין לקרוע כו', ע' שאילתות בפ' אמור סי' ק"י ובמפרשים שם ומה שהאריך בזה בס' מחנה דוד סי' ל"ז.

שם אר"ל ש"מ אף אני כמהו כשר בד"מ ובד"נ ומעלה הוא דעבוד רבנן והכא כיון דלא אפשר אוקמוה רבנן אדאורייתא, ע' חוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' א'.

תוד"ה חקים. וי"ל דנהי דלא דרשי רבנן למינהו גבי ב"נ משום דלא כתיב בציווי דאדם גבי ישראל דרשינן כו', ע' בת' ושב הכהן סי' ל"ו ובס' חזון איש ר"ה כלאים ובהעמק שאלה לשאילתות פ' קדושים סי' צ"ט אות ג'.

תוד"ה חוקותי דהשתא. מ"ט מסתבר דבכל התורה איירי דמסיים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, עי' משך חכמה פ' אחרי בפסוק וחי בהם.

דף ס:

במשנה העובד עכו"ם אחד העובד ואחד המזבח כו' ואחד המשתחוה כו', ע' בדרשות הר"ן דרוש ד' ובמש"כ בחידושי לעיל ל"ח ע"ב.

שם אבל המגפף והמנשק כו' עובר בל"ת הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בל"ת, הא דלא עריב להו בחד בבא ע' בת' מהרי"ק סי' ע"ו.

שם לפי שיצתה זביחה לידון בעבודת פנים מנין לרבות השתחואה כו', הנה הכא מוכח להדיא דהשתחואה לא הוי עבודת פנים. ועי' בק"ע לירושלמי שבת פ"ז ה"ב בד"ה ופרט בעבודת גבוה ובספר ניר שם.

שם מנין לרבות השתחואה ת"ל וילך ויעבוד כו', ע' ירושלמי נזיר פ"ו ה"א ובמה"פ שם ובת' עין יצחק חי"ד סי' ט"ו אות ז'.

רש"י ד"ה והמקבלו עליו באלוה ואפילו אמירה בעלמא כו', ע' משך חכמה לפ' צו בפסוק ויחגור אותו באבנט.

רש"י ד"ה הפוער עצמו. וזהו עבודתו וחייב עליו מיתה, ע' בת' הריב"ש סי' ק"י.

רש"י ד"ה ולחשוב נמי ולש זורק. דבשלמא מקבל ומוליך כו' ע"כ. וכן היתה הגרסא ברש"י לפני התוס' ביומא ס"ג סוף ע"ב, ובמל"מ פ"ג מה' עכו"ם נזדמנה לו גרסא מוטעת ברש"י,

דף סא.

עד כאן לא קא שרי ר"ל אלא ן בהמה אבל גברא בר קטלא הוא מידי דהוה אמשתחוה להר דהר מותר ועובדה בסייף, ע' תוס' חולין ל"ט ריש ע"א ובת' מהרי"ק סי' ק"ס ובס' נתיב מאיר פ"ז הט"ו מה' עכו"ם.

תוד"ה מנין. אבל אזהרה לזובח שלא כדרכה מנ"ל כו' וי"ל דזובח לאלהים לעונש ולא יזבחו לאזהרה, ע' ירושלמי שבת פ"ז ה"ב ובספר ניר שם וע"ע במעין החכמה דף ט' ע"ב.
תוד"ה האומר אעבוד. אלא היינו טעמא דמקבלו עליו באלוה. ע' מנחת חינוך מצוה תס"ב.

דף סא:

איתיביה אביי מי שאני בין ניסת דרבים לניסת דיחיד והתניא כו', ע' אור שמח פ"ד ה"א מה' עכו"ם.
שם האי שגגת מעשה דעכו"ם ה"ד אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים כו', ע' תשובות הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שס"ט.
רש"י ד"ה מאהבה ומיראה. מאהבת אדם ומיראת אדם כו', וכן פי' הראב"ד בפ"ג ה"ו מה' עכו"ם ולא כפי' הרמב"ם שם וע' בת' הריב"ש סי' ק"י.
רש"י ד"ה חייב. ובשוגג דכסבור מותר לעשות כן חייב בחטאת ע"כ, וכן פירש"י נמי לקמן ס"ב ריש ע"א בד"ה אלא לאו דמיירי באומר מותר, וע' חוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' י"ג.

דף סב.

תוד"ה ורבא. ובריש הגולין דממעט רבא מבשגגה פרט לאומר מותר התם גריס רבה ע' שבת ס"ח ע"ב תוד"ה אבל תינוק ובנוב"י מ"ת חח"מ סי' ס"א ובברכת הזבח למנחות מ"ט ע"א ובמה"פ לירושלמי ב"ק פ"א ה"א ד"ה ותני ר"ח ובמש"כ בחידושי לזבחים ק"ח ע"ב.

דף סב:

וכדר"נ אמר שמואל דאמר המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה, הארכתי בזה בחידושי לכריתות י"ט ע"ב.
שם המתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה. הנה חוט השני של מלאכת מחשבת אשר עליו מרוכזות כל הלכות שבת לפרטיהן חלש מאד. דתיבות אלו אינן כתובות במלאכת שבת רק במשכן כתיב לעשות בכל מלאכת מחשבת, אלא משום דסמיך בפ' ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן אנו למידין מלאכת מחשבת לשבת כדפירש"י בחגיגה ד"י ריש ע"ב, ועפ"ז קרי להלכות שבת במשנה שם הררים התלויין בשערה, אולם מה רבו פארותיו אם אך נעשתה במלאכת מחשבת, דבתנאי זה המיוחד

תלוים הרבה תנאים ומרוכזים כולם כאחד בכל דיני שבת להלכותיהן, דעל מל"מ דהכא פירש"י שחשב לעשות זאת, וכן פירש"י נמי בכריתות י"ט ע"ב שחשב ונתכוין למלאכה זו עצמה, וע' ברש"י ב"ק כ"ו ע"ב ובשבת ד"ה ע"ב ובתוס' שם י"א ע"א ד"ה שמא מ"א ע"ב ד"ה מיחם ע"ב ע"ב ד"ה נתכוין וביומא ל"ד ע"ב ד"ה ה"מ ובשבועות י"ט ע"א ד"ה פרט וברש"י זבחים ס"פ ב"ש וברמב"ם ומפרשיו פ"א מה' שבת.

מל"מ דאסרה תורה צריכה להיות מלאכת אומנות כדפירש"י בביצה י"ג סוף ע"ב, כן צריכה להיות נתקיימה מחשבתו וניחא ליה כדפירש"י בב"ק ד"ס ע"א, וה"נ אמרינן בשבת ע"ה ע"ב צובע במאי ניחא ליה ניחא דלתווסי בית השחיטה דמא כי היכי דלחזיוה אינשי וליתו ליזבני מיניה וע"ש ק"ג ע"א תוד"ה לא צריכא ובתויו"ט שם פ"ז מ"ב ובברכת הזבח וצאן קדשים ופנים מאירות וחק נתן לזבחים ס"פ כל התדיר, כן צריכה המלאכה להיות לגופה כדאמר בחגיגה ד"י ועי' תוס' שבת ע"ה ע"א ד"ה טפי ובפסחים מ"ז ע"ב ד"ה כתישה.

מל"מ דחייב בשבת הוא דוקא על דבר תיקון אבל לא במקלקל כדפירש"י בפ' הנחנקין פ"ד סוף ע"ב וע"ש תוד"ה מאן ובשבת ע"ה ע"א ד"ה מתעסק ובתוס' כתובות ד"ה סוף ע"ב ובבכורות כ"ד ע"ב ד"ה והיינו.

ולפי הנ"ל נמצא דבתיבות מלאכת מחשבת כלולים אומנות, נתקיימה מחשבתו וניחא ליה, כוונה, צריכה לגופה, תיקון, והמדרגה האחרונה היא הקלקול דכל המקלקלין פטורין אבל פטור זה הוא פטור אבל אסור.

וע"פ יסודות אלו נבנה לנו הבנת הסוגיא בחגיגה ד"י, דאהא דתנן התם הלכות שבת הרי הם כהררים התלויין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות פריך בגמרא הלכות שבת מכתב כתיבין ומשני ל"צ לכדר' אבא דאמר החופר גומא בשבת וא"צ אלא לעפרה פטור עליה ופריך כמאן כר"ש דאמר משאצל"ג פטור עליה ומשני אפילו תימא לר' יהודא התם מתקן הכא מקלקל מאי כהררין התלויין בשערה מלאכת מחשבת אסרה תורה ומל"מ לא כתיבא, ולכאורה קשה איך מרומזים כל המון הלכות שבת בהא שמעתא פרטית דר' אבא דחופר גומא, ואי משום משאצל"ג מדוע בחר דוקא בהלכה זו, ומשמע דרש"י ותוס' הרגישו בזה ומש"ה כתבו אהא דר' אבא כגון זה וה"ה לשאר מקלקלין כו' ע"ש, אבל אכתי צריך פירוש לפירושם, אולם לפי הנ"ל ניחא דהמקשן סבר דגם על הני דכתיבן בהדיא קאמר שהן מקרא מועט ומשו"ה פריך מכתב כתיבן ופירש"י טובא אזהרות כתיבא בשבת מאי מקרא מועט דקאמר מתניתין ומשני דלא איירי התנא בהני דכתיבן אלא ל"צ לכדר"א דאמר החופר גומא כו' ופריך כמאן כר"ש דאמר משאצל"ג

פטור עליה, פי' אם נחת התנא רק להכי הלא אתי מתניתין רק אליבא דר"ש ומשני אפילו תימא ר"י התם מתקן הכא מקלקל ובמקלקל ס"ל לכו"ע דפטור, והאי פטור הוא פטור אבל אסור מדרבנן, ומלאכה זו היא המדרגה האחרונה בין לר"י בין לר"ש הכוללת את כל המדרגות שלפניה ופריך מאי כהררים התלויין בשערה דקתני במשנתנו ופירש"י דמשמע שיש קצת רמז מן התורה ללמוד זה ומהו הרמז, ובזה כייל רש"י בכוונת המקשן שני דברים, ראשונה מי יימר דגם איסור כזה נוכל ללמוד, ועוד היכן הוא הרמז, ומשני מלאכת מחשבת אסרה תורה ובהאי דינא דר' אבא לא נתכוין לה לבנין זה ולפיכך פטור, וממילא פטור אבל אסור הוא ככל פטורי דשבת, והרמז בזה, דמלאכת מחשבת לא כתיבא גבי שבת רק במשכן אלא לפי שסמך פרשת שבת לפרשת משכן אנו למדין מל"מ לשבת, ובודאי דאין זה יותר מרמז, ובכ"ז כל הלכות. שבת תלויין בזה והיינו הררין תלויין בשערה.

ואין להקשות התינח לר"ש דדריש סמוכין אבל בחגיגה שם הלא קאמר אפילו תימא ר' יהודה ואיהו הא לא דריש סמוכין דפ' ויקהל, די"ל דאיהו בע"כ יליף כל הל"ט אבות מלאכות ממלאכה מלאכתו מלאכת שבתורה שהן ארבעים חסר אחת כדאמרינן בשבת מ"ט ע"ב, וכל המלאכות הן לתיקון ולא לקלקול ולהכי במקלקל מודה ר"י דפטור, ומכש"כ בהא דר' אבא דהקלקול היה במשאצל"ג כדפירש"י דמקלקל חצירו, אבל מדרבנן הלא ר"י לשיטתו דגם משאצל"ג חייב וגם דבר שאין מתכוין אסור לדידיה מדרבנן וע' מל"מ פ"א ה"ה מה' שבת. וממילא בהא דחופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור אבל אסור גם אליבא דר' יהודא.

עוד אפ"ל דהא דקאמר בחגיגה אפילו תימא ר' יהודא הוא רק בנוגע לדר' אבא דפטור אבל אסור מדרבנן ולפ"מ דבמשאצל"ג ס"ל לר"י דחייב כנ"ל, אולם בהא דמסיק מלאכת מחשבת אסרה תורה זהו ודאי דלא כר"י כיון דכל עצמה של הילפותא חיא מדסמיך פרשת שבת לפרשת המשכן ואיהו הלא לא דריש סמוכין כדאמרינן בברכות כ"א ע"ב ובכ"מ, והא דאוסר דשא"מ ומחייב במשצל"ג הוא מדאזיל בתר הפעולה ולא אחר מחשבת הפועל וכה"ג כ' התוס' במ"ק ד"ב ע"ב בד"ה קא מרפויי ועמש"כ בחידושי לב"ק ד"ב ע"א.

ועפ"ז מובן ג"כ בשבת קל"ג ע"א הא דאיצטריך קרא לר' יהודא בשר אע"פ שיש שם בהרת ימול, דאי לאו קרא ה"א דאע"ג דדבר שאין מתכוין הוא אפ"ה אסור לר"י כדתלי הש"ס שם וביומא ל"ד ע"ב זב"ז, וכן דשא"מ דגבי כלאים בשבת כ"ט ונזיר חופף ומפספס

אבל לא סורק דנזיר מ"ב ע"ב דתלי הש"ס בדשא"מ דגבי שבת וע' תוס' כתובות ד"ו ריש ע"א, ובע"כ הטעם בכולם לדידיה משום דאזיל בתר הפעולה.

ואחרי ההנחות הנ"ל נהיר וצהיר לן מאי דחדית שמואל בשבת ד"ג ובס"פ האורג כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר צידת צבי וצידת נחש ומפיס מורסא, דלכאורה מדוע בחר לו מכל משא"צ בש"ס דוקא הני תלת, אולם לפ"מ שבררנו דמשאצל"ג וגם מקלקל כההיא דחופר גומא וא"צ אלא לעפרה דפטור אבל אסור בין לר"י בין לר"ש כנ"ל, על זה בא שמואל להוסיף עוד מדרגה מאוחרת מחופר גומא כו', היינו שהיא מלאכה שאצל"ג ומתקן ג"כ ואפ"ה מותרת היא נמי לכתחילה, וממין זה לא מצא מהנך דמפורשין במשנה רק הני תלתא מפיס מורסא וצידת צבי וצידת נחש, ומשום דהנך תלתא אינן דומין כלל למשאצל"ג דבכל הש"ס, דהתם בין המלאכה שהוא עושה ובין שאינו עושה בשבילה כל אחת בפ"ע היא מלאכה האסורה לעצמה, משא"כ בהנך תלתא אף דלעצמה אסורה מ"מ כשנעשית למטרות אלו הן מותרות לכתחילה דבהיתירא קא עסיק, כמו צידת צבי דלעצמה חייב משום צידה והיכא דנועל את ביתו לשומרו דשמירת הבית היא היתר גמור ולהכי אף אם נצוד הצבי מאליו שם מותר לכתחילה:

וכן מפיס מורסא דאם היה עושה כן לעשות לה פה היה חייב משום פותח פתח אבל אם עשה כן להוציא ממנה לחה פטור לפמש"כ התוס' בשבת ד"ג ע"א ד"ה בר מהני תלת דמשום צערא שרי ליה וכ"כ התוס' בכ"מ, והטעם דלא מצינו שהתורה יניח איסור להנצל מן הצער, וכה"ג כ' התוס' בשבת ק"ז ע"ב בד"ה הצד את הפרעוש דר' יהושע פוטר דהוא פטור אבל אסור אפ"ה אם נושך האדם מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו דמשום צער שרי אבל אם הוא על סרבלו מבחוץ אסור ליטלו רק יכול להפילו מעליו וע' בשו"ע סי' שט"ז ס"ט ובביאור הגר"א שם ובת' חו"י סי' קס"ד וסי' קצ"א, וכן בצידת נחש כ' התוס' בשבת ד"ג שם בדליכא סכנה רק משום צערא שרו ליה ועמש"כ בחידושי לעדיות פ"ב.

ואע"ג דהנך כולהו הן מלאכת איסור למטרת היתר מ"מ איצטריך ליה לשמואל למחשבינהו לכולהו דחדא מאידך לא אתיא דמפיס מורסא אפשר דמותר משום דהלחה מצערו ודמי לפרעוש העוקצו דמותר להשליך ממנו, אבל צידת נחש דרק ירא שמא ינשכנו בספק הרחוק, דאילו בספק סכנה קרובה לא היה צריך שמואל לאשמעינן ומשו"ה ה"א דאסור, דבאמת משו"ה קאמר ריב"ז שם קכ"א במשנה חוששני לו מחטאת כיון דלא היה עקרב רץ אחריו, ואפ"ה הכריע שמואל דפטו"מ כת"ק שם דשרי, ומפיס מירסא לא הוה ידעינן מצד נחש דהתם עכ"פ על צד הרחוק יוכל לבא גם לידי. סכנה משא"כ במפיס מורסא, ובשניהם כאחד הלא עסוק להנצל מן הצער משא"כ צידת צבי

והיתר דנעילת הבית ונמצא צבי שמור בתוכו דמותר משום דשמירה בשבת לא אסרה תורה משא"כ בהנך תרתי שהוא עסוק במלאכה גמורה כנלע"ד.
תוד"ה רישא. כגון שהיה צריך לשחוט בהמה של חולין ונתכוין לשוחטה ונמצאת אחרת והיא של קדשים כו', ע' אור שמח פ"א ה"ח מה' שבת.
בא"ד וכה"ג אפילו צריך למחובר ונתכוין לחותכו ונמצא מחובר אחר פטור דאין זה מלאכת מחשבת, ע' מהרש"א ובת' הגרע"א סי' ח' ובת' מנחת ברוך סי' ט' יוד י"א.
בא"ד מיהו קשה לוקמה בשאר מצות כמו בנרבע לזכור ולבהמה כו'. ע' במהרש"א ובווי העמודים לס' יראים סי' רל"א.
תוד"ה להגביה. וי"ל דה"ק. בשבת פטור אע"פ שנהנה משום מלאכת מחשבת, ע' בת' עונג יו"ט סי' כ"א וסי' ל"א.

דף סג.

והאמר אביי שלש השתחואות בעכו"ם למה אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת לחלק כו', ע' בס' מעין החכמה דף יוד ע"א.
שם קמ"ל דאיתקושי איתקוש דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו, ע' משך חכמה לפ' תשא בפסוק עשו להם עגל מסכה.
שם ואין לוקין על לאו שבכללות דתניא מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בל"ת ת"ל לא תאכלו על הדם כו'. ע' סה"מ שרש ט' וברמב"ן שם.
שם ד"א לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק, ע' משך חכמה פ' קדושים בפסוק לא תאכלו על הדם.
שם מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום ת"ל לא תאכלו על הדם ע' בת' הרשב"א סי' רמ"ז.
רש"י ד"ה אלמלא. דהא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהרי שתפוהו בדבר אחר, ע' נובי"ת חי"ד סי' קמ"ח.
תוד"ה אלא. פ"ה דגבי חטאת כתיב ועשה אחת ולא דק דבפ"ק דכריתות מייתי אידך קרא דתנן לעושה בשגגה יצא מגדף, עמש"כ בישוב קושיתם בס' לפלגות ראובן ח"ו דף ס"ד ע"ב
תוד"ה כל המשתף ש"ש. ל"ד להא דכתיב חרב לה' ולגדעון כו', הא דלא הביאו קרא דויאמינו בד' ובמשה עבדו, וגם בך יאמינו לעולם דזהו לא דברו העם רק הכתוב מספר כך, והתוס' הביאו מה שהעם דברו ובכ"ז לא נחשב למשתף ש"ש וד"א.

תוד"ה משום. ועוד תימא הא בן סו"מ לוקה כו' וכיון דגלי רחמנא אהאי לאו דלקי הו"ל למימר בכל דוכתי דלקי לכל הפחות היכא דאין יכול לבא לידי חיוב מיתה, ע' מה שתירץ בזה באור שמח פ"ז ה"א מה' ממרים.

דף סג:

לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיח מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו ויראו כו', ע' רמב"ן לסה"מ שרש חמישי ובמעין החכמה דף י"ב ע"א ובגבורת ארי למכות ד"ה ע"א.

שם אר"נ כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דעכו"ם דשריא דכתיב כרע בל קרס נבוא וגו', ולכאורה מדוע לא הביאו מעשה רב במלכים א' י"ח דכתיב ויהתל בהם אליהו וגו', ואפשר דהתם היה בשעת הויכוח לנחול את נזר הנצחון בהעמדת אמונה ודת קדשנו, והכא להתיר ליצנותא בעלמא.

שם והעוים עשו את נבחן, לפנינו במלכים ב' י"ז ל"א כתיב והעוים עשו נבחז בזיי"ן וע"ש ברד"ק:

וע' שבת נ"ה ע"ב תוד"ה מעבירם ובגליון הש"ס שם שציין מכמה וכמה מקומות דהמסורת שלנו מחולק עם הש"ס.

תוד"ה שלא. דעיקר מילתא דכולהו מלא תזכירו נפקא, ע' מעין החכמה דף כ"א ע"ב.

דף סד.

בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא כו', ע' יערות דבש ח"א דף מ"ח ע"ב.

שם במתניתא תנא הנצמדים לבעל פעור כצמיד ע"י אשה ואתם הדבקים בה"א דבוקים ממש, ע' משך חכמה ס"פ בלק.

דף סד:

העביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך, והנה במהרש"א הביא מש"כ הסמ"ג טעם לדין זה משום דהעבירה גדולה כ"כ שאין השי"ת רוצה שיהיה לו כפרה ע"י המיתת ב"ד, ועפ"ד הסמ"ג כתב הוא ז"ל ומזה נראה לתת טעם הא דאמרינן בכל דוכתא דאין עונשין מן הדין אע"ג דק"ו מדה היא בתורה מכ"מ אין לדון כן לענין עונש דאימא זה שעשה עבירה החמורה מזו אינו מתכפר בעונש המפורש בקלה ממנה עכ"ל, וקשה א"כ ל"ל יתורא דקרא דערות אחותו גילה למילף דאין עונשין מן הדין כדאמרינן במכות ד"ה ע"ב וה"נ תניא במכילתא משפטים בתרי דוכתי כי יפתח וכי יכרה אם הפותח חייב

הכורה לא כש"כ אלא ללמדך שאין עונשין מה"ד וה"נ גבי וטבחו או מכרו אם הטובח חייב שלא הוציאו לרשות אחר מוכר לכש"כ אלא ללמדך שאין עונשין מה"ד ע"ש הלא לדברי המהרש"א ל"ל הני קראי סברא הוא כדפרכינן בכתובות כ"ב ע"א ובר"פ הפרה, ובאמת כל ענין אין עונשין מה"ד ל"ד לדהכא דהתם היה חייב מדין ק"ו ג"כ ול"ל דכתב רחמנא האי חיובא, ובע"כ להורות דמדין ק"ו אין עונש ולהכי צריך קרא לחיובא בהדיא, משא"כ הכא דאם העביר מקצת זרעו חייב מכש"כ כל זרעו הו"ל לחיוביה ומדוע פטריה רחמנא לגמריה, משו"ה כ' הסמ"ג דלעבירה זו לא מצא השי"ת עונש בזה העולם ולא דמיא לשום עבירה אחרת. וממילא אין לדון מחיובה בעוה"ב ומפטורה בעוה"ז לשום עבירה אחרת.

ואף גם זאת דלדברי המהרש"א משמע דיסוד מוסד הוא דאין עונשין מה"ד לכו"ע ועלה יהיב טעמא, ובאמת הלא פלוגתא דתנאי ואמוראי היא דר"ש וראב"ש ס"ל לקמן ע"ד ע"א דעונשין מה"ד ושם ע"ו ע"א פלוגתא דאביי ורבא היא ומובא ג"כ לעיל ג"ד ע"א ע"ש, ולפי חידוש המהרש"א הי"ל ג"כ לבאר טעמייהו דמאן דס"ל עונשין מה"ד וצ"ע, וע' בס' חזקה רבה חי"ד הלכה ל"ב.

שם התם מאפס, ע' ב"מ ל"ג ע"א רש"י ד"ה לא יהיה בך ובמש"כ בחידושי שם.

שם א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר ונכרתה וכי ג' עולמים יש אלא ונכרתה בעוה"ז הכרת לעוה"ב תכרת דברה תורה כלב"א, ע' משך חכמה לפ' שלח בפסוק הכרת כו' עונה בה.

רש"י ד"ה רבא אמר. שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה, ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' כ"ג.

דף סה.

ר"ל אמר ידעוני לפי שאין בו מעשה, הארכתי בזה בחידושי לכריתות ד"ג ע"ב.

שם מאן תנא השתחואה ר"ע היא דאמר לא בעינן מעשה ור' יוחנן אמר אפילו תימא רבנן כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה, ע' ירושלמי נזיר פ"ו ה"א וכמה"פ שם ובת' עין יצחק חי"ד ס"פ ט"ו.

שם ת"ר חובר חבר אחד חבר גדול ואחד חבר קטן ואפילו נחשים ועקרבים, ולכאורה י"ל דהכא כדאיירי דבמכוין דלא ליזקו א"כ איך כייל נחשים עם עקרבים הלא בברכות ל"ג ע"א אהא דתנן אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק קאמר ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק, אולם לפ"מ דאמרינן לקמן ס"ז ע"ב הלכות כשפים כהלכות שבת ע"ש, ואיסורא

דצידת נחש בשבת אינה משום סכנה אלא משום מלאכה שאצל"ג כדכ' התוס' בשבת ד"ג ע"א ד"ה בר מהני תלת ע"ש, ובזה אין חילוק בין נחש לעקרב, וע"ש ס"פ האורג ובהגהות הב"ח שם ובמש"כ בחידושי לקמן ק"א ע"ב ולכריתות ד"ג ע"ב.

שם אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בלב, ע' משך חכמה לפ' שלח בפסוק והנפש אשר תעשה.

רש"י ד"ה והנשאל בהם. כגון שאול, ע' בהקדמת עונג יו"ט סי' ז'.

רש"י ד"ה והתורה אמרה. מאחר שמחבר את השדים במזיד אמרה התורה שיהא בסקילה וכל שזדונו חייב מיתה על שגגתו מביא קרבן, ע' בת' הרדב"ז ח"ג סי' ת"ה.

תוד"ה והנשאל בהן. פ"ה באזהרה דאל תפנו כו' וי"ל איפכא דאזהרה לנשאל מלא ימצא בך כו', ובמהרש"א החזיק לדברי התוס', והורה גמי דרש"י סתר א"ע בסוגיין גופא, וכן בהתוה"מ פ' קדושים סי' ע"ט נשאר בצ"ע ע"ד רש"י, ובבאר שבע לכריתות ד"ג ע"ב בד"ה מאי האי כ' דדברי תלמיד טועה הם ברש"י ע"ש, וע"פ שיטתם היה להם להזכיר דברי הירושלמי במכלתין פ"ז ה"י דקאמר בהדיא אזהרה לבעל אוב מניין אל תפנו אל האובות וע"ש במה"פ, אולם בחידושי לכריתות ד"ב ע"א ברש"י ד"ה ובעל אוב הארכתי מאד ליישב דברי רש"י בכל המקומות, וע"ע במעין החכמה דף י"א ע"א ובמש"כ בחידושי לעירובין י"ז ע"ב.

דף סה:

ר"ל אמר פטור עקימת פיו לא הוי מעשה, ע' תוס' שבועות ד"ג סוף ע"ב ובס' עמק יהושע סי' א'.

שם קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת, ע' בראשית רבה פי"א וע"ע בת' אגודת אזוב מדברי סי' ג' ובאוצר הגאונים לחגיגה דף י"ד ע"ב בחלק התשובות.

שם רבא ברא גברא כו' מן חבריא את הדר לעפריך, ע' בת' ח"צ סי' צ"ג.

רש"י ד"ה בראייה עיקר חיובא בא ע"י הראייה שמעידין שראו ובראייה לית בה מעשה, ע' נובי"ת חא"ח ס"ס ע"ו.

תוד"ה הואיל. דוקא גבי חסמה משום דבדבורו קא עביד מעשה כשהבהמה שוחה לאכול והוא גוער בה זוקפת ראשה ע"כ, הנה לפ"ז יל"ד בשבת קנ"ג ע"ב אהא דרבא קאמר דבמחמר לית בה מעשה משום דמנהיגה רק בדבור בעלמא כדפירש"י שם, הרי לפמש"כ התוס' הכא דאם ע"י הדבור נעשתה כל הפעולה אז נקראת הדבור בעצמו מעשה, ואין לאמר דרבא ס"ל כר"ל בב"מ ד"צ ע"ב דקלא לא הוי מעשה. דא"כ ליחשוב איהו גופיה

ביבמות ל"ו ע"א פלוגתא דחסמה בקול והנהיגה בקול, דבזה נמי הלכתא כר"ל לגבי ר' יוחנן וצע"ק, ועמש"כ בחידושי לתמורה ד"ג ע"ב וע"ע בתומים סי' כ"ח סקט"ו.

דף סו.

אביו קילל אמו קילל ד"ר יאשיה ר' יונתן אומר משמע שניהן כאחד ומשמע אחד בפ"ע עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו, ע' בת' דברי ריבות סי' נ"ז ובטו"א למגילה ד"ב ע"ב ובת' הגרע"א סי' מ"ו.

שם מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו כו', ע' תומים ר"ס כ"ז.

תוד"ה עד שיפרט. הוה אמינא דלא יחרוש בשור וחמור כאחד אע"פ שאין קשורין, נ"ב ע' תוס' שבועות כ"ז ריש ע"ב.

דף סו:

והכתיב ומתו גם שניהם עד שיהו שניהן שוין שתיק רב אמר שמואל מ"ט שתיק רב ונימא ליה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו כתנאי כו', ולכאורה לפמש"כ התוס' בב"ב ס"ב ע"א דבדוכתי טובא אשכחן דשתיק משום דאודויי אודי ע"ש, א"כ י"ל דהכא שתיק משום דס"ל כר' יאשיה דקרא ומתו גם שניהם עד שיהו שניהן שוין, ואולי י"ל דהיכא דאיכא פלוגתא ליתא לכללא לאודויי אודי, וכן ליכא למימר דמשו"ה שתיק משום דלא אשגח ביה כדהביאו התוס' שם וע' ב"ק ד"כ ע"ב, דא"כ תקשה קושית הש"ס בחולין ט"ו ע"א משום דס"ל כר"י מאן דתנא ם כר"מ משתיק ליה.

שם אמר רבא למעוטי מעשה חידודים ואידך מעשה חידודים לאו כלום הוא, בכעין זה רבא לטעמיה בסוטה כ"ו ע"ב דקאמר פרט לשקינא לה דרך אברים א"ל אביי פריצותא בעלמא ופריצותא מי אסר רחמנא, וע"ע בת' פמ"א ח"ג סי' ל"ו.

שם באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה כולם בסקילה רבי אומר כו', ע' בס' חזקה רבה חאה"ע סי' רי"ח.

תוד"ה מאי לא. ומקלל חבירו גמרינן או מאב ונשיא או מאב וחרש כו', ע' בס' החכמה דף י"ט ע"א ובתומים ר"ס כ"ז.

תוד"ה עד שיהיו בסה"ד. וי"ל דלמפטר לגמרי א"א משום דדרשינן לגבי זוממין לעשות לאחיו ולא לאחותו, ע' ווי העמודים לס' יראים סי' רכ"ט וסי' ר"ל.

דף סז.

במשנה איך נניח את אלקינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים ע"כ, לכאורה יל"ד דבברייתא הלשון עכו"ם, במקום עצים ואבנים דמשנתנו, כן בענין הכמנת העדים נשתנה לשון הברייתא, דקאמר מדליקין לו את הנר כו' מאי דליתא במתניתין, ונראה דענין ההסתה דהכא איירי שהיא סמוכה לדרישתו אל העבודה, והיינו דקאמר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד, ופירש"י לעיל ס"א ע"א אלך ואעבוד שמחוסר הליכה כו' ע"ש. הרי דההסתה מוגבלת בזמן עם העבודה. ומובן דגם המוסת מצוה עליו, למהר ולהוציא תיכף דבריו מלבו, ולברר באותו מעמד ע"פ עדים, ועפ"ז ניחא די"ל דהא דתני בברייתא ונעבוד עבודת כוכבים, פירושו אל הכוכבים ממש, ולפי שאינם ביום, בע"כ דעבודתם בלילה, ולהכי תני מדליקין לו את הנר כו', משא"כ במשנה איירי דההסתה היתה ביום, ולהכי נקט עצים ואבנים, וה"ה כדומה שאין ענינם עם עבודת לילה.

שם אם חזרו בו הרי זה מוטב, ע' בס' חזקה רבה חי"ד הלכה כ"ד.

שם האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד כו', ע' מהרי"ק סי' ק"ס.

שם כדי שיהו הן רואין אותו ושומעין את קולו, ע' פירש"י ובתומים סי' ע"ט סק"ו ובקצוה"ח סי' פ"א ס"ק י"ג.

במשנה המכשף העושה מעשה חייב ולא האוחז את העינים כו', ע' בת' הרמ"א סי' ס"ז.

דף סז:

לר' יהודא נמי ליהוי אוב וידעוני שני כתובים הבכ"א כו'. ע' נובי"ת חא"ח סי' קכ"ה.

שם למה נקרא שמן מכשפים שמכחישין פמליא של מעלה, ע' בת' ריב"ש סי' צ"ב.

שם בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים, ע' משך חכמה פ' וארא בפסוק בלטיהם.

שם כדרב חנינא ורב אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלי ליה, ע' ברא"ש ובמה שהקשה עליו הרדב"ז בתשובותיו ח"ג סי' ת"ח ובביאור הגר"א ליו"ד סי' קע"ט ס"ק י"ג.

רש"י ד"ה כהלכות שבת. וכן צד נחש במתעסק בו שלא ינשכו אותו מותר לכתחילה כו' ע"כ, הנה הכא משמע דאפילו בשאין רצין אחריו רק מפני החשש שמא ינשכו, והשתא לפ"מ דאמרינן הלכות כשפים כהלכות שבת, ולעיל ס"ה ע"א אמרינן דבשאין רצין אחריו אסור וע"ש רש"י ד"ה אסור. ואיך פירש"י הכא דמותר לכתחילה, ואין לאמר דהאי מתעסק בו שלא ישכנו מיירי בשרצין אחריו, דא"כ מאי קמ"ל דפקוח נפש דוחה

שבת כדהקשו התוס' בשבת ד"ג ע"א בד"ה בר מהני תלת ומשו"ה כתבו התוס' שם דצד נחש לאו משום סכנה פטור אלא משום מלאכה שאצל"ג ועמש"כ בחידושי לעיל שם וצ"ע כעת.

רש"י ד"ה פשר. כל מילי מכשפות נבדקין על מים חיים ונמוחין, ע' משך חכמה לפ' ראה בפסוק אשר יבחר.

רש"י ד"ה ינאי איקלע לההיא אושפיזא, ולא גרסינן רבי ינאי דלאו אינש מעליא הוא שעשה כשפים, בתשובות הרשב"א סי' תי"ג הגרסא רבי ינאי.

רש"י ד"ה שתיתא קמח טרוף במים. ע' רש"י ע"ז ל"ח ע"ב ד"ה שתיתאה ובברכות ל"ח ע"א ד"ה שתיתא ובמש"כ שם עה"ג.

דף סח.

ואותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו גער בו ויצא בנזיפה אמר להן לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להו דעתו ודעת אמו נטרפה האיך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כו', וקשה בשלמא עליו כעס מפני שאמר כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה, אבל מה עשתה לו אמו של הורקנוס שהזכירה לגנאי שנטרפה. ובע"כ משום דחליצת תפילין קודמת להדלקה, כמש"כ התוס' הכא, ובשבת ל"ה ע"ב סד"ה ר' יהודא הוכיחו כן מדרצה הורקנוס לחלוץ תפילין קודם הדלקה ומסתמא היה יודע שכך היו רגילין לעשות עכ"ל, ומזה הבין ר"א שאמו של הורקנוס רצתה להדליק את הנר ומשו"ה שלחה את בנה לחלוץ התפילין מאביו קודם כמנהגם. ולכן כעס על השליח והמשלחת ביחד, ואמר האיך מניחין כו' בלשון רבים מפני שהכעס היה על שניהם, ועפ"ז ניחא נמי מה שעלה ע"ד הורקנוס לאמר כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה, מפני שהיה לו ברור מאז מעולם שכן היה מנהגם להדליק את הנר אחרי חליצת התפילין, ועכשיו בשעה מאוחרת כזו שלא יניח לחלוץ תפיליו וזה מעכב ג"כ הדלקת נר של שבת חשב שיש בזה טריפת הדעת מחמת חליו.

אולם עפ"ד התוס' קשה באמת על ר"א מדוע כעס עליהם, הלא הם הלכו לעשות כפי מה שהוא בעצמו הנהיג בביתו תמיד, ואם טענתו צודקת שיש למהר מניעת איסור סקילה ממניעת שבות, הלא לא עליהן טענתו רק על עצמו שהנהיג כן מעולם בביתו חליצת התפילין קודם ההדלקה, וצ"ל דאותו ע"ש מפני טרדת חליו נתאחר הזמן יותר הרבה מכפי הרגיל, להכי סבר ר"א דמעכשיו אין להתחשב עם המנהג המסודר, רק למהר

ההדלקה כדי למנוע מאיסור סקילה, דהנחת תפילין בשעה זו היא רק איסור שבות, וע' ירושלמי שבת ספ"ב ובעמק יהושע סי' ד'.

והא דהזכיר בכעסו רק שם אשתו ובנו ולא שאר בני הבית, הוכיח באוצר הגאונים למס' מו"ק דף ט"ו בשם רב האי גאון ז"ל מהך דהכא, דמוחרם סתם אין משמשו אלא אשתו ובניו, וע"ע בקונטרס עמק הברכה להרד"ל על פרקי דר"א.

שם מנעל שע"ג האימום מהו אמר להן הוא טהור ופירש"י דר"א מטהר שעדיין לא נגמרה מלאכתו וחכ"א הואיל ואינו מחוסר מלאכה הצריכה אומן שהדיוט יכול לסלקו מעל האימום כבר שם כלי עליו וטמא ע"כ, וקשה הלא משנה שלימה שנינו ר"פ כ"ו דכלים, דהיכא שהדיוט יכול להחזירם שם כלי עליו וטמא, ולפ"ד ר"א דהכא אמאי לא קבע מסדר המשנה דעת ר"א בזה, דאפילו היכא דהדיוט יכול להחזירו אבל כל זמן שלא הוחזר לאו כלי הוא וטהור, ובכלל קשה להבין מה מקום לפלוגתא דר"א וחכמים, במציאות פשוטה כזאת שכל אחד יכול לראות בחוש, ולהוכיח אם לפעולה זו נחוץ דוקא אומן או גם הדיוט יכול לעשותה וצ"ע כעת, ועמש"כ בחידושי לשבת דף קמ"א ע"ב ולמס' כלים פכ"ו מ"א ולירושלמי שקלים פ"א ה"א.

רש"י ד"ה לחלוץ תפיליו של אביו, ע' בת' הריב"ש סי' קע"ג. רש"י ד"ה בנטיעת קשואים הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קשואים, ע' תוס' מנחות ס"ה ריש ע"א ובת' הרשב"א סי' תי"ג ובאוצר הגאונים לחגיגה דף י"ד ע"ב בחלק התשובות ובכוזרי מאמר שני מ"ד.

רש"י ד"ה מהו לפי. והנה הואיל וקבולן נעשית למלאותן מלוי בתוכו עולמית לא שמיה קבול כו', עמש"כ עה"ג וע"ע נובי"ק חי"ד סי' צ"ו.

תוד"ה לחלוץ תפילין. אע"ג דלא היה ר"א זז ממקום אחד קרי ליה איסור שבות כו', נפלאתי על הגאון בעל:

טוב ירושלים לירושלמי שבת פ"ב ה"ז שהקשה שם ממש קושית התוס' דהכא ונשאר בצ"ע, ולולא דבריהם ז"ל היה נלע"ד דכל שבות נגזרה על הכלל, ואע"ג דבפרט זה לא שייך החששא מ"מ נופלת הגזירה גם עליו. וה"נ לפ"מ דס"ל שבת לאו זמן תפילין ואסור להניחן שמא יצא בהן לרה"ר, אפ"ה חלה הגזירה גם על החולה שאינו יכול לזוז ממיטתו או למי שהוא חבוש בבית האסורים.

דף סח:

וכיון דעל שם סופו נהרג אפילו קטן נמי כו' א"ק וכי יהיה לאיש בן בן הסמוך לגבורתו של איש, ע' בת' מטה לוי סי' א' ובחידושי הגר"ח הלוי ז"ל פ"ו ה"ט מה' גירושין.

שם דאמר רבה קטן אינו מוליד כו', והנה לקמן ק"ד סוף ע"א אמרינן העיר רבתי עם אמר רבה א"ר יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהא להם בנים הרבה, ולפי המבואר הכא הלא ס"ל לרבה דקטן אינו מוליד כלל, וצ"ל דלהכי מסיק רש"י שם דלא קטן וקטנה ממש אלא שעומדין על פרקן וראויין הם להוליד כו' ע"ש, וע' במש"כ בחידושי לקמן שם וע"ע בס' בני אהובה פ"ב מה' אישות.

רש"י ד"ה שאין לו גואלים. אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב כו', וכן פירש"י נמי בקידושין כ"א ע"א שאין לו גואלים מזרע יעקב ע"ש, וכוונתו עפמש"א בב"ב קט"ו ע"ב גמירי דלא כלה שיבטא ע"ש, אולם עפ"ז קשה לשון רש"י בב"ק ק"ט ע"א שכ' יש לו קרוב עד יעקב אבינו ועמש"כ בחידושי שם.

תוד"ה בן סורר. וא"ת דילמא שנה שלפני גדלות כדאשכחן במופלא הסמוך לאיש כו' ע' בתוספות רע"ק לשבת פ"ז אות פ"ט.

תוד"ה קטן. ובפ' עשרה יוחסין אמר ר"ש דגיורת שנתגיירה פחותה מבת ג' כשרה לכהונה שנזרעו בתוליה בישראל כו', ע' הפלאה לכתובות י"א ע"א ובס' עולת שמואל בחידושיו לכתובות שם.

דף סט.

ש"מ מדר' כרוספדאי א"ר שבתי יולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימיה כו', ע' בת' הגרע"א סי' פ"ט ובחמדת שלמה חאה"ע סי' פ' ובת' נחלת דוד סי' כ"ו.

שם לעולם אימא לך עוברה ניכר לשליש ימיה זיל בתר רובא כו', ע' נדה ד"ח ע"ב וברש"י ד"ה דילדה לז' ולעיל ד"ג ע"ב תוד"ה דיני ובמש"כ בחידושי שם.

שם ובד"נ מי אזלינן בתר רובא התורה אמרה ושפטו העדה והצילו העדה ואת אמרת זיל בת"ר, ע' בת' הגרע"א סוף סי' ק"ז מש"כ בשם בנו הגר"ש ז"ל ובהחידושים הרשומים בסוף ס' ארצות החיים מחתן הגאון המחבר ז"ל.

שם ואס"ד לא אמרינן זיל בתר רובא נימא הני דוקא קא מסהדי ואכחושי הוא דקא מכחשי אהדדי כו', ע' בס' חזקה רבה חא"ח סוף ה"ד ובחאה"ע סי' קפ"ג.

שם ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא, ע"ל מ"א ע"ב תוד"ה שזה ובביאור הגר"א לחו"מ סי' ל' ס"ק י"ט ובתומים שם סק"י.

רש"י ד"ה קנאה ליורשה וליטמא לה ולצאת בגט ובלא חליצה ובלבד שיקבל אביה את גיטה, ע' בת' עונג יו"ט סי' קע"ח.

דף סט:

ואמאי אימא איילונית היא ואדעתא דהכי לא קדיש כו', ע' נוב"י מ"ת חאה"ע סי' ע"ח ובמה שהארכתי בסוגיא זו בחידושי לב"ק ק"י ע"ב.
שם אלא לאו דאמרינן זיל בתר רובא ורוב נשים לאו איילונית נינהו, ואין להקשות הלא סתם משנה היא בנדה מ"ד ע"ב ואמרינן לקמן פ"ו ע"א דסתם משנה ר"מ, ואיהו הא אית ליה ביבמות קי"ט ע"א דקטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין קטן שמא ימצא סריס קטנה שמא תמצא איילונית משום דחייש למיעוטא, ואיך מוכיח מהכא דאזלינן בתר רובא, די"ל דמשנה דהתם בע"כ לאו ר"מ היא מדקתני בת שלש שנים ויום אחד ור"מ פליג שם בברייתא בהדיא וס"ל דבשלש שנים לחוד סגי, וע' בת' עדות ביהוסף סי' ו'.
שם אלא הב"ע דקבלה עילויה, הרמב"ם השמיט אוקימתא זו וע' חמדת שלמה חאה"ע סי' י"ט ובת' הגרע"א סי' ק"ז.
שם ובת שבע אוליד בשית משום דאתתא בריא תדע דהא הויא לה ולד מעיקרא, ע' בהקדמת ת' בית דוד.

דף ע.

א"ר חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים, הנה בתורת חיים בסוגיין דייק על לשון בעולם דקאמר. וכ' דהאי בעולם פירושו בעולם הזה, והוא דוגמת יין המשומר בענביו לעוה"ב ליתן שכר טוב לצדיקים כדאמרינן לקמן צ"ט ע"א דזהו עין לא ראתה וגו', וע"ע תורת חיים לעירובין י"ט ע"א.

דף ע:

ר' נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר ויתפרו עלה תאנה, והנה אנן אזלינן בתר התיקון המאוחר, דמטעם זה בררו עצי תאנה לסדר המערכה, כדפירש"י בזבחים ר"פ קדשי קדשים בד"ה עצי תאנה ומובא ג"כ בפי' הרא"ש לתמיד דכ"ט ע"א.

דף עא.

אבדאקני לה אחר ואמר לה ע"מ שאין לבעליך רשות בהן, ע' בת' הרא"ש כלל ע"ד סי' ד' ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' ל"ט.

שם ר' יהודא אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול כו' אינו נעשה בן סו"מ כו', והקשה בהגהות הב"ח הלא השתנות הקול בין איש לאשה הוא מהסימנים של סריס ואיילונית א"כ א"א להיות בן סו"מ ע"ש ובודאי כוונתו לסוגיא דיבמות ד"פ ע"ב וע' ס"פ המפלת. ולעד"נ דסימן דקול הוא דוקא לר"ש בן אלעזר, ור' יהודה דהכא אפשר דס"ל כרשב"ג שם דסימנים אחרים מוכיחין עליהם, או דס"ל לר"י כרב הונא שם עד שיהא כולם וע' תוס' קידושין ד"ד סוף ע"א.

שם א"ר יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו והנה הגרע"א בגה"ש העיר מהא דאסרינן ביו"ד ר"ס שס"ד ליהנות מן הקבר ולישב על המצבה ע"ש, ולע"ד אפ"ל דמאי דקאמר הכא על קברו לאו על ממש אלא ברחוק ד' אמות, כמש"כ התוס' בכעין זה בב"ק ט"ז סוף ע"ב אהא דהושיבו ישיבה על קברו של חזקיה ע"ש אמנם לפ"מ שהוא ז"ל הבין דהאי על הוא ממש, טפי הי"ל להעיר מהא דב"מ ד"צ ע"ב דמוכח דר' יונתן כהן היה, ועל הגליון שם העיר מהך דהכא ע"ש, וע"ע בברכות י"ח ע"א.

שם וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר, והק' בתורת חיים אמאי לא אתי עשה דכל שללה תקבוץ ושרפת באש ודחי ל"ת דלא תעשון כן וגו' ונשאר בצ"ע, וע' מה שתירץ בס' קרשי הגבול סוף פרק י"ב.

במשנה חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה כו', אע"ג דכבר תנן בריש מכילתין דד"נ בכ"ג מ"מ כפל גם הכא כדאשכחן כה"ג טובא, וע"ל ל"ו ע"ב תוד"ה תנינא, והרבה האריכו התוס' בכעין זה במנחות צ"ג סע"א ובש"מ.

שם שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב שאני הכא דכולי קרא יתירא הוא, ע' בס' עטרת צבי דרוש ו'.

רש"י ד"ה ע"מ שאין לבעליך רשות בהן דאי לא אמר לה הכי זכה בהן בעל דלא עדיף ממציאתה, ע' בת' הריב"ש סי' רט"ו ושם סי' שס"ט.

רש"י ד"ה מתרין בו. לאו משום התראה גמורה כשאר עבירות כו', ע' רדב"ז ח"א סי' שפ"ד.

דף עא:

ב"נ שבירך את השם ואח"כ נתגייר פטור הואיל ונשתנה דינו ונשתנית מיתתו כו', ע' משך חכמה לפ' משפטים בפסוק מכשפה לא תחיה ובס"פ אמור בפסוק רגום ירגמו.

שם אלא קלה בחמורה מישך שייכא. ע' גבורת ארי למכות ד"ב ע"א.

במשנה בן סורר ומורה נידון על שם סופו ימות זכאי ואל ימות חייב כו', ע' בס' זרע אברהם על הספרי פ' תצא פיסקא רי"ח.
שם כנוס לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם כו', ע' חובת הלבבות שער חשבון הנפש ד"ה והשבעה עשר.

דף עב.

הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סו"מ שסוף מגמר נכסי אביו כו', ע' מסלת ישרים פי"ג.
שם חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו כו'. ע' בת' מהר"ח או"ז סי' קמ"א ובסמ"ג לאוין ק"ס מש"כ בשם הרב ר' אליעזר ממיץ.
שם כי אוקימנא רחמנא ברשותיה לענין אונסין אבל לענין מקנא ברשותיה דמרייהו קיימי מידי דהוה אשואל, ע' בס' בנין דוד לב"ק דף ס"ה ע"ב ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' רצ"ב.
שם והלכתא דשדינהו בנהרא. ע' אבן האזל פ"א ה"א מה' נזקי ממון.
שם רבא איגנב ליה דיכרי במחתרתא אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו כו', ע' נחל יצחק סי' ז'.
שם ת"ר אין לו דמים אם זרחה השמש עליו וכי השמש עליו בלבד זרחה כו', הרב המגיד פ"ט ה"ז מה' גניבה כ' שזהו המקור למש"כ הרמב"ם שם הבא במחתרת בין ביום בין בלילה כו' ע"ש, אבל בליקוטי הגר"א הורה דכן מבואר בהדיא במכילתא משפטים שם על אתר.
רש"י ד"ה ולא היא. דנעשה עליה גזלן בשליחות יד, ע' ברש"י דריש מכילתין ד"ה גזילות ובב"ק ק"ה ע"ב ד"ה הכופר בפקדון.
רש"י ד"ה היה מגרר. והרי הוא לו כחצירו ואע"פ שאין כאן הגבהה, ע' בס' עולת שמואל ח"א סי' מ"ד.
תוד"ה מסתברא. קמ"ל רב אפילו שיבר אח"כ עכ"ל:
וכן פירש"י בין עכשיו בין לאחר זמן, וע' בת' עונג יו"ט סי' קי"ח וע"ע בקצוה"ח סי' שנ"א סק"ב.

דף עב:

בשלמא אין לו דמים בין בחול בין בשבת איצטריך סד"א מידי דהוה אהרוגי ב"ד דבשבת לא קטלינן קמ"ל דקטלינן, וקשה מי דמי הלא בהרוגי ב"ד אי לא קטלינן בשבת להמחוייב מיתה לא יצמח מזה ספק סכנה לשום אדם בעולם, משא"כ הכא אם הבעל

הבית לא יהרוג את הבא במחתרת יתהפך הבא במחתרת להרוג את הבעה"ב דזהו כל טעמא דמחתרת דחששה תוה"ק כדביאר רב לעיל בסוגיין. ועל ספק נפשות מאי איצטריך לאשמעינן דמותר להורגו בשבת, ואפ"ל דלפ"ד תורה כל הספק סכנה בזה הוא רק אי קאי לאפיה דגנב אבל אם יניח להבא במחתרת ליקח כל מה שבחפצו אפשר שלא יהרגנו ואינו עומד כלל בספק סכנה לדחות שני איסורים חמורים כאלו רציחה ושבת, וכדחזינן בהרוגי ב"ד דהתורה מנעה הריגתם בשבת, קמ"ל דאפ"ה גבי מחתרת אמרה תורה אין לו דמים, וע' באוצר הגאונים חלק התשובות ליומא דף פ"ג.

שם אלא ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ל"ל מרוצח נפקא כו', ע' גבורת ארי למכות ד"ב ע"א.

שם קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו, ע' בס' אור גדול סי' א' דף כ"ז ע"א.

שם קסבר רודף א"צ התראה ל"ש גדול ול"ש קטן כו', ע' בת' הריב"ש סי' רל"ח.

שם יצא ראשו אין נוגעין בו. ונרשם עה"ג דבמשנה אהלות הגרסא יצא רובו ובתוספתא יבמות ספ"ט הגרסא כדהכא ע"ש, ומשמע בהבנתו דחילופי גרסאות הן. אבל באמת אינן סותרות זא"ז רק הכא ובתוספתא איירי כשיצא כדרכו אז נחשב כילוד ביציאת ראשו, ובמשנה דאהלות איירי כשיצא מסורס אז בעינן רוב גופו כדכ' בחסדי דוד שם, וע"ע בת' פמ"א ח"ג סי' ה'.

שם ראה שישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה שופך דם האדם כו', ע' נובי"ת חח"מ סי' נ"ט.

רש"י ד"ה יצא ראשו. וא"ת מעשה דשבע בן בכרי כו', ע' נוב"י מ"ת חי"ד סי' ע"ד.

תוד"ה ישראל. בן ברית ולא מומר כו', ע' מג"א סי' קפ"ט ובאור שמח פ"ג הט"ו מה' גירושין וע"ע בב"ש אה"ע סי' קמ"א ס"ק מ"ז ובס' בית זבול ס"ס ט"ז.

דף עג.

במשנה אבל הרודף אחר בהמה והמחלל את השבת והעובד ע"ז אין מצילין אותן בנפשן, ע' ת' הרא"ש כלל ל"ב סי' ד'.

שם ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מנין ת"ל והשבותו לו אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל, וכ' הרא"ש ז"ל והניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא כו', וע' בת' ברית יעקב סי' ק"ב ובמש"כ בחידושי לב"ק ד"ס ע"ב ודפ"א ע"ב ודקי"ז ע"ב, וע"ע בהעמק שאלה לשאילתות פ' שמות ר"ס ל"ח.

תוד"ה ומה נערה בסה"ד. ועוד י"ל דאין מושיע לה משמע דאבושתה קפיד קרא, ע' בת' מהרשד"ם חח"מ סי' של"א.
תוד"ה להצילו. ולא מסתבר למימר דחבירו הורג טפי לאפרושי מאיסורא, ע' בס' אור גדול דף כ"ז ע"א.

דף עג:

ור' יהודא האי דקאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשה לקטלא הא לא מסרה נפשה לקטלא, ע' משך חכמה לפ' תצא בפסוק ושכב עמה ובפסוק צעקה.
שם חטא אלו חייבי כריתות ורמינהו ואלו נערות כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' צ"ה.
שם ורמינהו ואלו נערות שיש להן קנס הבא על אחותו כו', ע' בת' עדות ביהוסף סי' ט' ענף י"א ובת' אחיעזר חאה"ע סי' י"ח.
שם משעת הראה דפגמה איפטר לה מקטלא כו', ע' בס' אור גדול דף כ"ו ע"ב.
שם אלא למ"ד הראה זו הכנסת עטרה מאי איכא למימר. ע' בת' הגרע"א סי' קמ"ד.
רש"י ד"ה שבא עליה. דלא ניתן בביאה זו להצילה בנפשו שכבר נפגמה, ע' בת' רדב"ז ח"א סי' שפ"ח.
תוד"ה חד למעוטי. וא"ת ול"ל קרא למעוטי שבת הא מציל גופיה קא מחלל שבת דחובל בחבירו כו', ע' מה שתירץ בת' אחיעזר חאה"ע סי' י"ט וע"ע בת' עונג יו"ט סי' ד' בהגה"ה.
בסה"ד וי"ל דמ"מ ס"ד דגזירת הכתוב כראב"ש, ע' נובי"ת חח"מ סי' סמ"ך.

דף עד.

רודף שהיה רודף אחר חבירו ושיבר את הכלים בין של נרדף ובין של כל אדם פטור כו', ע' תוס' ב"ק כ"ב ע"ב ד"ה בגדי דחד ובגבורת ארי למכות ד"ד ע"ב ובת' הרמ"א סי' י"ז ובמל"מ ס"ה הובל ובס' חזקה רבה חא"ח הלכה מ"ח.
שם וכי עונשין מן הדין קא סבר עונשין מה"ד תניא ראב"ש אומר העובד עכו"ם ניתן להצילו בנפשו מק"ו ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו פגם גבוה לא כש"כ וכי עונשין מה"ד קא סבר עונשין מה"ד, וקשה לר"ש ולר"א בנו דס"ל עונשין מה"ד קרא דערות אחותו גילה מאי עביד להו, הלא האי קרא אתא רק להורות דאין עונשין מן הדין כדאמרינן במכות ד"ה ע"ב וצ"ע כעת, ועמש"כ בחידושי שם.
שם והא תניא א"ר ישמעאל מנין שאם אמר לו לאדם עבוד עכו"ם ואל תהרג מנין שיעבור ואל יהרג ת"ל וחי בהם יכול אפילו בפרהסיא כו', ע' גבורת ארי ליומא פ"ה ע"א.

שם אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך, הנה הכתוב הלך בזה אחר טבעיות בני האדם שישנם כאלו וכאלו, אבל דעת תורה כשהיא לעצמה לעולם הגוף יקר מן הממון, כהא דאמרינן לעיל בסמוך שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו, וחזינן נמי דעל גניבת נפש מבני ישראל אע"פ שלא עשה עדיין כלום בגופו אמרה תורה מות יומת, ובממון לא מצינן מיתה כמש"כ התוס' בב"מ ס"א סוף ע"ב, ועמש"כ בחידושי לסוטה י"ב ע"א.

שם מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי, ע' בחידושי הגאון מהר"ח הלוי רפ"ה מיסוה"ת.

שם אבל בשעת גזרת המלכות אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור, ע' בת' הרא"ש כלל ל"ב סי' ח'.

תוד"ה קסבר ומ"ד אין עונשין הוה משני למעוטי בהמה דדמי לעריות כו', ע' נוב"י מ"ת חח"מ סי' סמ"ך.

דף עד:

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא, ע' בת' מהרי"ק סי' קע"ד.

שם פשיטא ישראלים בעינן דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל כו', בת' ריקאנטי סי' ע' כ' דזו היא מ"ע ד דאורייתא ומשו"ה המקדשים את השם חייבים לברך על קידוש השם הנכבד והנורא וע"ש במעשה בצלאל.

שם והא אסתר פרהסיא הואי אמר אביי אסתר קרקע עולם היתר, ע' בת' מהרי"ק סי' ק"ס ובס' אור גדול ר"ס א'.

שם רבא אמר הנאת עצמן שאני, ע' כ"מ ולח"מ פ"ה ה"ב מיסה"ת ובזיו משנה ובדרך המלך שם ובאור שמח פ"ג ה"ה מה' עכו"ם.

שם בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדה"ש כו', ע' בהקדמת עונג יו"ט.

רש"י ד"ה ערקתא דמסאנא. שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר כו', ע' תוס' ב"ק נ"ט רע"ב ובת' הרשב"א סי' תי"ט ובת' מהרי"ק סי' פ"ח וסי' קל"ו.

רש"י ד"ה לדבר הזה. מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עכו"ם כו', ע' בת' ושב הכהן סי' ל"ז.

תוד"ה והא אסתר. ומתוך כך היה רוצה ר"ת להתיר בת ישראל שהמירה ובא עליה עכו"ם ושוב נתגייר עמה לקיימה ביהדות כו', ואע"ג דכאן כ' התוס' היה רוצה ר"ת מ"מ מתוס' כתובות ד"ג ע"ב יומא פ"ב ע"א מוכח שהתיר בהחלט, וכ"כ בתרומת הדשן סי' רי"ט שכ' על ר"ת שהתיר הלכה למעשה, וע' בת' חיים שאל ח"א סי' מ"ס.

בא"**ד** ואבועל קאי דקעביד מעשה אבל הנערה עצמה שהיא קרקע עולם אין חייבת למסור עצמה כו', ע' ב"ק ל"ב ע"א תוד"ה איהו ובחמדת שלמה חאה"ע סי' נ"ז.
תוד"**ה** ב"נ מצווה על קידוש השם. וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב כו', ע' בת' חמדת שלמה חא"ח סי' ל"ח.

דף עה.

מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא כו', ע' שאילתות פ' וארא סי' מ"ב ובהעמק שאלה שם ובס' אור גדול סי' א' ובאור שמח פ"ג ה"ה מה' עכו"ם וע"ע תורת האדם להרמב"ן שער הסכנה ובת' הריב"ש סי' רנ"ה ובאוצר הגאונים חלק התשובות ליומא דף פ"ב.

דף עה:

אמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא הנה אתיא זימה זימה. ע' בסה"מ ל"ת של"ו ובגינת וורדים להפמ"ג כלל א'.

דף עו.

וכי עונשין מן הדין כו', ע' רש"י לעיל נ"ד ע"א ד"ה פלוגתא דאביי ורבא ובמהרש"א לעיל ס"ד ע"ב ד"ה ומזרעך ובמש"כ בחידושי שם וע"ע בנובי"ת חח"מ סי סמ"ך.
שם גלוי מילתא בעלמא הוא רבא אמר אמר לי רבי יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה אתיא זימה זימה, ע' בכורות י"ד ע"ב תוד"ה טוב ברע ובבית שמואל סי' ו' ס"ק ט"ז ובאבני מלואים שם סק"ב.
שם א"ר כהנא משום ר"ע, ע' רש"י חולין קי"ג ע"ב ד"ה הא דרביה וברשב"ם ב"ב קי"ד ע"ב ד"ה משום ר' יהודא.
תוד"**ה** אמר אביי ק"ו. דמשמע התם אביי לא יליף בתו מאנוסתו אלא מגז"ש, ע' סה"מ ל"ת של"ו ובגינת וורדים להפמ"ג כלל א'.

דף עו:

ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשימשא ומתה רבינא מחייב רב אחא בר רב פטר כו', הנה בחולין צ"ג ע"ב אמרינן בכל התורה כולה רבינא לקולא ורב אחא לחומרא והלכתא כרבינא לקולא, והתוס' בב"מ צ"ה ע"א ד"ה איתמר כתבו דבממון חשיב בזה קולא לפטור את הנתבע ע"ש, ועפ"ז תקשה מהך דהכא דחזינן דרבינא מחייב שהוא

חומרא לנתבע, די"ל דכל האי כללא דחולין שם הוא רק כל היכא דפליגי בענין פרטי כמו אומצא דאסמיק בחולין שם ופשיעה בבעלים דב"מ שם, משא"כ במקום דפלוגתתם נוגע לסוג אחר דכבר פליגי בזה תנאי ואמוראי אחריני אז אינה משועבדת פלוגתתם בזה להאי כללא דחולין, והאי דינא דהכא נוגע לגרמי דנקטינן כמאן דדאין דינא דגרמי כדפסק הרמב"ם בכל פ"ז דה' חובל וע"ש במג"מ פ"ו הי"ב.

שם רבינא מחייב ק"ו ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון חייב בו את המצמצם נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד כו', ע' מחנה אפרים ה' נזקי ממון סי' ו'.

רש"י ד"ה ר"ע סבר. וה"ק אם אשתו קיימת תשרף חמותו ואם לאו אין כאן עונש שריפה אלא איסור ארור שוכב עם חותנתו, ע' תוס' יבמות צ"ד סוף ע"ב ובס' מצבת משה למו"ק ד"ג ע"ב וע"ע ח"ס אה"ע ח"א סי' ל"ח.

תוד"ה סמוך לפרקן. וי"ל דלא חשיב מיהא בעילת זנות כו', וכ"כ התוס' ביבמות ס"ב ע"ב ושם צ"ו ע"ב והוא דלא כדעת הרמב"ם פכ"א הכ"ה מא"ב וע' ברש"י לקמן ק"ד סוף ע"א ובמש"כ בחידושי שם.

אמנם דעת הרשב"א בתשובה סי' תת"ג דנישואי קטן חשיבא ביאת זנות ממש וקרוב הדבר לבא לידי איסור ערוה דאורייתא דאפשר שתפשוט ידה ותקבל קידושין מאחר תחתיו ויאמרו שנישואי הראשון נישואין וקידושי שני אינה כלום, ושם חלק רביעי סי' ר"ז מסיק ופעמים שתהא אחותה נשואה לאחיו ויסמכו ע"ז עוד מפני שלא תקנו רבנן קידושין לקטן של זה וימות בלא בנים ותדחה זו את אחותה בלא חליצה ותתיר יבמה לשוק ובהדיא אמרו בפ' מי שמת קנ"ו ע"א בודקין לקידושין וההיא דהשיא את בנו קטן השיא קתני ולא משיא ולא תנינן לה אלא לאשמעינן דין כתובתה אם השהה אותה עד לאחר שתגדיל וסמוך לפרקן לאחר שגדלו מיד קאמר ולא סמוך לפרקן שראוים לגדלות קאמר אלא סמוך לאחריו קאמר עכ"ל, וכ"ה סתימת השו"ע באה"ע סי' א' ס"ג דקודם י"ג לא ישא דהוי כזנות, וע"ש בביאור הגר"א סק"ו וע"ע במל"מ פי"ח ה"ב מא"ב ובדורש לציון דרוש י"ב ובהעמק שאלה פ' משפטים סי' נ"ט אות ג' ובס' תשובת שמואל קונטרס קדושי קטן ובבית מאיר סי' א' ס"ג ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' ה'.

תוד"ה שברזל ממית בכל שהוא. דפרזלא מיזרף זריף, ע' בת' הריב"ש סי' רנ"א וסי' של"ח.

דף עז.

אמר רבא כפתו ומת ברעב פטור, ע' בת' דברי נחמיה סי' א'.

שם סוף חמה לבא סוף צינה לבא פטור, פי' בעוה"ז ונענש לעוה"ב כמבואר בת' הרמ"א סי' י"ז.

דף עז:

ואמר רבא זרק בו חץ וסמנין בידו ובא אחר ופזרן ואפילו הוא קדם ופזרן פטור כו' א"ר אשי הלכיך אפילו סמנין בשוק, ע' מה שהאריך בזה בס' המאיר לעולם ח"ב סי' א'.
שם ואמר רבא זרק צרור בכותל וחזרה לאחוריה והרגה חייב ותנא תונא כו' בשוגג גולין פשיטא במזיד נהרגין איצטריכא ליה מהו דתימא התראת ספק היא מי יימר דהדרא קמ"ל, ולכאורה אמאי לא נימא באמת דהיא הת"ס מטעם מי יימר דהדרה ובע"כ כיון דמצד הטבע היתה מוכרחת לחזור לאחוריה ולהרוג, לכן שדינן הפעולה המאוחרת בתר מעיקרא לחשבה להתראת ודאי, ולפ"ז קשה בב"ק י"ז ע"ב דמספקא לרבא אי בתר מעיקרא אזלינן או בתר תבר מנא וע"ש כ"ו ע"ב תוד"ה ואמר, מדוע לא פשיט ליה מהא דס"ל איהו גופיה הכא דאזלינן בתר מעיקרא כנ"ל.
וי"ל דהתם יש מקום לחלות הספק כיון שהיו שני בני אדם, אחד זרק הכלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל, אי אזלינן בתר מעיקרא חייב הזורק ואי בתר תבר מנא חייב השובר במקל, וכן בדרסה על הכלי ולא שברתו ונתגלגל למקום אחר ונשבר, דנוגע לשני דינים נפרדים, דאי בתר מעיקרא גופיה הוא ומשלם נ"ש, ואי בתר תבר מנא צרורות נינהו ומשלם ח"נ, משא"כ הכא דודאי מכח אדם זה נהרג זה ואין לנו בזה שום ספק, עד דמשו"ה פריך הש"ס בשוגג גולין פשיטא, וכל החידוש הוא על במזיד נהרגין ומטעם התראת ספק דמי יימר דהדרה, בזה שפיר אמרינן דלא נחשב התראת ספק כיון דהנסיון העיד דנהרג, א"כ איגלאי מילתא למפרע דכן היה מונח בחוק הטבע של אופן זריקתו מתחילתו, דוגמא לזה כתבו התוס' ביבמות ד"פ ע"א בד"ה נעשה סריס למפרע, דלא חשיב התראת ספק אע"ג דבשעת ההתראה היה ספק שמא יביא שערות קודם י"ח דהשתא מיהא איגלאי למפרע שהיה גדול בשעת התראה ול"ד להכה את זה וחזר והכה את זה דאף לאחר שהכה את שניהם לא ידיע איזהו אביו ע"ש.

דף עח.

א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו ואיש כי יכה כל נפש אדם רבנן סברי עד דאיכא כל נפש וריב"ב סבר כל דהו נפש, וקשה דהכא משמע דלתרווייהו אתא האי קרא לשיעור ההכאה בנפש האדם, אי דוקא בכולו או אפילו במקצתו, ובנדה מ"ד ע"ב ילפינן מהאי

קרא לחייב הורג קטן בן יומו, ואי היה ילפינן הורג קטן מכל מכה נפש דכתיב בפ' מסעי, וכלשון הש"ס לקמן פ"ד ע"ב אז הוה ניחא וע' בתוס' נדה שם, אבל התוס' לקמן ר"פ הנחנקין החליטו דהורג קטן גמרינן מקרא דואיש כי יכה כל נפש כל דהו ע"ש, והיא סתירה ממש ג"כ בפירוש הכתוב דקאי על מהות הנפש של ההרוג ולא על שיעור ההכאה בנפש מצד מכהו כנ"ל וצ"ע.

עוד יש להעיר לפ"מ דהראשונים מפרשי לפלוגתתם הכא בקרא דאיש כי יכה כל נפש אי עד דאיכא כל נפש או כל דהו נפש, הוא משום דלשון כל כולל ב' לשונות, כל הדבר כמו כל צפור טהורה תאכלו, כל המצוה אשר אנכי וגו', ויש כל שסובל גם מקצת הדבר כמו לא תחיה כל נשמה, החייתם כל נקבה, לא תאכל כל תועבה, ובזה פליגי הכא ריב"ב ורבנן בכל נפש דהכא, ועפ"ז י"ל נמי בבכורות ד"ט ריש ע"ב דמספקא להו אי מקצת רחם מקדיש או כוליה דחם, דהספק הוא ג"כ בכוונת הכתוב דפטר כל רחם כנ"ל.

שם וטריפה שהרג בפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שא"א יכול להזימה כו', ע' בס' מעין החכמה דף צ"ד ע"ב דפוס רעדלהיים ובס' עטרת שאול לחולין י"א ע"ב, וע"ע דורש לציון דרוש י"ג ובמגילת אסתר לסה"מ סוף שרש י"ד מש"כ בשם בעל זוהר הרקיע ובת' הגרע"א סי' קע"ו.

שם רב אשי אמר אפילו עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין לפי שאינן בזוממי זוממין, ע' גבורת ארי למכות ד"ט ע"ב.

רש"י ד"ה כל דהו נפש. ומיהו היכא דהכוהו בבת אחת לא קטלינן לכולהו דאיש כי יכה אמר רחמנא ולא שנים שהכהו ע"כ, והנה בפ' הפרה נ"ג ע"ב גבי שור ואדם שדחפו לבור דהוו שלשה שותפין בנזק, השור והבור והאדם, אמרינן התם דלענין כופר ושלשים של עבד שור חייב אדם ובור פטורין, ופירש"י אדם פטור משום דבר קטלא הוא כו' ובור פטור משום דגבי בור כתיב ונפל שמה שור או חמור ודרשינן שם שור ולא אדם אבל שור מועד חייב כדינו ע"ש. והקשו בתוס' שם והא שור פטור ממיתה כיון שהוא ואדם דחפו דהוי כמו הכהו עשרה ב"א בעשר מקלות דבבת אחת דברי הכל פטור וכיון דלא מחייב מיתה לא מחייב כופר דאם אין השור בסקילה אין הבעלים משלמין כופר כו' ע"ש, והשתא קשה איך מדמו התוס' שור ואדם שדחפו לבור להא דהכהו עשרה ב"א הלא ממקומו הוא מופרך דבהכהו שנים בבת אחת לא קטלינן לתרווייהו כדפירש"י הכא דאיש כי יכה אמר רחמנא ולא שנים שהכהו, ואילו התם גברא בר קטלא הוא דהא מה"ט הוא פטור כדפירש"י שם, הלא דשותפות היזק השור אינו פוטר את האדם

ממיתה, וממילא גם שותפות האדם אינו פוטר את השור ממיתה וכיון דהשור בסקילה הבעלים משלמין כופר, ומאי מקשו התוס'.

וג"ז אין לאמר כדאמר ח"א דרש"י פי' הכא אליבא דריב"ב והתוס' הקשו שם אליבא דרבנן, ז"א דאדרבה לרבנן ודאי פטורין שנים וכמו דדייקו התוס' גופה דבבת אחת דברי הכל פטור וכל חידושא דרש"י הוא אליבא דריב"ב דס"ל האחרון חייב בזה אשמעינן דדוקא אם היה אחרון, אבל בבת אחת כו"ע ס"ל דכולהו פטורין דאיש כי יכה אמר רחמנא וצ"ע כעת.

תוד"ה בגוסס. ותדע דהא אשכחן גוסס בידו שמים דנחשב כחי לחייב את ההורגו אע"ג דרוב גוססין למיתה כו', ע' בס' דברי נחמיה סי' א' ובס' עולת שמואל ח"א סי' נ"ט.

תוד"ה ההורג את הטריפה פטור. אפילו למ"ד טריפה חיה דסופו שימות בחבלה זו וכ"כ התוס' בחולין ק"מ ע"א בד"ה טרפות דאע"ג דחיה אינה חיה זמן מרובה, וע' בס' חזקה רבה חי"ד סי' מ"ז.

תוד"ה בפני ב"ד חייב. כגון דראוהו ביום דאי ראוהו בלילה בעי עדות כו', ע' תומים סי' ז' סק"ז.

דף עח:

יודע היה משה רבנו שהמקושש במיתה כו' אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש להם ע"פ ה' כו', ע' משך חכמה ס"פ אמור בפסוק וירגמו אותו אבן.

שם ת"ר המכה את חבירו ואמדוהו למיתה וחיה פוטרין אותו כו', ע' בתוס' לעיל ריש ע"א ובת' דברי נחמיה סי' א'.

שם וחכ"א אין אומד אחד אומד, ע' בת' הריב"ש סי' רנ"א וסי' של"ח.

תוד"ה לא היה. ואע"ג דמיתה סתם חנק היא מתוך הסברא היה מדמה לעובד ע"ז דבסקילה כו', וכ"כ התוס' בב"ב קי"ט ע"א וע' בגבורת ארי ליומא ס"ו ע"ב.

דף עט.

הא נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב רש"א אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור. ע' מה"פ לירושלמי שילהי נזיר.

תוד"ה אי נמי. הא מחייבין ליה בהכה את זה וחזר והכה את זה אע"ג דספק הוה כו' ע"כ, לולא דברי התוס' היה נלע"ד עפמש"כ התוס' ביבמות ד"פ ע"א בד"ה נעשה סריס למפרע, דבהכה את זה וחזר והכה את זה דאף לאחר שהכה את שניהם לא ידיע איזהו אביו ע"ש. ולפ"ז ל"ד כלל דבזורק אבן לגו הרי נתגלה אחרי הזריקה על מי נפל וסופו

הוכיח על תחילתו שבטבע הזריקה היתה שככה תפול ולכן לא נחשב כלל להתראת ספק, וגמרא ארוכה היא לעיל ע"ז ע"ב אהא דתניא דמשחקין בכדור שהרגו במזיד נהרגין דאיצטריך לאשמעינן דמהו דתימא התראת ספק היא מי יימר דהדרא קמ"ל, ובע"כ דזהו החידוש דבאופן כזה לא מיקרי התראת ספק, משום דרק אל המתרה היה הספק בשעת ההתראה אם תחזור הכדור ויהרוג, אבל אחרי שחזר והרג אז הוכיח סופו על תחילתו שמצד הטבע היה מוכן לחזור ואיגלאי מילתא למפרע שלא היתה כלל התראת ספק רק התראת ודאי כמו ביבמות שם, ול"ד להא דפירש"י במשנתנו דהויא הת"ס ע"ש, דהתם היה מתכוין להרוג את הבהמה וקבלת ההתראה היתה משום דהיה בטוח בעצמו דהריגתו לא תפגע באדם רק בבהמה:

ומשו"ה קבל ההתראה על האדם ומשום זה נקרא בגדר התראת ספק ואפ"ה פטור משום דנתכוין להרוג את הבהמה אבל בזורק אבן לגו לא היה בטוח כלל על מי תפול וקבלת ההתראה היתה אף אם תפול בודאי על ישראל, ובאופן כזה היה נקרא התראת ודאי כנ"ל, ומ"מ פטרינן ליה משום דכתיב וארב לו וקם עליו עד שיתכוין לו, וע' בס' חזקה רבה חאה"ע סי' קנ"ו.

תוד"ה ומפקא בסה"ד. אבל חזקיה ע"כ מוקי ליה הכי וה"ק אם יהיה אסון כלומר דין אסון שנתכוין לאשה עצמה כו', ע' נובי"ת חח"מ סי' נ"ט.

דף עט:

ר"ל אמר באדם דכו"ע ל"פ דפטירי אבל הכא בשור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים שנגמר דינו קמיפלגי כו', ע' פלתי סי' ק"י ס"ק כ"א.

שם רבנן סברי כמיתת בעלים כך מיתת השור ואין גומרין דינו של שור אלא בפניו כו', ע' בת' הגרע"א סי' קצ"ו.

תוד"ה בשור. ור' יהודא סבר כונסין אותן לכיפה כו', ע' נובי"ק חי"ד סי' פ"א.

בא"ד והלוקח אין יכול לזכות בו יותר משאר אדם, ע' דורש לציון דרוש י"א ובס' עולת שמואל ח"א סי' סמ"ך.

בא"ד או אם ב"ד מתעצלין בסקילתן ע"כ, ובלשון זה ממש כ' התוס' בזבחים דף ע"א ע"א, ולע"ד יל"ד טובא על לשון התוס', איך נופל לאמר על סנהדרין של כ"ג היושבין בדין שוה"נ וגמרו דינן לסקילה שיתעצלו אח"כ בסקילתו, שהוא דין התורה כדאמרינן בחולין קל"ט ע"א ושם ק"מ ע"א דבעי לקיומי ביה ובערת הרע מקרבך. הלא טוב יותר

לאמר כמש"כ הכ"מ בפי"א ה"ז מנזקי ממון שאירע אונס לב"ד שלא היו יכולים לסקלו תיכף ע"ש וצ"ע.

דף פ.

והתניא פרה שהמיתה ואח"כ ילדה כו' ופירש"י והתניא בניחותא, וע' בלקוטי הלכות בסוגיין.

דף פ:

ת"ק יליף ממקושש הוראת שעה היתה, ע' בהקדמת עונג יו"ט.
תוד"ה הנסקלין בנשרפין. שאל הריב"ם את ר"ת אמאי קאמר ר"ש ידונו בסקילה שהסקילה חמורה ניזל בתר רובא כו', ע' תוס' חולין י"א ע"ב ד"ה ליחוש ובמה שהאריך בדבריהם בס' חקר יצחק פ"ה ובמש"כ בחידושי לחולין שם
בא"ד ועוי"ל דהו"ל קבוע וכל קבוע כמע"מ דמי ופטור מדאורייתא כו', ע' בינת אדם שער הקבוע סי' ב' ובזבחים ע"ג ע"ב תוד"ה אלא ובמש"כ בחידושי שם ד ועי"ע אור שמח פ"א הי"א מה' ציצית.

דף פא.

הרי שהיה אביו עובר על ד"ת כו', אלא אומר לו מקרא כתוב בתורה כך, הנה אם הוא קודם שעבר או אח"כ ואם לא יועיל מה שאומר לו באופן כזה ע' מה שהאריך בזה בס' ראשון לציון מהגאון בעל אור החיים עה"ת בחידושיו ליו"ד סי' ר"מ סעיף י"א.
שם ואת אשת רעהו לא טימא שלא ירד לאומנות חבירו, ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שפ"ו ובמסילת ישרים פי"א.
שם חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו לידון נמי באיסור א"א דהא א"ר אבהו מודה ר' יוסי באיסור מוסיף, ע' ריב"ן למכות כ"ב ע"א ד"ה מיגו דחיילא עליה שבועה ובגבורת ארי שם ובנובי"ת חא"ח סי' קי"ז.
רש"י ד"ה אלא בניחותא אמר לו מקרא האמור בתורה כו'. והוא עצמו ישים על לבו על מה זה מזכירו כו', אולם ברמב"ם פ"ו הי"א מה' ממרים כתב דמה שיאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך הוא כאילו שואל ממנו ולא כמזכירו ע"ש, ונ"מ בין שני הפירושים דלפירש"י יאמר הבן דבריו בלשון ניחותא, ולדברי הרמב"ם יאמר בלשון שאלה, ומשמע דזאת היתה ההרגשה בישש"ש לקידושין פ"א סי' ס"ה וע' בלח"מ שם.

תוד"ה ונגמר. תימה ואמאי נידון בחמורה הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה כו', ע' בת' חיים שאל ח"א סי' ל"ג ובנובי"ק חאה"ע סי' ע"ב.
בא"ד ועוד י"ל כיון דאי מיתזמי קמאי או מיתכחשו מהני סהדותייהו דבתראי עדות שאתה יכול להזימה קרינן ביה, ע' גבורת ארי למכות ד"ה ע"א.

דף פא:

מי שלקה ושנה שנה אע"ג דלא שילש לימא מתניתין דלא כרשב"ג כו', ע' בס' חזקה רבה חי"ד סי' ר"ב.
שם אמר רבינא אפילו תימא רשב"ג קסבר עבירות מחזיקות כו', ע' תוס' נדה ד"י ע"א ד"ה ברוב ספרים.
שם והכא בהא קמיפלגי דמ"ס עברות מחזיקות ומ"ס מלקיות מחזיקות ע' בת' דברי נחמיה סי' א' ובס' בית זבול ס"ס כ'.
שם מנא ידעינן אמר רב בעדות מיוחדת ושמואל אמר כו', הנה מדברי כולם משמע דאפילו להכניס לכיפה צריך שיהיו עדים כשרים מצד עצמם ולאפוקי עד אחד או נשים קרובים ופסולים כדכ' בת' הריב"ש סי רנ"א.
שם ושמואל אמר שלא בהתראה, ע' בת' מהרי"ל דיסקין ז"ל חלק הפסקים סי' ל"ט.
במשנה כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין, ע' מל"מ רפ"ד מביאת מקדש.
שם זר ששימש במקדש ר"ע אומר בחנק כו', ע' משך חכמה לפ' קרח בפסוק והזר הקרב.
רש"י ד"ה מאי מצודה רעה חכה. ואוחז בו דגים גדולים פתאום כו', הא דרש"י הוסיף בזה תיבת פתאום הוא ע"פ סיפא דקרא כהם יוקשים בני אדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאום.

דף פב.

ובעל בת אל נכר זה הבא על הכותית וכתיב בתריה יכרת ה' כו', ע' ב"י יו"ד מה שהביא בשם הר"ן ליומא ובדרך המלך פ"ה ה"ב מיסוה"ת.
שם אם ת"ח הוא, בשבת נ"ה ע"ב הגרסא אם ישראל הוא, ומשמע דגרסא דהתם עיקרית.
שם ער בחכמים ועונה בתלמידים, וכה"ג הגרסא בשבת שם וע"ש ברש"י ד"ה ער. אבל בפירש"י מלאכי ב' י"ב גריס ער בתלמידים ועונה בחכמים.
שם כי אתא ר"ד אמר בית דינו של חשמונאי גזרו הבא על כותית חייב עליה משום נשכ"א כו', ע' ס' האשכול ח"ג סי' מ"ז ובאבני מלואים סי' ט"ז סק"ד.

שם וירא פנחס בן אלעזר מה ראה אמר רב ראה מעשה ונזכר הלכה א"ל אחי אבי אבא לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני הבועל את הכותית קנאין פוגעין בו, עמש"כ בזה בח"ס על סוגיות הש"ס בסוף סוגיא דשבט אחד איקרי קהל.
שם הבועל את הכותית קנאין פוגעין בו, ע' בחידושי הר"ן ובאבני מלואים סי' ט"ז סק"ד
שם א"ל קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא, ואין להקשות ממעשה רב דמשה א"ל הכי אהא דא"ר חסדא לעיל בסמוך הבא לימלך אין מורין לו, די"ל דפנחס לא בא לימלך שידע הדין מעצמו, ומשה השיבו רק דרך ברכה שיצליח בזה, דבאמת היה דרוש לרחמים כדאמרינן לקמן בסמוך ששה נסים נעשו לו.
תוד"ה ואידך. ואפילו אינה משומרת לא לקי מדאורייתא מספיקא אבל ודאי בעולה לוקה מדאורייתא, ע' בת' מהרי"ל דיסקין סי ל"ד.

דף פב:

התחילו שבטים מבזין אותו כו' בא הכתוב ויחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, ע' קונטרס בכור שור.
שם כהן ששימש בטומאה חייב מיתה בידי שמים או אין חייב מיתה ביד"ש א"ל תניתוה כו', ע' בת' רדב"ז ח"ב סי' תרל"א.
שם ולא והתנן מי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה רחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה, ואין להקשות הרי רש"י פי' לעיל פ"א ע"ב בד"ה והיכא רמיזא דעונש דכיפה הלמ"מ הוא, ולפ"ז מאי פריך רחמנא פטריה כו', די"ל דגם ההלמ"מ אינו מחייב בעונש כיפה אם לא במלקות של כריתות, ולפי הס"ד דלא איירי בזה האופן שפיר הקשה רחמנא פטריה כו'.

דף פג.

לא משום זרות ולא משום טומאה כו', ע' מעין החכמה דף ס"ב ע"ב.
שם מניין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו כו', ע' נוב"י מ"ת חי"ד סי' נ"ג ובהעמק שאלה לשאילתות פ' קרח סי' קל"ב אות ח' ט' ובס' חזקה רבה חי"ד סי' רי"ש ובחאה"ע סי' רמ"ט.
תוד"ה ולא. מיהו בתוספתא משמע דאיכא מיתה כו', וע' בתוס' יומא ד"ה ע"ב ובר"ש כלים פ"א מ"ט.

דף פג:

ר' סימאי אומר רמז לטבו"י שאם עבד חילל מנין ת"ל קדושים יהיו כו', ע' ראב"ד ומפרשים פ"ד ה"ד מביאת מקדש ובמעין החכמה דף ס"א ע"א.
שם קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו אם אינו ענין לטמא ששימש שימש דנפק"ל מוינזרו תניהו ענין לטבו"י ששימש ויליף חילול חילול מתרומה כו', ע' יד מלאכי סי' ב' ובמש"כ בחידושי לזבחים י"ז ע"א.
שם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם, והא דמשה רבינו שימש בשבעת ימי המילואים בחלוק לבן לחוד כדאמרינן בע"ז ל"ד ע"א, גזירת מלך היתה לפי שעה, כדכ' בגבורת ארי ליומא ד"ה ע"א.
שם מה שתויי יין במיתה אף פרועי עי ראש במיתה. התוס' במנחות ד"ו ע"א בד"ה שקמצן גרסי בסוגיא דהכא במיתה ומחלי עבודה, וע"ש בחמדת דניאל.
רש"י ד"ה לימא מר במיתה. וכל פרשתא בתרומה קאי כו', ע' בת' דבר אברהם סי' כ"ו.
תוד"ה פרט. וי"ל דרבנן הוי ידעי דריה"ג לא איירי בתחב לו חבירו ע' תוס' כריתות י"ב סוף ע"ב ובמה שהארכתי בחידושי שם.
תוד"ה וטב"י. תימה תיפ"ל מדכתיב גבי טבו"י ובא השמש וטהר מכלל שהוא טמא כו'. ע' מה שהאריך בזה בלבוש מרדכי לזבחים סי' ד'.
תוד"ה אין בגדיהן. ותירץ דההיא מיתה אמכנסיים כתיבא כו', ע' משך חכמה לפ' תצוה בפסוק ועשית להם אבנטים.

דף פד.

ר"ע אומר נאמר כאן והזר הקרב יומת ונאמר להלן והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה כו', ע' בס' ישועות מלכו פ"א ה"א מה' שבת.
רש"י ד"ה ולא לישיבה דכיון דלא נבחר הו"ל כזר כו', וכן פירש"י נמי בזבחים כ"ג סוף ע"ב וע"ש בס' חיבת הקדש ובפנים מאירות שם לדף ט"ז ע"א.

דף פד:

מכה אביו ואמו מנלן דכתיב מכה אביו ואמו מות יומת כו' אימא עד דקטל ליה מיקטל, ע' בת' עדות ביהוסף סי' ו' ובס' עטרת שאול לחולין י"א ע"ב ובהעמק שאלה לשאילתות פ' משפטים סי' סמ"ך אות ז' ח'.

שם רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' כ"א ובמשך חכמה לפ' תבא בפסוק ארור מקלה אביו.
שם אי הכי אחר נמי אחר שגנת לאו בנו שיגנת חנק, ע' תורת האדם להרמב"ן שער הסכנה ובנובי"ק חא"ח סי' כ"א.
שם והא דתנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ ליחוש דילמא חביל והויא ליה שגנת סקילה כו', ע' תוס' שבת ס"פ האורג ובת' מהריא"ץ חא"ח סי' כ"ו וע"ע בת' הרשב"א סי' תקצ"ו.
רש"י ד"ה אפילו נפלים כגון בן תשעה וראשו אטום או שיש לו שני גבין דלא חיי ע"כ, הנה מלשון זה משמע דבסתם נפל קודם ל' יום חייב באמת מיתה וכסתימת התוס' הכא בד"ה הוה אמינא שכתבו דמחייב אנפל לאחר שנולד ע"ש, וקשה הלא שיטת רש"י לעיל נ"ז ע"ב בד"ה אף על העוברין דהא דתנן בנדה מ"ד ע"א דהורג קטן בן יום אחד חייב הוא דוקא דקים ליה בגויה שכלו לו חדשיו וכה"נ דעת הרמב"ם בפ"ב ה"ו מה' רוצח ע"ש. ולפ"ז כל היכא דלא קים לן בגויה דכלו לו חדשיו לא נהרג עליו ההורגו, וא"כ לפי שיטתו הוא מה לו לרש"י כאן להכניס א"ע בדוחק כזה ולפרש דכוונת הש"ס בנפלים דהכא הוא כגון בן תשעה וראשו אטום או שיש לו שני גבין דלא חיי, הלא אפילו בסתם נפל קודם ל' נמי פטור ההורגו ועמש"כ בחידושי לנדה מ"ד ע"ב וצ"ע כעת.
רש"י ד"ה אי הכי אחר נמי. שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חבירו דכתיב לא יוסיף כו', ע"ל פ"ה ע"א רש"י ד"ה ואחר מי התירו ובמש"כ בחידושי שם.
תוד"ה ה"ג. ולא כמו שכתוב בספרים כל מכה נפש דבפ' יוצא דופן גמרינן בן יום אחד דההורגו חייב ומסיק ליה מדכתיב ואיש כי יכה כל נפש נפש כל דהו ע"כ, והנה בתוס' נדה מ"ד ע"ב הקשו להיפוך, דהתם ילפינן הורג קטן מקרא דואיש כי יכה כל נפש דכתיב בפ' אמור ובר"פ הנחנקין דריש ליה מקרא אחרינא דכתיב באלה מסעי ע"ש, הרי דשם נקטו התוס' כגרסת הש"ס דהכא והשתא כיון דגרסא אחת משתי הסוגיות בע"כ משובשת א"כ מה ראו התוס' לקבוע השבוש בסוגיין ולא בגרסת הש"ס דנדה. ומכש"כ דבין לרבנן ובין לר' יהודא בן בתירא, מבע"ל האי קרא דואיש כי יכה כל נפש לאופן ההכאה של המכה בגוף המוכה, אי בכל הנפש או אפילו במקצתו כדלעיל ע"ח ע"א ואיך נילף מהאי קרא דקאי על מהות הנפש בגדלו וצ"ע.
תוד"ה הוה אמינא. תימא א"כ היכי מחייב דמי ולדות הא מיחייב מיתה כו', ע' נובי"ת חח"מ סי' נ"ט.

תוד"ה הכחישה באבנים. בהכחשה דלא הדרא איירי ע"כ, דוגמא לזה בב"ק ל"ד ע"א דכחש מחמת מכה דא"ל קרנא דתורך קבירא ביה.
תוד"ה מאן שמעת בסה"ד. ותדע דבשילהי האורג אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר המפיס מורסא ומנא לן דפטור מדתנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ ומדשרי ליטול את הקוץ ש"מ דקסבר מקלקל בחבורה פטור דמטעם משאצל"ג לא שרינא דהא סבירא ליה דחייב ע"כ, וקשה דהתוס' סתרו דבריהם דבשבת ד"ג ע"א בד"ה בר מהני תלת כתבו בהדיא אהא דמימרא זו דשמואל גופיה דמפיס מורסא הוא פטור ומותר מטעם צערא שרו ליה ומשום דהוא משאצל"ג וכ"כ התוס' בזבחים ס"פ כל התדיר וע' בתוס' יומא ל"ה ע"א סד"ה ה"מ ובכתובות ד"ו ע"א ד"ה האי מסוכרייתא וצ"ע כעת.

דף פה.

בעו מניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח לאביו להכותו ולקללו ע' שאילתות פ' בלק סי' קל"ד ובמה שהאריך בהעמק שאלה שם.
רש"י ד"ה ור"ש אית ליה מלאכה שאצל"ג פטור עליה בפ' המצניע גבי המוציא את המת במטה צ"ג ע"ב ע"כ, וכן בשבת י"ב ע"א הראה ג"כ רש"י מקור זה לפלוגתא דר"י ור"ש, אולם התוס' בשם הרשב"א שם צ"ד ע"א בד"ה את המת הורה למקור פלוגתייהו במשנה דהתם ד"צ ע"א ר' יהודא אומר אף המוציא משמשי עכו"ם ע"ש.
ולכאורה לולא דבריהם ז"ל הי' נלע"ד מקור אחר לפלוגתתם בזה, לפ"מ דבר"פ שמונה שרצים אמרינן דהא דתנן בעדיות פ"ב הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור דהוא אליבא דר"ש דס"ל משאצל"ג פטור עליה ושם ס"פ האורג הביאו בש"ס ראיה דהאי פטור הוא פטיר ומותר מדתנן שם קכ"א ע"א דכופין קערה על עקרב שלא תישך ע"ש נמצא דמשנה זו היא נמי אליבא דר"ש משום משאצל"ג, והשתא לפ"מ דר' יהודא פליג במשנה דעל עקרב שלא תישך ע"ש, לפ"ז מוכח דפלוגתייהו במשאצל"ג היא במשנה דשבת קכ"א שם. דהא כפיית קערה על עקרב שלא תישך בע"כ הוא בחד גוונא צד נחש שלא ישכנו כדתלי בש"ס זב"ז, ובצד נחש כתבו התוס' שם ד"ג ע"א בד"ה בר מהני תלת ובכ"מ דהוא משום משאצל"ג רק להנצל מן הצער ע"ש.
ולפ"ז קשה לי נמי הא דר' יהודא השיב לת"ק מהא דריב"ז קאמר עלה חוששני לו מחטאת, הלא ר' יהודא לשיטתו דמחייב במשאצל"ג היה צריך להשיב בחיוב ודאי ולא מטעם חשש וצ"ע כעת.

תוד"ה ור"ש. אלא חשיב תיקון לכיבוד ולריבוץ כעין בנין כו' כדאשכחן גודלת ופוקסת, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' אמור סי' ק"ה אות ה',
רש"י ד"ה ואחר מי התירו. והלא כל ישראל הוזהרו על הכאת חביריהם ועל קללתם כדילפינן בד' מיתות ע"כ, הנה רש"י הוסיף תיבות ועל קללתם משום דבגמרא אמרו להכותו ולקללו, אבל לעיל שם אין שום זכר מקללה. והכא איירי רק בהכאה, ולפ"ז אין גם זה ענין לפירש"י לעיל פ"ד ע"ב בד"ה אי הכי אחר נמי, דהתם איירי בחבלות וזה נלמד מן לא יוסיף. והכא איירי בהכאה בלא חבלה.
תוד"ה ור"ש. וכיון דסבר כר"י במשאצל"ג היכי שרי דבר שאין מתכוין כו' ע"כ, וקשה דהתוס' סתרו דבריהם דבזבחים צ"ב ריש ע"א כתבו וז"ל ותימה היכי ס"ד דדבר שאין מתכוין שוה לאינה צריכה לגופה וכ"כ התוס' ג"כ בשבת מ"ב ריש ע"א דלפי האמת לאו הא בהא תליא ע"ש, וכה"ג כ' המגיד משנה פ"א ה"ז מה' שבת שידוע דמאן דמחייב דשא"מ כש"כ שיחייב משאצל"ג ומאן דפטר דשא"מ אינו הכרח שיפטור משאצל"ג ע"ש, וכן נוטה הסברא הפשוטה כיון שהניח ליסוד מוסד מלאכת מחשבת אסרה תורה כמו שהיתה במלאכת המשכן, ולהכי באינה צריכה לגופה יש מקום יותר לחייבו דעכ"פ לאיזו מלאכה היתה כוונתו ומחשבתו, משא"כ בדבר שאין מתכוין הלא לא היתה מחשבתו וכוונתו לשום מלאכה כלל כל זמן דלא הוי פסיק רישיה וצ"ע כעת.
תוד"ה הכהו. תימה אמאי לקי הא פן יוסיף לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא כו' ע' מה שמיישב לקושיתם בס' המאיר לעולם ח"א סי' כ"ד וע"ע בס' מעין החכמה דף ט"ו ע"א.

דף פה:

לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו כו', ע' בס' קובץ הערות סי' י"ז.
שם ר' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד ואחד בפ"ע עד שיפרט לך הכתוב יחדיו, ע' נובי"ת חא"ח סי' קי"ח.
שם ותיפוק ליה מאיש איש דברה תורה כלשון ב"א, הנה התוס' במנחות י"ז ע"ב ובש"מ האריכו הרבה דכמה תנאי דרשי לכפול הלשון דקרא וכמה תנאי סברי דברה תורה כלב"א ע"ש. ולכאורה הלא הכתובים בעצמם מורים דהתורה דברה בלשון ב"א כדכתיב יד ה', עיני ה', אזני ה', וכדהקשה הרמב"ם בפ"א ה"ט מיסוה"ת אקרא דאם שנותי ברק חרבי וכי חרב יש לו ובחרב הוא הורג וע' מו"נ ח"א פכ"ו, ובע"כ דהתורה דברה בלשון ב"א.

וי"ל דכתובים אלו מדברים רק בנוגע לאלקות ולפי הבנת בני אדם שאין להם מושג ברוחני נערץ ונקדש כזה, וצריכים להבינו לפי השגת האנושי, משא"כ כאן וכה"מ דפליגי תנאי הוא רק בלשון הכתוב אם הוא מדובר כלשון בני האדם או לשון זה נאמר לאיזו דרשה, וע' מה שהאריך בזה במל"מ פ"ו ה"ז מה' דעות.

דף פו.

סתם ספרי ר"ש, ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' א' וסי' ק"ו.
שם וכולהו אליבא דר"ע. ע' רש"י ב"מ פ"ב ע"א ד"ה אי הכי ובריש מגילה ד"ה סתימתאי ובבכורות ד"ל סוף ע"א ובחולין ל"ג ע"ב ד"ה ונוקמה ובת' מהרשד"ם חאה"ע סי רי"ט.
שם אמר רבא הלכך הני מקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמי ופטירי, עמש"כ הגאון בעל דברי ריבות בספרו דברי שלום עה"ת פ' וישב בפסוק לכו ונמכרנו.
שם בני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין כו', ע' משך חכמה לפ' תצא בפסוק גונב נפש.
שם איתמר עידי גניבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו חזקיה אמר אין נהרגין ר' יוחנן אמר נהרגין כו', ע' תומים ס"ס ל"ח.
תוד"ה בני ישראל. וגר לא ממעט מבני ישראל כו', ע' בס' אור גדול ר"ס א' ובמה שהארכתי בחידושי לערכין ד"ב ע"א.

דף פו:

רש"י ד"ה אינהו היכי לקי. ואי משום לא תענה לאו שא"ב מעשה הוא, ע' בת' מהרי"ל דיסקין חלק הכתבים סי' פ' פ"א.
רש"י ד"ה אתחלתא דמכירה דקסבר ר' יוחנן לא לקי עלה כו', ע' בת' מהרש"ם ח"ב סי' רכ"ז.

דף פז.

וקמת מב"ד ועלית מלמד שביהמ"ק גבוה מא"י וא"י גבוה מכל הארצית אל המקום מלמד שהמקום גורם, הנה הכא משמע דדרשה זו ילפינן מהאי קרא דוקמת ועלית אל המקום דברים י"ז ח', ואילו בע"ז ד"ח סוף ע"ב יליף שהמקום גורם מקרא דלהלן י"ז יוד, ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא, וע"ל נ"ב ע"ב תוד"ה בזמן ובמש"כ בחידושי שם, וע"ע בכוזרי מאמר שני סי' כ"ב.

שם א"ל רבא לר"פ פוק תרגמא ליה כו' דאי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח כו', כה"ג א"ל רבא לר"נ לעיל י"ב ע"ב ועמש"כ בחידושי שם.
שם דבר זה הלכה זו הלכות אחד עשר כו' הנה הך הלכה למשה מסיני אינה אלא לראב"ע כדאמרינן שילהי מס' נדה לר"ע קראי לראב"ע הלכתא.
שם דאיתמר עשירי ר' יוחנן אמר עשירי כתשיעי רשב"ל אמר עשירי כאחד עשר כו'. והנה לקמן פ"ח ע"א א"ר כהנא דאם הז"מ והסנהדרין שניהן נחלקו במפי השמועה אינו נהרג וכש"כ אם הוא אומר מפי השמועה עה והן אומרים כך הוא בעינינו אז בודאי אינו נהרג עד שהוא יאמר כך הוא בעיני והן יאמרו מפי השמועה ע"ש, ורש"י פי' הכא דהז"מ ורבנן איפלגו בהלכות אחד עשר כדאיפלגו ר"ל ור' יוחנן ע"ש, והשתא לפמש"כ התוס' בנדה ע"ב סוף ע"ב דר"י ור"ל פליגי בסברא בעלמא ע"ש, א"כ לדברי רב כהנא איך נהרג כאן הז"מ הלא הוא אמר כך הוא בעיני והן אומרים כך הוא בעינינו ושום הלכה לא נזכר כאן, ובע"כ צ"ל דבסברא זו שנחלקו הז"מ ורבנן יאמרו הם כמו שקבלו מפי השמועה מרבותיהם מן הדורות שלפניהם, והוא יענה כנגד סברתם ויאמר כך הוא בעיני, ולפ"ז יצמח לנו דבר חדש מהרכבה זו דאף אם מקור המחלוקת הוא מצד הסברא, רק אם למעשה נוגע הוא לאיסור כרת נעשה עי"ז זקן ממרא.
רש"י ד"ה במופלא שבב"ד במומחה לב"ד למעוטי תלמיד, בתוס' הוסיפו ואין זה כשאר מופלא דבכל דוכתין, ע' העמק דבר לפ' שפטים בפסוק כי יפלא.
רש"י ד"ה דברי ריבות, לרבות חרמין וערכין והקדשות שהן באין וחלים ע"י דיבור הפה, כה"ג ברש"י פסחים מ"ו ע"ב בד"ה לא דכו"ע.
תוד"ה דאי. תימא הא מ"ד עד הפורים מודה דאם עברוה אחר פורים מעוברת כו' וכיון דאי עיברוה כו"ע מודו דמעוברת לא קא שרי חמץ בפסח, ולע"ד בלתי מובן הלא אחרי דעברוה, עכ"פ נעשה הפסח שלהם פסח מדאורייתא, כדדרשינן בר"ה כ"ה ע"א מקרא דאלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם בין בזמנן בין שלא בזמנן כו', ולשון הרמב"ם ספ"ב מקדוש החודש ב"ד שקדשו את החדש בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסים הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו אע"פ שזה יודע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבר מסור אלא להם ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם שנאמר אשר תקראו אתם וגו' ע"ש, ולפ"ז גם הזקן ממרא היה מחוייב לקבוע הפסח ביום שקבעו הם, והוא אינו חייב עד שיעשה כהוראתו או שיורה לאחרים שיעשו כהוראתו כדתניא לקמן פ"ח ע"ב, וזה שהורה לעצמו או לאחרים לאכול חמץ בפסח שחל בחשבונם, הרי הורה בדבר שחייבים על זדונו כרת ושגגתו חטאת ומאי האי

דכ' התוס' כיון דאם עיברוהו אחר הפורים מעוברת לא קא שרי חמץ בפסח וצ"ע כעת. וע"ע בהעמק שאלה לשאילתות פ' אמור סי' ק"ט אות א'.
תוד"ה ורשב"ל. וי"ל דמשכ"ל אי נגעה בככר של תרומה וקידש בו את האשה כו', ע' עמק יהושע סי' ד' ובדורש לציון דרוש ד'.

דף פז:

רש"י ד"ה בפלוגתא דשמואל. אי רבנן כשמואל וז"מ כר' אבהו וא"נ רבנן כר"א וז"מ כשמואל כו' ע"כ, אע"ג דהכא באוקימתא דרבא קיימינן ואיהו לא סבר כדשמואל כדלעיל ד"ה ע"ב, ולפ"ז לא הו"מ רק לפרש אי רבנן כר' אבהו, מ"מ מפרש נמי איפכא משום דרש"י לגרמיה אפשר דס"ל כשמואל וכדעת הבה"ג בתוס' לעיל ד"ג ע"א ד"ה לרבא, וע' תומים סי' ג' סק"ג ושם סי' ה' סק"ד.
תוד"ה דין. ורוצה לומר דאין ז"מ מודה בגז"ש זו ע"כ, ולכאורה האם בשביל זה נעשה זקן ממרא הלא חצי נזק צרורות ברשות הניזק הלכתא גמירי לה כדפירש"י ר"פ כיצד הרגל, ואפ"ה בברייתא שם ע"ב פליג סומכוס וס"ל דמשלם נזק שלם ופירש"י דסומכוס לית ליה הלכתא דח"נ צרורות אלא נזק שלם ס"ל, וה"ג אמרינן בשבת צ"ז ריש ע"א דר' יהודא בן בתירא גז"ש לא גמיר וע' לקמן פ"ט ע"ב רש"י ד"ה מיתה כתיב ביה, ובע"כ כמש"כ התוס' בשבת שם בשם ר"ת שהיה להם בקבלה מניין גז"ש שבכל התורה וזו היתה יתירה על החשבון לפיכך לא קיבלה ע"ש, ולפ"ז אפ"ל דגם הזקן ממרא לא היה יכול לקבל גז"ש זו מהאי טעמא, ועפ"ז מוכח בכוונת התוס' במש"כ דאין ז"מ מודה בגז"ש זו, היינו דגם הוא קבל מרבו האי גז"ש כמו הסנהדרין, ובכ"ז אינו מודה בגז"ש זו, וא"כ הלא פליג על ההלכה למשה מסיני דהא אין אדם דן גז"ש מעצמו ולכך נעשה זקן ממרא, וע' קידושין י"ז ע"א רש"י ד"ה מיכה מיכה.
תוד"ה בפלוגתא. דבכה"ג לא מחייב זקן ממרא כיון שהוא בעולה ויורד כו', ע' עמק יהושע סי' ד' ובדורש לציון דרוש ד'.
תוד"ה ר' יהושע. ונראה כגרסת ר"ת קהה בקו"ף ול"ג אומר כו' ע"כ, ובאמת כ"ה הגרסא לפנינו במשנה דנגעים ספ"ד ור' יהושע קיהה, וע"ע בתוס' כתובות ע"ה ע"ב ד"ה אמר ובנדה י"ט ע"א ד"ה אמר ובמש"כ בחידושי לנגעים שם ולב"מ פ"ו ע"א.

דף פח.

ואם תאמר מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל מפני שלא הורה הלכה למעשה, ע' בס' דברי נחמיה קונטרס כללים וספיקות אות י"ח.
תוד"ה קינויו מחול. היינו דוקא קודם שנמחקה המגילה אבל לאחר מכן אין יכול למחול ע"כ, אמנם דעת הרמב"ם פ"א ה"ז מה' סוטה דאפילו אחר סתירה אינו יכול למחול, ועמש"כ בזה בס' מנחת ירושלים לסוטה ד"ב ע"ב ובנחל אשכול לס' האשכול ח"ב סי' י"א.

דף פח:

משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. הנה מה מאד מתוקה ההערה הקצרה בזה של רב סעדיה גאון ז"ל שכ' וז"ל בהקדמתו לס' האמונות והדעות ולמדנו מזה כי התלמידים כשהם משלימים הלימוד לא תהיה ביניהם מחלוקת ולא ערבוב ע"ש.
שם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין כו', ע' בהקדמה לחובת הלבבות.
שם איזהו בן עוה"ב, לשון זה אשכחן נמי בברכות ד"ד ע"ב ובשבת ס"פ שואל, וע"ע במסלת ישרים פכ"ב.
שם מעיקרא בעי התראה השתא לא בעי התראה מסית דלא בעי התראה מאי איכא למימר כו', הנה לפ"מ דהזקן ממרא הוא חבר ולר' יוסי בר"י לא בעי התראה כדלעיל ד"ח ע"ב. מ"מ פריך טפי ממסית שהוא אליבא דכו"ע.
במשנה חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין כדי לעבור על ד"ת פטור חמשה טוטפות להוסיף על ד"ס חייב, ע' ירושלמי ברכות פ"א ה"ד וביפה מראה שם ובפי' רבינו חננאל לע"ז ל"ה ע"א ובת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' צ"ז ובכ"מ ר"ה אישות.
שם והאיכא לולב דעיקר מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף כו', ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' קי"ג ובאוצר הגאונים חלק התשובות לסוכה דף ל"ב ובת' הרשב"א סי' תס"ח וסי' תקל"ה וסי' תשכ"ח.
שם והאיכא ציצית דעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע בציצית מאי סבירא לן כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' יוד ובס' ישועות מלכו פ"ה ה"ב מה' תפילין ובס' צבי גאון יעקב סי' ב' ובעמק יהושע סי' ד'.
רש"י ד"ה יושבין בחיל. א"נ שלא יהו נראים כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנים וזה עיקר, ע' מג"א סי' של"ט סק"ג ובת' שבות יעקב ח"א סי' י"ד.

דף פט.

בית חיצון שאינו רואה את האויר פסול, ע' תמים דעים להראב"ד סי' ע"ט ובת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ז'.
במשנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר וכל העם ישמעו ויראו כו', ע' כוזרי מאמר שלישי סי' ל"ט.
שם ת"ר ארבעה צריכין הכרזה המסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממין כו', ע' בס' המאיר לעולם ח"א סי' כ"ג.
במשנה המתנבא בשם עכו"ם ואומר כך אמרה עכו"ם אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור כו', ע' ברמב"ם ומפרשים פ"ט מיסוה"ת ומה שהאריך בזה הגאון מהר"ץ חיות ז"ל בספרו תורת נביאים מאמר אלה המצות.
תוד"ה ולא בב"ד. הא אין שייך עינוי הדין אלא כשמשהין אותו אחר גמר דין כו', ע' בת' מהרש"ם ח"ב סי' ר"י.

דף פט:

והא מיכה דלא יהיב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני כו', ע' דרשות הר"ן דרוש י"א.
שם אמר לו כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו, הנה הכא אמרינן דכבר אמר אברהם כן, ובאבות דר"נ ס"פ ל' ובב"ר פצ"ד סי' ג' יליף הכי מיעקב אבינו וצע"ק, וע"ע מסלת ישרים פי"א.
שם מדיחי עיהנ"ד בסקילה ר"ש אומר בחנק, ע' משך חכמה לפ' שפטים בפסוק והוצאת את האיש ההוא.
רש"י ד"ה מיתה כתיב ביה. והך גז"ש לא גמר מרביה דאין אדם דן גז"ש מעצמו, ע' רש"י קידושין י"ז ע"א ד"ה מיכה מיכה ובתוס' שבת צ"ז ע"א.
תוד"ה אליהו. משמע דבשם הקב"ה היה מתנבא לעבור כו', וכן מסתפקים התוס' ביבמות ד"צ ע"ב ד"ה וליגמר, וע' מה שהאריך בזה בס' מקור ברוך ח"א סי' י"ח.

דף צ.

א"ר חסדא מחלוקת בעוקר הגוף דעכו"ם וקיום מקצת וביטול מקצת דעכו"ם כו', ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' מ"ו ובלח"מ פ"ט ה"א מיסוה"ת ובס' נתיב מאיר שם.
שם בה זו מצות ל"ת, ע' מה שחידש עפ"ז במשך חכמה פ' אמור בפסוק אשר יטמא לו.

שם א"ר אבהו א"ר יוחנן בכל אם יאמר לך נביא עבור על ד"ת שמע לו חוץ מעכו"ם כו', ע' הטעם לזה במשך חכמה לפ' שפטים בפסוק נביא מקרב אחיך.
שם כגון חנניה בן עזור שמתחילתו נביא אמת ולבסוף נביא שקר, ע' בת' הרשב"א סי' י"א ובמשך חכמה לפ' ראה ד"ה ספרי פסקא פ"ד.
במשנה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא כו', ע' בתפארת ישראל להגאון מהר"ל מפראג פט"ו ובעקידה שער ששים.
שם ואלו שאין להם חלק לעוה"ב, האומר אין תחית המתים מן התורה, ע' באגרות הרמב"ם מאמר תחיית המתים ובת' הרשב"א סי' ט' ובעיקרים מאמר ראשון פ"י ובת' הריב"ש סי' מ"ה ובעקידה שער ס"ז.
שם אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו, ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' ל"ה וע"ע בתוס' שבועות ל"ה ע"א ד"ה באלף וברש"י ע"ז י"ז סוף ע"ב ובתוס' שם י"ח ריש ע"א ובת' עטרת יצחק סי' מ"ט נ'.
שם הוא כפר בתחיית המתים לכן לא יהיה לו חלק בתחיית המתים ע' בהקדמת שב שמעתתא וע"ע בס' האמונות והדעות לרב סעדיה גאון מאמר ז' פ"ו ובמאמר תשיעי פ"ד.
שם מניין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שנאמר ויאמר אלישע כו', ע' במשנה ובריית סוטה ד"ח ע"ב ובמו"נ ח"ג פי"ז.
רש"י ד"ה פטור. דהתם דבר ולא חצי דבר, ע' תוס' הוריות ד"ד ע"א ד"ה קרי ביה.

דף צ:

מניין לתחה"מ מה"ת שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן כו', עמש"כ הגאון נצי"ב ז"ל בהעמק דבר לפ' קרח י"ח כ"ח.
שם דבי ר"א בן יעקב תנא אף משיאו עון אשמה שנאמר והשיאו אותם עון אשמה וגו', ע' משך חכמה לפ' אמור בפסוק והשיאו אותם ובהעמק דבר שם.
שם נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות, ע' מהרש"א ובס' אהבת ציון מהגאון בעל נוב"י דרוש ג'.
שם כתנאי הכרת תכרת הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב דברי ר"ע א"ל רבי ישמעאל כו', ע' תוס' מנחות י"ז ע"ב ובמל"מ פ"ו ה"ז מה' דעות ובת' חיים שאל ח"ב סי' ג' ובס' נימוקי רידב"ז ר"פ בראשית.

דף צא.

דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח בשר ודם נשברו יש להם תקנה בו"ד שברוחו של הקב"ה עאכו"כ, ע' בס' רמת שמואל פ"א.
שם דלא הוו חיי דהוו חיי לכש"כ, ע' משך חכמה ס"פ מצורע.
שם תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, הנה טענתו מתאמת עם פשוטו של מקרא בהבטחת השי"ת לאברהם אבינו ועבדום ועינו אותם וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הרי דביזת מצרים היתה בשביל השעבוד, וזהו כמאן דדריש בסוטה י"א ע"א ערי מסכנות שממסכנות את בעליהן דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן ופירש"י מדלדלות כדכתיב וינצלו את מצרים בשביל עבודה זו אירע להן ע"ש. וע"ע בפרשת דרכים דרך מצרים דרוש ה' ובמה שהאריך בזה בשל"ה בעשרה מאמרות מאמר ראשון וע"ע בס' עולת שמואל ח"ב דרוש לחג השבועות.
רש"י ד"ה חלזון. תולעת שיוצא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת ע' נובי"ת חא"ח סי' ג'.

דף צא:

מפני מה שוקעת במערב כדי ליתן שלום לקונה שנאמר וצבא השמים לך משתחוים, ע' ב"ב כ"ה ע"א ובקונטרס שער התירוצים שם.
שם וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה כו', ע' באר שבע ובשער התירוצים.
שם מאימתי יצה"ר שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה כו', ע' מש"כ בזה הגאון בעל נה"מ בספרו נחלת יעקב קונטרס חידושי אגדות באגדה ראשונה דרבב"ח.
שם הא כיצד עומדין במומן ומתרפאין, עמש"כ רב סעדיה גאון בס' האמונות והדעות מאמר שביעי פ"ח.
שם עולא רמי כתיב בלע המות לנצח וגו' וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות כו', ע' בדרשות הר"ן סוף דרוש ה'.
שם רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה כו' ל"ק כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה, ע' תורת האדם להרמב"ן שער הגמול.
שם כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו כו', ע' גבורת ארי ליומא ד"ט ע"ב במלואים ובנובי"ת חי"ד סי' ק"צ.

דף צב.

רב אשי אמר מהכא ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין, ע' מדרש שוח"ט קל"ז ובפסיקתא פיסקא ותאמר ציון סי' ו'.
שם כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, באוצר הגאונים לפסחים קי"ד גריס הכא כל שאינו משייר פת שלימה כו'.
רש"י ד"ה תאכלהו אש לא נופח זה אשו של גיהנם שאין צריך נפוח, ע' ב"ב ע"ט ריש ע"א וברשב"ם שם.
רש"י ד"ה קשתו ננערת כו', ע' בפירש"י ויחי מ"ט כ"ו ורבותנו דרשו ותשב באיתן קשתו כו'.

דף צב:

עמד ר' יהודא בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם, ע' בחידושי הרשב"א והריטב"א לנדה ס"א ע"ב.
שם ומאן ניהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים כו', בפדר"א פל"ג קאמר שהיו הרוגי נבוכדנצר וע' בס' אהבת ציון להגאון בעל נוב"י דרוש ח' ובקונטרס בכור שור.

דף צג.

גדולים מעשה צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר ענה ואמר וגו' ורויה די רביעאה דמה לבר אלהין כו', בירושלמי שבת ס"פ במה אשה קאמר עלה באותה שעה ירד מלאך וסטרו להוא רשיעה על פיו א"ל תקין מיליך ובר אית ליה לקב"ה בתמיה כו', ע"ש.

דף צג:

אלא שש וסאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין כו', קשה אמאי לא דייק נמי בשלמא שש סאין היינו דכתיב וימד שש שעורים אלא אי אמרת שש שעורים ממש מה שייך מדידה בשש גרעינים, ומזה ג"כ היה יכול לדרוש שהיתה בזה מדידה רוחנית שעתידין לצאת ממנה ששה בנים שמתברכין בשש שש ברכות כו' וצ"ע כעת, וע"ע בקונטרס בכור שור.
שם ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם מפני אימת מלכות, הנה ברמב"ם ס"ה מאכלות אסורות כ' כל המשהה נקביו הרי זה בכלל משקץ נפשו כו', ומלשון זה משמע

דהא דאמרו במכות ט"ז ע"ב דעובר משום לא תשקצו הוא אסמכתא, ולפ"ז צ"ל דהכא משום כבוד מלכים לא גזרו בה רבנן, ואפשר שהוא בכלל גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה כדאמרינן בברכות י"ט ע"ב.
שם מפני שהחזיק טובה לעצמו שנאמר זכרה לי אלהי לטובה כו', ע' ברכות ד"י ע"ב ובמסלת ישרים פכ"ב.

דף צד.

אע"ג דאינהו לא חזו מידי מזלייהו חזו אמר רבינא ש"מ האי מאן דמיבעית כו', עמש"כ בחידושי על כתובים דניאל יו"ד ז'.
שם גנאי הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה', הא דלא למדו מאליעזר עבד אברהם שאמר ברוך ה' עמש"כ הגאון נצי"ב ז"ל בביאור הרחב דבר לפ' יתרו בפסוק ויאמר יתרו ברוך ה'.
רש"י ד"ה אתא בקר. ל"א וגם לילה לרשעים כו', וכן פירש"י נמי בב"ק ד"ג ע"ב.
רש"י ד"ה בעצמו. ולא נתבייש כל כך דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן, ע' ברש"י ב"ק ר"פ החובל ובכתובות ד"מ ע"א ד"ה הכל לפי המבייש ובמש"כ בחידושי ליומא פ"ז ע"ב.

דף צד:

ר' חנינא בר פפא רמי כתיב מרום קיצו וכתיב מלון קיצו כו', ל"ד להא דלהברות ולהכרות דלעיל ד"כ ע"א דהתם דרשו הקרי והכתיב כמו בכמה דוכתי אבל הכא בשניהם הוא הכתיב וישעיה אמרה בשם ה', ומ"ש דבישעיה נעתק לשונו מרום קיצו ובמלכים מלון קיצו, כן ל"ד להא דלעיל ל"ח ע"א כתיב על גפי וכתיב על כסא, דהתם אמר שלמה בשני מאמרים נפרדים רק משום דתרווייהו בתורה משתעו משא"כ הכא הנה הוא אותו המאמר שאמר ישעיה, ולקמן ק"ו ע"ב כתיב דואג וכתיב דוייג דרשו משום שינוי השם באותו האיש גופיה. ויש דוגמאות הרבה בכעין זה בדרשות חז"ל ובכולן אפשר לחלק ביניהם ולא כמו שראיתי ח"א דבחדא מחתא מהתינהו.
שם בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ כו', ע' תוס' ב"ק ט"ז סוף ע"ב.

דף צה.

אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא, ע' בביאור הגר"א ליו"ד סי' קע"ט סקי"ג ובת' הרשב"א סי' ר"כ ובאוצר הגאונים לחגיגה דף י"ד ע"ב בחלק התשובות.

שם אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבא היום אל העין למימרא דההוא יומא נפק, ע' אלשיך לפ' חיי שרה בפסוק ויאמר עבד אברהם.

דף צה:

כיון שהרהר בדעתו למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום, ר"ל המקום המיוחד, וע' כוזרי מאמר שני סי' י"ד.
שם א"ר אבהו אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו דכתיב ביום ההיא יגלח ה' בתער השכירה כו', ע' מש"כ על אגדה נפלאה זו בס' מיכל מים פ' מטות.

דף צו.

הזהרו בזקן ששכח לימודו מחמת אונסו. במנחות צ"ט ע"א יליף לה רב יוסף מהא דלוחות ושברי לוחות מונחין בארון ועמש"כ בחידושי שם.

דף צו:

מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, במפתח לרבינו נסים מסיק ומאן אינון ר"ע, וע' בנחל אשכול לס' האשכול ה' מזוזה סי' כ"ג מש"כ בזה.
שם אמר עולא עמון ומואב שיבבי בישי דירושלים הוו כיון דשמעיני לנביאי דקא מיתנבאו לחורבנא דירושלים שלחו לנבוכדנצר פוק ותא כו', ע' תוס' יבמות ע"ו ע"ב סוטה ד"ט ע"א מגילה י"ב ע"ב ר"ש ידים פ"ד מ"ד תוספות ר' יהודא חסיד לברכות כ"ח ע"א ובס' יראים סי' ר"ג ובגבורת ארי ליומא נ"ד ע"א במלואים.

דף צז.

זימנא חדא איקלע להההוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משנו בדבורייהו כו', ע' מסלת ישרים פי"א.
שם שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב כו', ע' עקידה לס' בראשית שער רביעי ובמו"נ ח"ב פכ"ט.
רש"י ד"ה ה"ג והגבלן מקום ששמו כך ישתומם ואנשי הגבול אנשי גבול א"י ל"א אנשי גזית סנהדרין עכ"ל, ולולא פירש"י היה נלע"ד שקראו לעצם התורה בשם גבלן. מפני שהוא מגביל בין ישראל לעמים בין טומאה לטהרה איסור והיתר, וכן בתכונות המדות הטובות והרעות שבאדם, בין כולם הוא המגביל, ולכן אמרו הגבלן יאשם, כאשר נראה בעוה"ר בפריצי דורנו מבית ומחוץ, ואנשי הגבול הם לומדי התורה יסובבו מעיר לעיר

ולא יחוננו כו', ומסקנת המשנה על זה שילהי סוטה ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים.

דף צז:

ואין הקב"ה מחדש עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה, ע' בת' הרשב"א סי' ט' ובשל"ה מאמר בית דוד דף כ"ג ע"ב הנדפס בפרנקפורט דאדר.

שם ראיתי בני עלייה והן מועטין כו', ע' עקידה שער מ"ו.

שם א"ל ר' יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב ע"כ, וזה תלוי בהא דאמרינן לקמן צ"ח ע"א זכו אחישנה, היינו אם היו עושין תשובה מאהבה, לא זכו בעתה, היינו אם התשובה תבא ע"י הפורעניות וזו היא תשובה מיראה של הגזרות הקשות, כדכ' בס' יוסף ביאור לשה"ש ר"פ ד' וע"ע בס' דרושי הצל"ח דרוש ג' ובס' אהבת ציון להגאון הנ"ל דרוש ב' ובפתח השער לת' עין יצחק ח"ב.

שם ר"א אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין שנאמר שובו בנים שובבים כו' א"ל ר' יהושע והלא כבר נאמר חנם נמכרתם כו', יל"ד מדוע השתמשו שניהם במקראות דנביאים וכתובים ולא כמש"כ הרמב"ם בפ"ז ה"ה מה' תשובה וז"ל ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלקיך ושב ה' אלקיך וגו', וכן תקשה ביומא פ"ו ע"ב דקאמר גדולה תשובה שמביאה את הגאולה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב מה טעם ובא לציון גואל משום דשבי פשע ביעקב ע"ש, ולא הביא ממקראות שבתורה וכמש"כ הרמב"ם כנ"ל וצ"ע, וע"ע מש"כ רב סעדיה גאון ז"ל בס' האמונות ודעות מאמר שמיני פ"ד ובאוצר הגאונים חלק התשובות למס' סוכה דף נ"ב.

דף צח.

אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר כי יבא כנהר צר רוח ה' נוססה בו וסמיך ליה ובא לציון גואל, ויל"ד על לשון צרות רבות באות עליו כנהר מה ענין צרות לנהר, ואיך מתאים עם הכתוב רוח ה' נוססה בו הלא ה' הוא רחמים ומאתו לא תצא הרעות והצרות, ואפ"ל עפמשא"מ בפסחים פ"ז ע"ב צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות ופירש"י שאינן יכולין לכלותן יחד ע"ש, והנה הנהר נמשך בדרכו

ואינו מבחין בין מדינה למדינה, ואם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, היינו בכמה מדינות בבת אחת כמו שנראה בעוה"ר בדורנו אז חכה לו דכתיב כי יבא כנהר צר, ואז תדע כי רוח ה' נוססה בו לרחם על עמו כדכתיב וממנו יושע ולהכי סמיך ליה ובא לציון גואל בב"א.

שם אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב. עמש"כ הגאון בעל נוב"י בספרו אהבת ציון דרוש ג'.

שם זכו אחישנה לא זכו בעתה. פי' דאם זכו היה מתחיל מתחילת אלף החמישי ונגמר בסוף אלף הששי, והיינו שני אלפים ימות המשיח דאמרינן בע"ז ד"ט ע"א, וע' בביאור הגר"א לספרא דצניעותא דף ט"ו ע"ב בד"ה מלך השמיני הדר ובס' אמרי נועם לברכות ספ"ק.

שם א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה סוסיא ברקא דאית לי אמר ליה מי אית לך בר חיור גווני ופירש"י סוס בר מאה גוונין שחמור שלו כן הוא ע"כ, אפ"ל עפ"מ דכמו לר"א כמ"כ לר' יהושע לעיל צ"ז ע"ב אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, שובה, רק דלר' יהושע אם אין עושין יעמוד מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב, והנה ענין עני ורוכב על החמור הוא דהכלל הוא עני בדעת מבלי לשוב בתשובה, ולכן נמשך דבר בואו בעצלתים כהילוך החמור, על זה העיר שבור מלכא לשמואל שבידו למהר את הקץ היינו לגזור גזרות קשות, ועי"ז ימהר משיח דבר בואו כמו סוס שתכונתו לרוץ ויבא כברק, וזהו שאמר במליצתו סוסיא ברקא, והשיב לו שמואל דביאת המשיח אינו רק ענין פרטי לישראל אלא נוגע לכל העולם, וכלל האנושי מפוזרים ומפורדים בדעותיהם ותכונותיהם ורחוקים הם הרבה מאיחוד כללי, והיינו דקאמר ליה אית לך סוסיא בר חיור גווני, זאת אומרת האנושיות נתפלגו למאה מפלגות, ורק מסגולת חמורו של משיח הוא לאגדם שיהיו כולם באגודה אחת מבלי שום פירוד אצל כל יושבי תבל כמאה"כ אשפוך את רוחי על כל בשר, כי לא רק לנו יבא כי אם לכל העמים, ולזה צריך לבער מקודם את הרע והשקר, ואז יוכלו האמת והטוב לרשת את מקומם, וכל זמן שנראה חרב איש באחיו מדינה ומדינה עם ועם עדיין לא הגיע זמנו לבא, ולסבב ענין נערץ ונקדש כזה אין בידך.

שם ריב"ל אשכחיה לאליהו כו' אימת אתי משיח כו' אזיל לגביה א"ל שלום עליך רבי ומורי א"ל שלום עליך בר לואי כו', אין להקשות הרי אמרו בברכות כ"ז ע"ב הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל ואיך אמר ריב"ל למשיח שלום עליך, די"ל

עפמש"כ התוס' בב"ק ע"ג ע"ב דהוא דוקא כשנותן שלום לרבו כמו לחבירו היינו דלא אמר לו רבי אבל הכא הא אמר רבי ומורי.
שם הכי אמר לך היום אם בקולי תשמעו, ע' עקידה שער ל"ג.

דף צח:

לאפוקי מדר' הלל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה כו', ע' עיקרים מאמר ראשון רפ"א ובעקידה שער כ"ח.
שם מה שמו דבי ר' שילה אמרי שילה שמו שנאמר עד כי יבא שילה דבי ד' ינאי אמרי ינון שמו כו', ע' פדר"א פל"ב ובפסיקתא רבתי פל"ז ובס' שבילי אמונה נתיב העשירי.
שם מאי דכתיב הוי המתאוים את יום ה' וגו', משל לתרנגול ועטלף כו', ע' בדרשות הר"ן סוף דרוש ה' ובס' דרושי הצל"ח דרוש א'.
רש"י ד"ה אלא חילק. ל"א חילק ובילק ב' דייני סדום שהיו שמותיהן כך, ע"ל ק"ט ע"ב.

דף צט.

ארחב"א א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעוה"ב עין לא ראתה כו' ופליגא דשמואל מואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, ע' מש"כ הגאון מהר"ץ קאלישר ז"ל בספרו דרישת ציון בקונטרס מאמר קדישין.
שם כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח כו', ע' משך חכמה לפ' בחוקותי בפסוק והשבתי חיה דעה.
שם ד"א כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת כו', ע' תורת האדם להרמב"ן שער הגמול.
שם ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה כו', ע' רדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סי' מ"ם וע"ע בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' מ"ו.

דף צט:

כל אדם לעמל נברא שנאמר כי אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה כו', ע' בס' שם עולם פרק ט' להגה"צ בעל חפץ חיים.
שם בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב לא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו כו' נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מ"ט דלא איבעי להו לרחקה, פי'

שהיתה מתאמצת ביותר להתגייר ובאופן זה הוה להו לקבלה כדכ' התוס' ביבמות ק"ט ע"ב ד"ה רעה, וע"ש כ"ד ע"ב תוד"ה לא בימי דוד ובע"ז כ"ד ע"א רש"י ד"ה גרורים.
שם א"ר אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה כו' ע' בספר פרדס החכמה דרוש ב' וע"ע בנפש החיים שער ד' פי"א.
שם כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, ע' בינה לעתים דרוש ל"ז וע"ע בשאילתות ר"פ לך ובמפרשים שם.
שם ר' אלעזר אמר כאילו עשאו לדברי תורה כו', ע' העמק דבר ס"פ תבוא.
שם א"ר אבהו כל המעשה את סבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה כו', לכאורה צ"ל דר' אלעזר דב"ב ד"ט ע"א פליג על ר' אבהו דהכא, דאיהו אמר התם גדול המעשה יותר מן העושה, ואין לחלק דהתם איירי בצדקה והכא בתורה לפ"מ דיליף כאן מקרא דומטך אשר הכית בו את היאור. וע' בהעמק דבר לפ' וארא ז' י"ז.
שם אפיקורוס, רב ור' חנינא אמרי תרווייהו זה המבזה ת"ח כו', ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם סי' ו'.
שם מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו א"ל אבייי הא מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב אם לא בריתי כו', ע' בפתח השער לת' עין יצחק ח"ב ובס' רמת שמואל פ"ד.
רש"י ד"ה לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע בתמיה דבר שאינו צריך הוא כו', ע' מו"נ ח"ג פ"ג.

דף ק.

ר"נ אמר זה הקורא לרבו בשמו, ופירש"י שאומר פלוני ואינו אומר מורי ורבי פלוני, והנה בכ"מ פ"ה ה"ה מה' ת"ת הביא סמך לדבריו מקרא, שאמר יהושע אדוני משה ע"ש, ועפ"ז ניחא בקידושין נ"ב ע"ב ובנזיר מ"ט ע"ב דאמר סומכוס כך שנה לי ר"מ. הלא לפי המבואר ברמב"ם שם וביו"ד סי' רמ"ב, דדין זה הוא גם לאחר מותו, א"כ איך קרא לרבו בשמו, ובע"כ בהצטרפות השם לתיבת רבי שפיר דמי וכדפירש"י, וע' רדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' ל"ח.
אמנם לפי המבואר בעירובין י"ג ע"ב, דלא ר' מאיר שמו אלא ר' נהוראי שמו ולמה נקרא שמו ר"מ שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה, לפ"ז בלא"ה ניחא הא דסומכוס קרא לו ר' מאיר, משום דזה לא היה שמו הפרטי, אדרבה כן היה שם תואר של כבוד שקראו לו בני דורו, וע' חולין ל"ח ע"א תוד"ה איצטריך ובמהרי"ק סי' קס"ט ובפרשת דרכים דרוש ט"ו ובמפרשי הרמב"ם פ"ה ה"ה מת"ת.

שם ואם לא ראית לא האמנת מלגלג ע"ד חכמים אתה יהיב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות, הנה מזה ראיה גלויה דאפילו בדבר שאינו דין או חוק מחוקי התירה רק מדרש חכמים אם אינו מקבלם נקרא עי"ז אפיקורוס כדכ' הר"ן ז"ל בדרשותיו דרוש ה'.
שם ואולך אתכם קוממיות ד"מ אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדה"ר כו', ע' בראשית רבה פי"ב.
שם מ"ט לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות כו', הא דלא אייתי משנה דשילהי עוקצין ע' נובי"ת חי"ד סי' קס"א ובס' עולת שמואל ח"ב בהדרן על משניות.
רש"י ד"ה כי מטו מגלת אסתר. ולשון גנאי הוא דהוה להו למימר לרבם בלשון שאלה צריכה או אינה צריכה. ע' בס' עתים לבינה על ספר העתים ה' שתופי מבואות סי' פ"ב.

דף ק:

ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצוניים תנא בספרי צדוקים, ע' בת' הריב"ש סי' מ"ה.
שם מפחדה לא ישן בלילה כו', עמש"כ ר' סעדיה גאון ז"ל בס' האמונות והדעות מאמר עשירי פ"ט.
רש"י ד"ה הוי אומר דבמדה טובה כתיב דלתות ובמדת פורענות כתיב ארובות ודלת גדול מארובה, ע' ברש"י ובמהרש"א ליומא ע"ו ע"א ובת' מקום שמואל קונטרס שער התירוצים ליומא מה שהאריך בזה.
רש"י ד"ה מאן דאית ליה מעברתא. ל"א גרסינן מכרתא מי שיש לו היכר בזקנו שסעד כו"ע שלא סעדו אין יכולין להגיע לכחו כו' ע"כ, וקשה ללשון זה מדוע לא פריך הש"ס הכא כדפריך לעיל הא רבנן נמי אמרוה בב"ק צ"ב ע"ב השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה ואמרי אינשי שיתין רהוטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך והתם סמיך נמי אקראי, וע"ע בב"ב י"ב ע"ב וצע"ק.

דף קא.

הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר כו', בראבי"ה לברכות ר"פ אין עומדין לא גריס בסוגיין תיבות של שיר השירים.
שם ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת כו', ע' ירושלמי שבת פי"ד ה"ג ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' נ"ה.
שם ואין שואלין בדבר שדים בשבת ר' יוסי אומר אף בחול אסור כו', ע' בת' רדב"ז ח"ג סי' ת"ה ובת' הריב"ש סי' צ"ב ובמיוחסות סי' רפ"ג.

שם שרי שמן ושרי ביצים נשאלין בהן בשבת מפני שמכזבין, כ"ה גרסת הרשב"א בתשובה שובה סי' תי"ג.

רש"י ד"ה ולוחשין על נחשים ועקרבין בשבת בשביל שלא יזיקו ואין בכך משום צידה ע"כ, והנה הבאר שבע צווח ככרוכיא ע"ד רש"י אלו וטענתו היא שהרי משנה שלימה שנינו בפ"ב דעדיות הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור ואם לרפואה חייב כו' האורג אמר שמואל דהאי פטור פטור ומותר הוא א"כ א"א לומר שהברייתא באה להשמיענו דאין בכך משום צידה שהרי אפילו הצד ממש שלא יזיקו מותר לכתחילה א"כ מאי ואין בכך משום צידה דמשמע אבל הצד ממש שלא יזיקו אסור לכן פי' הב"ש שהברייתא אתא להשמיענו דאין בכך משום רפואה כדעת הרמב"ם ע"ש.

ולע"ד הנני רואה בדבריו עירוב פרשיות. דהלא הרמב"ם נמשך גם בזה ע"י שיטתו הפיליסופית דכל עניני כשפים ושמות ולחשים שדים וקמיעות הכל הוא שקר, אבל רש"י תפס את כולם כפשוטם ממש כדהאריך בזה בביאור הגר"א ליו"ד סי' קע"ט ס"ק י"ג ע"ש, והרמב"ם ע"פ שיטתו שפיר כתב בפי"א מה' עכו"ם וז"ל מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפילו בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו אע"פ שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו לו כדי שלא תטרוף דעתו עליו עכ"ל, הלא חזינן מה מאד רחוקים בזה הבנת הרמב"ם מהבנת רש"י, דלרש"י בא הלחש שלא יבא להיזק, ולהרמב"ם גם אחרי שניזוק אינו מועיל אפילו לרפואה רק ליישב דעת המסוכן שלא תטרוף דעתו עליו, ולה"ק מי שנשכו עקרב או נחש והוא לוחש על מקום הנשיכה כו', וע"פ כל הנ"ל בלתי. מובן מש"כ הב"ש לפרש לרפואה, הלא תיבה זו מראה שהנשיכה כבר היתה והלחישה מועלת א"כ ל"ל להביא לדברי הרמב"ם, הלא לדידיה הלחישה לא מהני כלל רק ליישב דעתו ומשו"ה לא הזכיר בזה שם רפואה, ולאמר שנמשך לגמרי אחר דעת הרמב"ם וכוונתו דהפעולה דלא תטרוף דעתו זו היא רפואתו, ג"כ קשה לאמר שיעזוב כל דעות הראשונים נגד דעת הרמב"ם, ובע"כ דהוא כמפשר בין דעותיהם ואחז דהלחישה מהני לרפאות את הנשוך וזו היא רפואתו.

אמנם לעד"נ דאין מקום לקושית הב"ש די"ל דהא דתנן בעדיות אם מתעסק בו שלא ישכנו, הלא בע"כ היה בזה חשש שמא ישכנו ובאופן כזה פטור ומותר. משא"כ בסתמא אסור לצוד נחשים ועקרבים דלא גרע מלרפואה, וכוונת רש"י הכא בהא דלוחשין לחישת נחוע"ק בשבת שכ' בשביל שלא יזיקו. הלא לא כתב רש"י שלא יזיקנו, אלא שלא יזיקו היינו לאחרים, וכגון שהוא עומד בביתו ורואה אותם דרך החלון וירצה בלחישתו לבטל מהם כח המזיק המוטבע בתכונתם, ובאופן כזה אם היה צד ממש את גופם היכא דאין

מתכוונים להזיקו היה אסור בשבת משום צידה כנ"ל, אולם הכא כיון שאין צד בידים את גופם אלא בדיבור פיו מבטל את ארסם המזיק, בזה מותר גם לכתחילה, והיינו דמסיק רש"י ואין בכך משום צידה, בינה זאת, ועפ"ז חידוש גדול חדית לן רש"י בזה גם מלבד הנוגע לדין צידה בשבת אלא דלא דמי נמי למאן דצמיד זיבורא ועקרבא אע"ג דקא מכוין דלא ליזקו אסור כדלעיל ס"ה ע"א, דהתם האיסור משום לתא דחובר חבר שמחברם יחד, משא"כ הכא שאינו מחברם רק מבטל בלחישתו כח המזיק שבהם, ועדיף ממכבין גחלת של מתכת ברה"ר שלא יזוקו בה רבים דמותר כדאמרינן בשבת מ"ב ע"א, דהכא אין עושה פעולה ממשית רק בדיבור, ועמש"כ בחידושי לכריתות ד"ג ע"ב.

רש"י ד"ה כלי על העין. שכך דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין כו', ע' בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' נ"ה.

דף קא:

מכל טורח שטרח בו וכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין, ע' בזה דבר נחמד בתורת האדם להרמב"ן שער הגמול.

שם מאי וזה אשר הרים יד במלך אר"נ שחלץ תפיליו בפניו, וקשה הלא כבר א"ר יוחנן מקודם שהוכיחו ברבים ואמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל כו', לכן נראה דהנה תרי קראי נינהו, דמעיקרא כתיב וירבעם בן נבט וגו' עבד לשלמה וירם יד במלך, ובתר הכי כתיב וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו, ועל מקרא זה האחרון בנה ר' יוחנן דרשתו שהרמת היד היה במה שהוכיחו על שסגר פרצות אביו, והא דפריך ומאי וזה אשר הרים יד במלך, דבאמת לשון כזה ליתא בכתוב, ע"כ דשבוש הוא מהמדפיסים וקאי על מקרא הקודם, וצ"ל ומאי וירם יד במלך א"ר נחמן שחלץ תפיליו בפניו, ועמש"כ בחידושי לקמן ק"ב ע"א.

שם ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי' והא דאסור מה"ת כדגמירי אין ישיבה בעזרה חוץ ממלכות בית דוד לזה לא היה חושש אי לאו שירא דלמא קטלין ליה כדכ' בגבורת ארי ליומא כ"ה ע"א.

רש"י ד"ה ובלשון עגה. אפילו במקדש לא, לשון עגה לעז שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקדש שלנו כו', ע' ס' האשכול ח"ג ס"ס מ"ה ובנחל אשכול שם.

בא"ד גבולין קרי חוץ למקדש ואסור לפרש שם בן ארבעים ושתים בלשון עגה חוץ למקדש כו', ע' מו"נ ח"א פרק ס"א ס"ב וברש"י ע"ז י"ז סוף ע"ב ושם בתוס' י"ח ריש ע"א.

רש"י ד"ה שחלץ תפיליו בפניו שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכותו כו', ע' יד המלך פ"ה ה"ו ה' ת"ת.

דף קב.

מאי גרמא ליה אמר אביי ברית כרותה לשפתים כו', וקשה הלא במו"ק י"ח ע"א יליף הכי מקרא דונשתחוה ונשובה אליכם ואיסתייעא מילתא והדור תרוייהו ע"ש אבל לא שמענו מהתם ברית כרותה לשפתים אלא לטובה והכא הלא הוא לפורענות וע"ש תוד"ה ואסתייעא ובמש"כ בחידושי למו"ק שם וצ"ע.

שם אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון כו', ע' משך חכמה לפ' תשא ד"ה מגילה דף כ"ה.

שם אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה מאי אחר א"ר אבא אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו וא"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע א"ל מי בראש בן ישי בראש אי הכי לא בעינא, הנה כמו אגדה זו כמ"כ דלעיל ק"א ע"ב דאשר הרים יד במלך שלמה שחלץ תפיליו בפניו אין להם ביאור, ונלע"ד עפמש"א במדרש תהלים סי' ב' ננתקה את מוסרותימו, אלו תפילין של יד ונשליכה ממנו עבותימו אלו תפילין של ראש, וגם המדרש הזה אומר דרשוני מה זה שחלקו מצות תפילין לשנים הרי מי שמקיימם מקיים שניהם יחד וכן להיפוך חלילה, אמנם הענין הוא כי חכמת התורה קשורה עם אמונת היהדות ויחדיו ידובקו, ונראה בעליל כי חז"ל העמיקו לחפש טעמים על דיני המצות ודרשו אחרי סתימת המשנה מנא הני מילי, ובתר תירוצי הש"ס יוסיפו להקשות אי הכי אלא מעתה ולטעמיך ותסברא וכהנה, אולם בתר דשני עליך אמר קרא אין מה להקשות עוד אם הוא מקבל כי הוא גזירת הכתוב, והענין כי אמנם תוה"ק היא חכמה נפלאה ורשות בידינו לחקור בה, אכן בשביל שאיננה חכמה אנושית רק אלקית דלאו כל מוחא סביל דא לבא בסוד ה', לזאת אם לא ישיג בשכלו בהכרח להשאר על אמונתו, ותפילין שאנו מניחין דכתיב בה והיו לאות על ידיך ולזכרון בין עיניך המורה על השתעבדות חכמת המוח ואמונת הלב, ניתנו ג"כ בדרך זה כל זמן שבין עיניך יהיו שתים כדאמר במנחות ל"ו ע"א אות היא לעולם דמתחילה צריך לקשור האמונה שהיא בלב ואסור לו להסירה כל עוד שהוא עסוק במחשבת המוח, ואם קצרה יד שכלו להשיג אז ישאר עכ"פ באמונתו ולכן תפלה של יד היא ראשונה והיא אחרונה.

וזו היא כוונת המדרש על אחרית הימים כשיתיצבו על ה' ועל משיחו. אז יאמרו ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו. והסבירו לנו חז"ל כי יחד עם האמונה האלקית יבטלו נם החכמה האלקית ויאמרו כי אין שום שליטה בעולם רק השכל האנושי.

והנה ירבעם זה חכם גדול היה כדדרשו לעיל בסמוך וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בו שום דופי ד"א שלמה חדשה שחידשו דברי שלא שמעה אזן מעולם מאי ושניהם לבדם בשדה שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי חשדה ואיכא דאמרי שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה, וה"נ אמרינן לקמן ק"ג ע"ב דירבעם היה שונה מאה ושלשה פנים בתו"כ ע"ש, אולם זה בעצמו היה חסרונו שהיה מתרברב בשכלו הנפלא מכל חכמי דורו לאמר שהוא אינו זקוק לאמונה רק הכל ישיג בשכלו, ושלמה עם כל גודל חכמתו שהכתוב העיד עליו ויחכם מכל האדם, העיד על עצמו כשבא לפרשת אפר פרה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני כדאמרו ביומא י"ד ובנדה ד"ט, הרי דהחזיק באמונתו והודה ולא בוש לאמר אמרתי אחכמה להבין הכל מטעם השכל אבל היא רחוקה ממני להיותה חכמת אלקית.

ומעתה נתבונן נא על שלמה שלא די שהיה מלך על כל ישראל, כתיב ביה וישב שלמה על כסא ה' וביארו במגילה י"א ע"ב שמלך על העליונים ועל התחתונים, וחכמתו ניתן לו מהשי"ת במדה גדושה כזאת שלא היה דוגמתו, ובכ"ז לא סר מאמונתו שחוברה לה יחדיו עם חכמתו, ואליו בא ירבעם בן אשה אלמנה שלקח אותו לעבד, וביטל לעיניו אמונה שבלב באמרו כי הוא שליט בשכלו בהבנת התורה בזולת אמונה, הלא מלבד שמונח בזה ביטול על חכמת שלמה שהוא צריך ג"כ לאמונה במקום שיד שכלו קצרה מלהשיג וירבעם אינו זקוק לזה, הרי גם השיטה הכללית ביסוד היהדות שלמדו אביו דרך אמונה בחרתי ביטל לגמרי. האם צריך הרמת יד במלך יותר גדולה מזו, ורז זה גילה לנו רב נחמן באמרו שחלק תפיליו בפניו, והוא דכל זיווגם הוא להורות על שכל המוח הזקוק לאמונה שבלב ודוקא יחדיו יהיו תואמים להבנת התורה ולא עוד אלא שהאמונה צריכה להיות לפניה ולאחריה של החכמה כי היא היסוד כנ"ל ואותה ביטלה.

והנה כמו דשיטת ירבעם היתה דהחכמה היא עיקרית והאמונה בלתי נחוצה לו כמ"כ היתה שיטת דוד להיפוך ממש לגמרי, באמרו דרך אמונה בחרתי, וביאר עוד טעמו ונימוקו דאם נלך אחרי הוראת השכל ממילא המשפטים המקורבים אל השכל החיוב להקדימם, לא כן לגבי דידי שבחרתי דרך אמונה, לכן משפטיך שויתי, שאין לשים מצוה משפט קדימה, והנה חז"ל בסוכה נ"ב ע"ב העידו כי החכמה והאמונה גם יחד לא

יספיקו, משום דיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו ע"ש.
ועל זה באו חכמי הש"ס במליצתם הנעימה וחידתם העמוקה ואמרו שתפסו הקב"ה לירבעם בבגדו, כאילו אמרו שהכח האלקי שהיה בקרבו היה נאחז במחשבת ירבעם, כאילו אחד אחזו בבגדו הגשמי לסור מאיזה מוקש העומד על דרכו, וא"ל ירבעם חזור בך, היינו משיטתך. וע"י הצטרפות שלשה הכחות יחד, זאת אומרת, אני הרגש האלקי העומד לימינך, ואתה עם שכלך הכביר, ובן ישי הוא סמל האמונה, הרי ע"י הצטרפות שלשתנו נטייל בגן עדן ולא תפסיד עולמך הנצחי. אכן תשובתו היתה מי כראש, הרי בע"כ בן ישי בראש, היא האמונה, דשל יד קודם ושל ראש משועבד לו לילך אחריו, אי הכי לא בעינא, ותשובתו זו הוליכו ארחות עקלקלות להיות נחשב בסתימת משנתינו מהמלכים שאין להם חלק לעוה"ב. וענין נפלא זה ילמדנו ארחות חיים מה מאד גדול כח האמונה להיות זוכה ומזכה על ידה לעולם שכולו טוב.

דף קב:

למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה כו', ע' יערות דבש ח"א דף ע"ג ע"א ובעקידה שער ארבעים.
שם אחאב אח לשמים אב לע"ז אח לשמים דכתיב ואח לצרה יולד כו', עמש"כ עפ"ז הגאון בעל נה"מ בספרו נחלת יעקב ס"פ תולדות בפי' הכתוב במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב, הרי עשו הוא צרה ליעקב כו'.
שם מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות כו', ע' מסלת ישרים פי"ט.
שם אחאב שקול היה כו' ומתוך שהיה מהנה ת"ח מנכסיו כיפרו לו מחצה, ע' מש"כ בזה הגאון בעל נוב"י בספרו אהבת ציון דרוש ה'.

דף קג.

א"ד יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב מרפה ידיהן של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דר' יוחנן מנשה עשה תשובה כו', ולכאורה יל"ד על לשון מרפה, דרפיון משמע דלכתחילה היה בו מקום לחזקת התשובה שובה רק בשביל מי שבא ואמר דאין חלק לעוה"ב למנשה בזה מרפה ידיו.

ונראה עפ"מ דר' יוחנן גופיה קאמר בע"ז ד"ד סע"ב דדוד לא היה ראוי למעשה דבת שבע דכתיב ולבי חלל בקרבי אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ע"ש, הרי דרק בזה היה להחוטא להתנחם שתועיל לו תשובת היחיד, אבל עכשיו כשישמע דלמנשה לא הועילה תשובתו הרי נתרפה ממעשה התשובה, שובה, שיש אצלו מקום לחלות הספק דמי יימר שתועיל לו כמו לדוד אולי לא תועיל תשובתו כמו שלא הועילה למנשה, ועמש"כ רב סעדיה גאון ז"ל בס' האמונות והדעות מאמר חמישי פ"ג.

שם דתני תנא קמיה דר' יוחנן מנשה עשה תשובה (ל)שלשים ושלש שנים דכתיב בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנים מלך בירושלים ויעש אשירה כאשר עשה אחאב מלך ישראל כמה מלך אחאב עשרים ותרתין שנין מנשה כמה מלך חמשים וחמש דל מינייהו עשרין ותרתין פשו להו תלתין ותלת. ולכאורה איכא למידק טובא הלא לפי חשבון מדוייק כזה המבואר בגמרא שמשך זמן תשובתו היה ל"ג שנה מה מקום להלמ"ד המוקף, ונראה דהלמ"ד הוא מוכרח כאן ובכ"ז צריך להיות מוקף, עפ"מ דגם הכא ר' יוחנן לטעמיה בנדה מ"ד ע"ב דס"ל ל' יום בשנה חשובין שנה ע"ש, וא"כ מנשה כשמלך היה נכנס בשנת הי"ב, ומה שעשה כרשעת אחאב היה ג"כ נכנס בשנת הכ"ב, ולפי חשבון זה י"א וכ"א יחד עם החדשים העודפים הם ל"ג שנה, ושפיר צריך למ"ד, היינו שעשה תשובה לשלשים ושלש שנים, וחשבון זה הוא משנולד, אמנם משני מלכותו בסה"כ נ"ה שנה כשתסיר מהם הכ"ב שעשה הרע נשארו נ"ב שלשים ושלש שנה שנות התשובה, ובזה אין מקום אל הלמ"ד. שהם ל"ג בדוקא, ולכן הוא מוקף, והלמ"ד מוכרח רק לזמן התחלת תשובתו משנולד כנ"ל.

א"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב"ה מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מדת הדין, ואין להקשות הלא בסוטה ע"א מסקינן דרק תפלת רבים מקבל הקב"ה בעצמו אבל תפלת יחיד באה לו ע"י מלאכים ע"ש, די"ל שאני מנשה שהמלאכים היו מקטרגיו, ובמד"ר ואתחנן פרשה ב' סי' כ' מבואר יותר שהמלאכים סתמו חלונות הרקיע שלא תקובל תפלתו ורק השי"ת רצה לקבל תשובתו חתר חתירה מתחת כסא הכבוד כדי לקבלו בתשובה, שובה, משא"כ בסתם יחיד המתפלל שאין למלאכים בו ענין לעמוד כנגדו, תפלה כזו באה ע"י מלאכים וגם יסייעוהו, וע' ברש"י סוטה שם ד"ה יחיד ובתמים דעים להראב"ד סי' קפ"ד ובמש"כ בחידושי לנ"ך דברי הימים ב' סי' ל"ג, וע"ע בירושלמי דפרקין ה"ב ובמד"ר אמור פרשה ל' סי' ג' ובמדרש רות פרשה ה' סי' ו' ובב"ר פ' תולדות בפסוק ויעתר יצחק ובתוס' שבת

נ"ה ע"ב ד"ה מעבירם ובגליון הש"ס שם וע"ע פסחים קי"ט ע"א עה"פ וידי אדם מתחת כנפיהם ובס' פרי חיים על שה"ש בפסוק דודי שלח ידו מן החור.
שם ביקש הקב"ה להחזיר את כל העולם כולו לתוהו ובהו בשביל יהויקים כו' בשביל דורו של צדקיהו כו', ואין להקשות יאבד עולמו מפני השוטים כדתנן בע"ז נ"ד, די"ל דהתם בעכו"ם והכא בנוגע לכלל ישראל שבשבילם נברא העולם כדדרשו בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית.
שם ד' כיתות אין מקבלות פני שכינה כת ליצים כת שקרנים כת חניפים כת מספרי לה"ר, ע' בס' חפץ חיים כלל א' ס"א וע"ע במסלת ישרים פי"א ובאוצר הגאונים חלק התשובות ליומא דף פ"ו.
רש"י ד"ה שלא תמצא. ובשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית כו', ע' רש"י ב"מ ק"ז ע"א ד"ה ספק נדה.

דף קג:

ת"ר מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתו"כ כו' אחאב שמונים וחמשה ירבעם מאה ושלשה, עמש"כ הגאון נצי"ב ז"ל לפתיחתו לספר ויקרא.
שם תניא היה ר"מ אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב כו', ע' פרקי דר"א ס"פ נ"ג ובסוטה ד"י ע"ב ובתוד"ה דקרב וביומא ס"ו ע"ב וברש"י ותוס' שם ובשער הגמול להרמב"ן ד"ה ובאגדה אמרו אריב"ל ובמש"כ בחידושי ליומא דס"ו ע"ב.
שם מגרב לשילה ג' מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה עם זה כו' ע' העמק דבר לפ' תצוה בפסוק ועשית מזבח מקטר קטרת.
שם ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה אמר להן הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם, ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' ל"א.

דף קד.

ומפני מה לא מנו את אחז כו' מפני שהי"ל בושת פנים מישעיהו כו', ע' עקידה שער ארבעים.
שם ברא מזכה אבא כו', ע' בת' אגודת אזוב מדברי חא"ח סי' ג'.
שם איכה ישבה בדד אמר רבה א"ר יוחנן אמר הקב"ה אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד כו' יהיה בדד מושבם, ע' מה שהאריך בזה בת' משיב דבר ח"א סי' מ"ד.
רש"י ד"ה קטנה לגדול. ולא קטן וקטנה ממש אלא ש שעומדין על פירקן וראויין הם להוליד כו', מדברי רש"י אלו משמע דס"ל כהרמב"ם פכ"א הכ"ה מא"ב דמשיא אשה

לקטן הוא כמו זנות ע"ש, ולהכי מסיק דכוונת הש"ס הוא סמוך לפירקן, והוא כמסקנת הש"ס לעיל ע"ו ע"ב וע"ש תוד"ה סמוך ובנדה י"ג ע"ב ובת' הרשב"א ח"ד סי' ר"ז ובאור שמח פי"א ה"ו מה' אישות ובמש"כ בחידושי לעיל ס"ח ע"ב.

דף קד:

סלה כל אבירי ה' בקרבי כאדם שאומר לחבירו נפסלה מטבע זו, ולכאורה בלתי מובן המשל אל דברי הנביא. אמנם הענין. שמטבע שנפסלה אם מביאין אותה לקנות סחורה תמורתה איננה עוברת בשוק הסוחרים אפילו אם היא כחדשה בתכלית בלי שום שינוי או טשטוש באות רק מפני שהמדינה הניחה עליה שם פסול, כמ"כ באבירי ה' שאמר הנביא הם אבירי הרוח בתורה ויראה, שא"א לאמר שמציאות חכמתם תתבטל כדאמרינן בשבת קל"ח ע"ב ח"ו שתשתכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו הרי ודאי שאין להחליט על אבירי רוח כאלו שיהיו נרמסים, כי בהכרח חכמתם בחוץ תרונה, ומשו"ה הסבירו חז"ל אע"פ דבעצם חכמי התורה אין חסרון, ובכ"ז הם נרמסים רק דוגמת מטבע שנפסלה, שג"כ אין חסרון בעצם המטבע אלא משום שפסלתה מדינה לכן אבדה ערך כסף העובר לסוחר, וכמ"כ בתלמידי חכמים אף שבנוגע לידיעתם בתורה הם ממש בעצם תקפם, רק בעוה"ר כלל התבל הניח עליהם חותם פסלות, ובשביל זה נרמסו כל אבירי ה' בקרבי, ובטח כאשר השי"ת ישפוך את רוחו על כל בשר אז גם מצבם הפרטי יתרומם ויתעלה בב"א.
רש"י ד"ה עוד אחד שלמה, ע' שבת נ"ו ע"ב וביומא ס"ו ע"ב ברש"י ותוס' ד"ה פלוני ובמש"כ בחידושי שם.

דף קה.

באו עשרה בני אדם וישבו לפניו אמר להן חזרו בתשובה אמרו לו עבד שמכרו רבי ואשה שגרשה בעלה כו' ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך אליכם, הנה בשבת פ"ח ריש ע"א הקשו התוס' מדוע היו צריכים לכפיית ההר כגיגית לקבלת התורה הלא כבר אמרו נעשה ונשמע וע"ש מה שתירצו, אולם לפי המבואר הכא ניחא, דקורא הדורות מראש ראה דבזמן מן הזמנים ירגישו א"ע דיש ביד כנסת ישראל להסיר עול התורה מעל שכמם, דוגמת מציאות אשה ועבד לנתק הקשרים של בעל ואדון, ולזה היה באפשרות אם ההתקשרות היתה רק ע"י מה שאמרו נעשה ונשמע, ולכן בהכרח היתה כפיית ההר

להורות כי מיד ולדורות הם משועבדים לעול התורה, וזה אשר השיבם הנביא חי אני נאם ה"א אם לא ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם.
שם עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום א"ל הקב"ה לנביא לך אמור להן איזה ספר כריתות אמכם כו', ע בס' עולת שמואל ח"ב בדרוש לשבת תשובה.
שם אמר להם יסרו יצריכם אמרו לו אלהיו יורנו, נראה דהתשובה נצחת בזה היתה עפ"מ דאמרינן בברכות ל"א סע"ב דעל מה דאליהו אמר ואתה הסיבות את לבם אחורנית חזר הקב"ה והודה לו דכתיב ואשר הרעותי, ואמרינן נמי התם אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל כו' ע"ש, והיינו דאמרו אלהיו יורנו שבלתי אפשרי ליסר את היצר הרע.
שם תנא הוא בעור הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי כו', ע' מד"ר ס"פ וירא לבן הוא קמואל ולמה נקרא שמו קמואל כו' וע"ש בחידושי הרד"ל וברבותינו בעלי התוס' עה"ת ר"פ שמות בפסוק ויקם מלך חדש.

דף קה:

דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי כל אותן הימים בימי בלעם הרשע כו', עמש"כ בחידושי על תנ"ך יהושע כ"ד.
שם תנא משמיה דר"מ בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחין כתריהן על ראשיהן ומשתחוים לחמה מיד כועס. ע' שאגת אריה סי' ה'.
שם מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן נינהו שרה רבקה רחל ולאה כו', ע' דורש לציון סוף דרוש ב'.
שם וישם דבר בפי בלעם ר"א אומר מלאך, ע' מו"נ ח"ב פ"ו.
שם א"ר יוחנן מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו בקש לאמר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אהליך יעקב לא תשרה שכינה עליהם ומשכנותיך ישראל, וקשה הלא בב"ב ד"ס ע"א א"ר יוחנן גופיה דבלעם ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה ופרשב"ם מדכתיב התם מה טובו קדייק ע"ש, ולפי המבואר הכא הלא דריש ר' יוחנן מהאי קרא דבקש לאמר שלא תשרה שכינה עליהם ולא קאי על הדירות באהליהם הפרטיים רק על הבתי כנסיות ובתי מדרשות, ואף דהשי"ת הפכו לטובה שלא כרצונו, אבל כלל ההגדה אינה מתאמת בלשון דר' יוחנן בשני המקומות וצ"ע כעת.

דף קו.

והוא אינו יודע שעבודתה בכך, הנה פשטות הדברים מורה שהשמעונו דאם היו יודעים בודאי לא היו שומעין לה לעשות כן. מ"מ הועילה קצת עצת בלעם דגם עם חסרון ידיעתם היו צריכים סליחה וכפרה, כדאמרינן בנזיר כ"ג ע"א אקרא דולא ידע ואשם דמתכוין לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר אמר הכתוב ונשא עונו, וע"ע בתוס' לעיל ס"ד ע"א ד"ה אע"ג.

דף קו:

בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטיל יתיה פנחס ליסטאה, ע' דורש לציון דרוש ט' בהגה"ה.

שם ארבע מאה בעייא בעי דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר כו', ע' באוצר הגאונים לחגיגה דף ט"ו ע"ב בחלק התשובות מה שהביאו בזה בשם רב שרירא גאון ז"ל.

שם בשני דרב יהודא כוליה תנויי בנזקין כו', ע' בהקדמה לחובת הלבבות.

שם אלא הקב"ה ליבא בעי דכתיב וה' יראה ללבב, ע' עיקרים מאמר ג' פכ"ז.

שם א"ר אמי לא מת דואג עד ששכח לימודו שנאמר הוא ימות באין מוסר כו', והוא עפמש"א באבות פ"ו כל העוסק בתורה לשמה נעשה כמעין המתגבר כו', ומגלין לו רזי תורה, משא"כ בדואג שתורתו היתה רק משפה ולחוץ לכן לא זכה שתורתו תהיה משתמרת בו, וע' מה שהאריך בזה מהר"י דובנא ז"ל בספר המדות שער הדעת פי"ז וע"ע בלקוטי הלכות לסוטה דף כ"א.

רש"י ד"ה בר תלתין ותלת. ור' חנינא לית ליה דר' סימאי דאמר לעיל שלשה היו באותה עצה כו', ע' מה שתירצו על קושית רש"י רבותינו בעלי התוס' עה"ת ר"פ שמות בפסוק ויקם מלך חדש.

דף קז.

אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו שבע, ע' ברש"י הכא ובסוכה נ"ב ע"ב, אולם בעקדה שער כ"ד מפרש על הלב ועל העין כי העין רואה והלב חומד וכל אחד מהם הוא אבר קטן מחזיק כל תאות שבעולם כו' וע"ע מסלת ישרים פי"ג.

שם אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה, ואין להקשות הלא גם אברהם יצחק ויעקב עמדו בנסיונות כדלעיל בסמוך ולא חששו שמא יאמרו עבדא זכי למריה. די"ל דלהם

לא הודיע מקודם אבל בדוד שהודיעו מקודם בזה נופל יותר לאמר שהיה כמנצח, וע"ע מש"כ הגאון נציב"ב ז"ל בביאורו הרחב דבר לפ' בלק כ"ב ל"ג.
שם בשעה שהם עוסקים בארבע מיתות ב"ד כו' ע' ב"מ נ"ט ע"א ובתוד"ה ולא עוד.
שם אפילו בשעת חליו של דוד קיים שמונה עשרה עונות כו', ע' ח"ס אה"ע ח"א סי' קנ"א.
שם בקש דוד לעבוד ע"ז שנאמר ויהי דוד בא עד הראש כו', ע' יערות דבש דף ע"ג ע"א
שם לא דרשת סמוכין דסמיך ליה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל הנושא יפת תואר יש לו בן סו"מ, ע' אבני מלואים סי' ד' ס"ק י"ג.

דף קז:

והני ששה חדשים לא קחשיב ש"מ נצטרע. וקשה בלא"ה איך נוכל לחשוב הששה חדשים העודפים על הארבעים שנה בחשבון מלכותו, הלא בירושלמי הוריות פ"ג ה"ב אמרו דכל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום שעירה הוות מתכפר לו כהדיוט ע"ש, הרי דבע"כ נחשב שני מלכותו רק ארבעים שנה, וצ"ע כעת.

דף קח.

כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה כו', ע' תנחומא פ' נח סי' י"ב.
שם א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל כו', בתנחומא פ' נח סי' ד' הובא מאמר זה בשם ר' אלעזר, וע' יבמות צ"ו ע"ב.
שם א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים ור"ל אמר בדורותיו וכש"כ בדורות אחרים, ע' קונטרס בכור שור.

דף קח:

ברותחין קלקלו בעבירה וברותחין נידונו כו'. ע' אברבנאל לפ' נח בפסוק ויהי המבול ארבעים יום.
שם שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא, ולפ"ז מובן מה שהפליגו חז"ל בשבת ק"ה ע"ב במתעצל בהספדו של חכם, ובהר געש שרגש להורגן על שלא הספידו ליהושע, ולהיפוך בשכר המספיד כמבואר שם דמלבד דההספד מורה שמרגישים באבדן

הצדיק הפרטי, עוד נוגע הוא בזה שההספד מעכב את הפורענות מכלל ישראל כדאמרינן הכא.
שם ת"ר שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחם כו', ע' עקדה סוף שער י"ג.
שם ארי אישתיה זינתיה דא"ר לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אישתא, ע' תנחומא פ' נח סי' ט'.
שם אורשינא אשכחיניה אבא דגני בספנא דתיבותא כו'. במהרש"א הקשה מדברי המד"ר על אגדה זו, וע' מה שתירץ הגאון מהרי"ל דיסקין זצ"ל כמובא בס' לקוט אמרים בפ' בראשית בפסוק ותקח מפריו ותאכל.

דף קט.

תניא ר' נתן אומר כולם לשם עכו"ם נתכוונו כתיב הכא נעשה לנו שם וכתיב התם ושם אלהים אחרים לא תזכירו כו', עמש"כ הגאון בעל דברי ריבות בספרו דברי שלום ס"פ נח.
שם למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא לחסרינו מממונינו בואו ונשכח תורת רגל מארצנו כו', ע' אוצר הגאונים חלק הפירושים ליומא דף י"א.
שם שהיו נותנין עיניהם בבעלי ממון כו' ע' מה שהאריך בזה בעקידה שער כ"ף.

דף קט:

הויא ההיא רביתא דהוה קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מילתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורי ואכלוה. ע' בס' מיכל מים דרוש לפ' מסעי מה שהאריך בזה,
שם וליחשוב נמי בן יעקב כו' יעקב ביקש רחמים על עצמו כו', ע' קונטרס בכור שור.

דף קי.

דקאמר לכו עבידיתו תכלתא אס"ד תכלתא חשיבא מצוה אפיק גלימא וכסינהו לכולהו מתיבתך. הנה קושיא זו איננה מה שהביא רש"י ר"פ קרח שהלביש לקרואי העדה טליתות שכולן תכלת ובאו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה תכלת חייבת בציצית או פטורה כו' ע"ש, הרי דהתם טענו על עצם מצות ציצית וטענתה דהכא היתה על מצוה דתכלת, ובשני המקומות קשה טובא לע"ד דהתם בלתי מובן מה ענין מצות ציצית לתכלת הרי מצוה בפ"ע היא כדתנן במנחות ל"ח ע"א התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת, וגם הכא קשה מה ענין מראה הבגד אל פתיל

התכלת שצריך להיות מצורף בין הציצית שמצותן להיות בתוך הכנף, יהיה מראה הבגד מאיזה מין שירצה ודיני הציצית והתכלת נוגעין רק אל הכנף.
ומצאתי בראב"ם שם דמפרש דשאלת קרח היתה רק על פתיל תכלת שבמצות ציצית שיהיה פטור מאותו פתיל בשביל התכלת שבטלית ע"ש. ומלבד קושיתי הנ"ל, בלתי סובל לפי פירושו הלשון במד"ר ותנחומא שם דקרח השיבו טלית שכולה תכלת אין פוטרת את עצמה ארבע חוטין פוטרות אותה ע"ש, ומלשון זה מוכח שלא היתה השאלה על החוט של תכלת אלא על הארבע חוטין ביחד. וכן מורה לשון הירושלמי דמכילתין פ"י ה"א דמשה רבינו השיבו חייבת דכתיב גדילים תעשה לך ע"ש וצ"ע.
שם דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו, בת' פנים מאירות ח"א סי' כ"ו מוכח שהי"ל הכא בגרסתו רבא במקום רב. וע"ע במשך חכמה לפ' קרח בפסוק ולא יהיה כקרח.
שם כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש כו', ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סוף סי' ד'.
שם כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה', ע' בת' מהרי"ק סי' קס"ט ובעקידה שער נ"א.

דף קי:

כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם כבשר בתוך קלחת ואמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאין. ע' תורת האדם להרמב"ן שער הגמול.
שם דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב כו' ר"א אומר באין הן לעוה"ב כו', ע' חגיגה ד"י ע"א תוד"ה באפי נשבעתי ובטו"א שם ובהקדמת עונג יו"ט.
שם רבי אומר באין הן לעוה"ב שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול כו', ע' תורת האדם להרמב"ן שער הגמול.
שם קטן מאימתי בא לעוה"ב כו' תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן כו', ע' בספר החיים מהגר"ח אחי מהר"ל מפראג ז"ל ח"א פ"א.
רש"י ד"ה משעה שנזרע משעה שנקלט הזרע במעי אמו אפילו הפילה אמו ונמחה יש לו חלק לעתיד כו', ע' בת' עונג יו"ט ס"ס קע"ח.

דף קיא.

ופערה פיה לבלי חוק אר"ל למי שמשייר אפילו חוק אחד א"ר יוחנן כו', ע' משך חכמה ס"פ נצבים.

שם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה אמר ר"ל דברים ככתבן א"ל ר' יוחנן לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה כו', ע' מה שהאריך בביאור פלוגתתם הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל בספרו אוצרות יוסף דרוש א' וע"ע בדרושי הצל"ח דרוש א'.

שם ועל דבר זה נענש משה רבינו שנאמר ומאז באתי אל פרעה כו', ע' עקידה שער ל"ה.

שם חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי כו', עמש"כ הגאון בעל נוב"י בספרו אהבת ציון דרוש ו' וע"ע בכוזרי מאמר ב' סי' ב'.

שם עתה תראה את אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמות ל"א מלכים, ע' בפתח השער לת' עין יצחק ח"ב.

דף קיא:

במשנה עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב כו', עמש"כ בחידושי לחולין ד"ה ע"ב.

שם והיתה תל עולם לא תעשה גנות ופרדסים דברי ריה"ג ר"ע אומר לא תבנה עוד לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים, ע' בס' נתיב מאיר פ"ד ה"ד מה' עכו"ם וע"ע בת' הרשב"א סי' אלף רל"ג.

שם ת"ר יצאו הן ולא שלוחן כו', ע' נוב"י מ"ק חאה"ע סי' פ"ב.

דף קיב.

איבעיא להו הודחו מאיליהן מהו כו' הדיחוה נשים וקטנים כו', ע' אור שמח פ"ד ה"א מה' עכו"ם.

שם ר' אמר דנין וסוקלין דנין וסוקלין ור"ל אמר מרבין להם בתי דינין. במפרשי הרמב"ם פ"ד ה"ו מה' ע"ז תמהו אהא דהרמב"ם פסק כר"ל נגד ר"י, וע' בת' כנסת יחזקאל סי' ק"ה.

שם א"ר חסדא פקדונות של אנשי עיר הנדחת מותרין ה"ד כו' לעולם דעיר אחרת דמפקדי בתוכה והבמ"ע כגון דקביל עליה אחריות מ"ד כיון דקביל עליה אחריות כדידיה דמי קמ"ל, וקשה הלא כל חיוב האחריות הוא שאם יאבדו צריך לשלם לו דמי הפקדונות ונכסי דבר אינש אינון ערבין ביה. ובאופן כזה היה מקום לאמר שיהיו נחשבין כדידיה מטעם השתעבדות עצמו ונכסיו, אבל הכא דהוא נהרג ונכסיו נשרפין ולא נשאר רק אמירת האחריות, איך נימא שהפקדונות יהיו נחשבין כדידיה, האם קנה בקנין האמירה לבד אחרי דאיגלאי מילתא למפרע שאין בהן ממש וצ"ע כעת.

שם א"ר חסדא בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת אסורה עיסה חציה של עהנ"ד וחציה של עיר אחרת מותרת כו', ע' שאג"א סי' פ"ט ובת' עונג יו"ט סי' ל"ד ובס' שאילת שלום סי' יוד.

שם בעי רב חסדא בהמת עיר הנדחת מהו דתיתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבלה כו', ע' תוס' חולין ק"מ ע"א סד"ה למעוטי ובס' מחנה דוד סי' ד' ובהעמק שאלה לשאילתות פ' מצורע סי' פ"ח אות כ'.

שם לא צריכא דתלי בסיכתא כנכסי צדיקים שבתוכה דמי ואבד א"ד כיון דעיילה ונפקא כלבושה דמי תיקו, בשאילתות פ' חקת סי' קל"ג מפרש בהיפוך דבעיא דגמרא היא היכא דמחבר בגופה אבל היכא דתלאן בסיכתא אי אקציתא מחיים שרי וע"ש במפרשים.

דף קיב:

היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו ואמאי ימותו ירעו עד שיסתאבו כו' ר"י אמר זבח רשעים תועבה ר"ל אמר ממון בעלים הוא כו', ע' בתוס' לעיל מ"ז סוף ע"א ובאור שמח פ"ג הט"ו מה' גירושין ובת' עונג יו"ט סי' כ"ד ובת' אחיעזר חי"ד סי' מ"ו.

שם והכא בקדשים שחייב באחריותן ור"ש היא דאמר ממון בעלים הוא כו', בפני יהושע לב"ק י"ב ע"ב הקשה אהא דדייק בגמרא שם נכסים שאין בהן מעילה הא מקדש קדשי מאן תנא א"ר יוחנן ריה"ג היא כו', אמאי לא מוקי כר"ש דהכא דגם איהו ס"ל דקדשים שחייב באחריותן מקרי ממונו ע"ש, ובת' עונג יו"ט בנה על יסוד קושית הפ"י ע"ש, ולא הביא הא דבקצוה"ח סי' שפ"ו סק"ח דחה לגמרי קושית הפ"י, ועמש"כ בחידושי לזבחים קי"ד ע"א.

שם אבל קדשי קדשים מאי יפדו, הנה גרסת רש"י ירעו כדהעיר עה"ג, וע' בס' מקור ברוך ח"ב סי' ג'.

שם דר"מ סבר מע"ש ממון גבוה הוא ורבנן סברי ממון הדיוט הוא אבל בגבולין ד"ה פטור, עמש"כ עה"ג וע"ע בת' גינת ביתן סי' ז'.

שם וכתבי הקדש יגנזו במאי עסקינן אילימא בירושלים מי הויא עיר הנדחת והתניא עשרה דברים נאמרו בירושלים וזו אחת מהן אינה נעשית עהנ"ד, ע' גבורת ארי ליומא י"ב ע"א.

רש"י ד"ה אבל בגבולין. ל"א אבל בגבולין דאין לה היתר אכילה בשעת חיוב חלה כו'. ע' גבורת ארי ליומא ד"ח ע"ב.

דף קיג.

וכדרבא דאמר רבא מחיצה לאכול דאורייתא לקלוט דרבנן כו', ע' בת' שיבת ציון סי' ט"ז.
שם ר"א אומר כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת כו', ע' משך חכמה לפ' עקב בפסוק ולמדתם אותם. שם וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו כו' תניא לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו. ע' מו"נ ח"ג פ"נ ובמיוחסות סי' רכ"ח.
שם בעי רחמי ויהבו ליה אקלידא דמטרא, ע' ריש תענית תוד"ה שלשה ובס' כוכב מיעקב בהפטרת וירא ובס' גפי אש לתענית שם.
שם והעורבים מביאים לו לחם ובשר כו' מהיכא אר"י א"ר מבי טבחי דאחאב, ע' חולין ד"ה ע"א ושם בתוד"ה ע"פ הדבור ובמש"כ בחידושי שם.
שם שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים. ע' עיקרים מאמר ד' פ"ח.
רש"י ד"ה דכתיב ואבדתם. ובמזוזה הואיל וכתיב בה אזכרות אי אפשר לשרפה משום קרא דלא תעשון כן כו', ע' בת' עין יצחק חא"ח סי' ה' מה שהביא בשם התשב"ץ ושם סוף חאה"ע בתשובותיו של בנו הגאון ר' צבי ז"ל סי' פ'.
רש"י ד"ה את יריחו. ולא יריחו עצמו בנה אלא עיר אחרת על שם יריחו שקראה לה יריחו ולא אתפרש הא מנלן, ע' משך חכמה לפ' ראה ד"ה בספרי שלא יבנה.

דף קיג:

קפדן קרית לי א"ל הא דקמן קפיד מר, ע' בחידושי תורת חיים לעיל דף פ"ב.
שם צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם כו', עמש"כ הגאון בעל נוב"י בספרו אהבת ציון דרוש ו'.
שם צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר זה ינחמנו, ע' מה שהאריך בכל דברי הברייתא בס' עולת שמואל ח"ב דף כ'.
רש"י ד"ה היה קפדן. שכעס על אחאב כו', ע' שמונה פרקים להרמב"ם פ"ז.